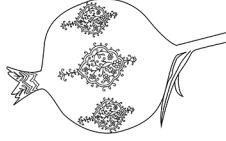


**EĞİTİM**  
yayınevi

# **TÜRK SÜSLEME SANATINDA** **NAR**



**Dr. Öğretim Üyesi Nurhan ÖZKAN**  
**Prof Dr. Remzi DURAN**

# TÜRK SÜSLEME SANATINDA NAR

**Dr. Öğretim Üyesi Nurhan ÖZKAN**  
**Prof Dr. Remzi DURAN**

## TÜRK SÜSLEME SANATINDA NAR

Dr. Öğretim Üyesi Nurhan Özkan  
Prof Dr. Remzi Duran

**Genel Yayın Yönetmeni:** Yusuf Ziya Aydoğın (yza@egitimyayinevi.com)  
**Genel Yayın Koordinatörü:** Yusuf Yavuz (yusufyavuz@egitimyayinevi.com)  
**Sayfa Tasarımı:** Eğitim Yayınevi Grafik Birimi  
**Kapak Tasarımı:** Eğitim Yayınevi Grafik Birimi

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı  
**Yayıncı Sertifika No:** 47830

**E-ISBN:** 978-625-8108-37-8  
1. Baskı, Mart 2022

### Kütüphane Kimlik Kartı

## TÜRK SÜSLEME SANATINDA NAR R

Dr. Öğretim Üyesi Nurhan Özkan  
Prof Dr. Remzi Duran  
140 s., 165x240 mm  
Kaynakça var, dizin yok.  
**E-ISBN:** 978-625-8108-37-8

Copyright © Bu kitabın Türkiye'deki her türlü yayın hakkı Eğitim Yayınevi'ne aittir. Bütün hakları saklıdır. Kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre kitabı yayımlayan firmanın ve yazarlarının önceden izni olmadan elektronik/mekanik yolla, fotokopi yoluyla ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

**EĞİTİM**

yayınevi

**Yayınevi Türkiye Ofis:** İstanbul: Eğitim Yayınevi Tic. Ltd. Şti., Atakent mah. Yasemen sok. No: 4/B, Ümraniye, İstanbul, Türkiye

Konya: Eğitim Yayınevi Tic. Ltd. Şti., Fevzi Çakmak Mah. 10721 Sok. B Blok, No: 16/B, Safakent, Karatay, Konya, Türkiye  
+90 332 351 92 85, +90 533 151 50 42, 0 332 502 50 42  
bilgi@egitimyayinevi.com

**Yayınevi Amerika Ofis:** New York: Eğitim Publishing Group, Inc.  
P.O. Box 768/Armonk, New York, 10504-0768, United States of America  
americaoffice@egitimyayinevi.com

**Lojistik ve Sevkiyat Merkezi:** Kitapmatik Lojistik ve Sevkiyat Merkezi, Fevzi Çakmak Mah. 10721 Sok. B Blok, No: 16/B, Safakent, Karatay, Konya, Türkiye  
sevkiyat@egitimyayinevi.com

**Kitabevi Şubesi:** Eğitim Kitabevi, Şükran mah. Rampalı 121, Meram, Konya, Türkiye  
+90 332 499 90 00  
bilgi@egitimkitabevi.com

**İnternet Satış:** www.kitapmatik.com.tr  
+90 537 512 43 00  
bilgi@kitapmatik.com.tr

 **kitapmatik**  
İnternetteki kitapçınız

## İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	5
1. GİRİŞ	7
1.1. Nar Meyvesinin Tanımı ve Morfolojik Özellikleri	9
1.2. Narın Mitolojideki ve Dinlerdeki Yeri	11
2. TÜRK- İSLÂM KÜLTÜRÜNDE NAR MOTİFİ	14
2.1. Narın Türk Edebiyatındaki Yeri	20
2.2. Narın Türk Gelenek ve Göreneklerindeki Yeri	25
3. TÜRK SÜSLEME SANATINDA NAR MOTİFİ	30
3.1. Boyalı Süslemeler	30
3.1.1. Ahşap	31
3.1.2. Alçı	41
3.1.3. Çini ve Seramik	43
3.1.5. Sıva	48
3.1.6. Taş	70
3.2. Dokumalı (İplik) Süslemeler	71
3.2.1. Halı	72
3.2.2. İşleme	73
3.2.4. Kumaş	85
3.3. Dökümlü ve Dövmeli Süslemeler	87
3.3.1. Maden	88
3.4. Oymalı Süslemeler	95
3.4.1. Ahşap	96
3.4.2. Taş	99
4. DEĞERLENDİRME	111
4.1. Ahşap Üzerine Boyanarak Uygulanan Nar Motifleri (Örnek No: 1-8)	116
4.2. Alçı Üzerine Boyanarak Uygulanan Nar Motifleri (Örnek No: 9-10)	116
4.3. Çini ve Seramik Üzerine Boyanarak Uygulanan Nar Motifleri (Örnek No: 11-15)	116
4.4. Sıva Üzerine Boyanarak Uygulanan Nar Motifleri (Örnek No: 16-34)	117
4.5. Taş Üzerine Boyanarak Uygulanan Nar Motifleri (Örnek No: 35)	118
4.6. Haliya Dokumalı Olarak Uygulanan Nar Motifleri (Örnek No:36)	118
4.7. İşlemeye Dokumalı Olarak Uygulanan Nar Motifleri (Örnek No: 37-48)	118

4.8. Kumaşa Dokumalı Olarak Uygulanan Nar Motifleri (Örnek No: 49-50)	118
4.9. Maden Üzerine Döküm ve Dövme Yöntemiyle Uygulanan Nar Motifleri (Örnek No: 51-57)	119
4.10. Ahşap Üzerine Oymalı Olarak Uygulanan Nar Motifleri (Örnek No: 58-60)	120
4.11. Taş Üzerine Oyularak Uygulanan Nar Motifleri (Örnek No: 61-70)	120
5. SONUÇ	121
KAYNAKÇA	123

## SUNUŞ

Bu çalışmada faydalı ve lezzetli besin kaynağı olmasının yanı sıra sembolleşerek sosyo-kültürel hayatın vazgeçilmez parçası olan nar meyvesi ele alınmıştır. Dini ve sivil mimari eserlerinde, kullanım eşyalarında iki boyutlu ve üç boyutlu süsleme unsuru olarak yüzyıllardır görülmektedir. Nar motifi sadece biçim güzelliğiyle değil tarihsel derinliğe sahip anlam yoğunluğu, efsanelere uzanan sembolik değerleriyle de bulunduğu süslemeyi daha da zenginleştirmiştir. Türk süsleme sanatında bu denli öneme sahip bir meyvenin daha önce ayrıntılı olarak araştırılmamış olması konu seçiminde etkili olmuştur.

12103004 numaralı Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenen, Türk Süsleme Sanatlarında Nar Motifi başlıklı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, Doktora Tezi olarak gerçekleştirilen bu çalışma, yayın için genişletilip, farklı örnekler ile desteklenerek yeni yapılan çizimlerle güncellenmiştir.

Araştırmanın yürütülmesi sırasında engin tecrübe ve bilgileriyle yoluma ışık tutan, sabır gösteren, desteğini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Remzi Duran'a teşekkürü borç bilirim.

Araştırma verilerimin oluşturulması sırasında bana yardımcı olan müze çalışanlarına, dini ve sivil yapıları incelemem esnasında çalışmama destek sağlayan görevlilere, çalışmam sırasında sıkılmadan beni dinleyen ve değerli fikirleri ile çalışmamaya yön veren saygıdeğer hocalarım Sayın Prof. Dr. Ali Baş, Sayın Doç. Dr. Lale Avşar ve Sayın Prof. Dr. Haşim Karpuz'a araştırmamın her aşamasında, yanımda olan dostlarım Dr. Öğretim Üyesi Meral İşler, Dr Öğretim Üyesi Nurcan Bahargülü ve Doç. Dr. Kezban Sönmez'e, metnin hazırlanmasında emeği geçen herkese sonsuz teşekkürler ediyorum.

Çalışmalarında alanda veya evde hiç sorun çıkarmayıp bana her zaman destek olan aileme, çocuklarım Eslem Nur Özkan ve Erdem Özkan'a anlayışları için çok teşekkür ederim. Onlar olmasaydı bu yayında olmazdı.

*Nurhan Özkan Kuş*  
2022



## 1. GİRİŞ

Meyveler sadece faydalı lezzetli besin kaynakları değil, aynı zamanda sosyo-kültürel hayatın vazgeçilmez parçasıdır (Çağlıtütüncügil, 2013: 78). Nar'ın yetiştiricilik tarihi günümüzden 7000 yıl kadar öncelere uzanmaktadır. Çalı meyvesi olarak bilinen nar, ilk meyve türlerinden biridir (Yılmaz, 2007: 11). Bu meyvenin çeşitli sanat dallarına konu olduğu, kök, gövde, yaprak, çiçek ve meyvelerinin farklı amaçlarla kullanıldığı tarihi kalınlardan anlaşılmaktadır (Onur, 1988: 148).

Nar motifi sadece biçim güzelliğiyle değil tarihsel derinliğe sahip, anlam yoğunluğu efsanelere uzanan sembolik değerleriyle de bulunduğu süslemeyi daha da zenginleştirmiş ve Türk süsleme sanatında köklü bir geçmişi olmasına yol açmıştır.

Bu kitap çalışması ile meyve motiflerinden arasında yer alan nar motifinin sanatta kullanımını ortaya koymak amaçlanmıştır. Nar motifinin Türk sanatındaki yerinin incelenmesi ve günümüz motifleri arasında hak ettiği yeri almasında öncülük yapması açısından bu çalışma önemlidir. Narın motif olarak işlendiği tarihi eserlerin gün geçtikçe iklim şartlarından, bilinçsizlikten, yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olması araştırmayı önemli kılan bir diğer etkidir.

Çalışma Türk sanatında nar motifi ile sınırlandırılmıştır. Nar motifleri müzelerde, müzelerin yayınlamış olduğu kitaplarda, bilimsel makalelerin görsellerinde, sivil mimari ve dini mimari üzerinde yer alan çok sayıda örnekte incelenmiş, benzer örnekler çıkarılarak 70 adet örnek boyalı süslemeler, dokumalı (iplik) süslemeler, dökümlü ve dövmeli süslemeler ve oymalı süslemeler olarak araştırma kapsamına alınmıştır.

2017 yılında 12103004 numaralı Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenen, Türk Süsleme Sanatlarında Nar Motifi başlıklı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, Doktora Tezi olarak gerçekleştirilen bu çalışma, yayın için genişletilip, farklı örnekler ile desteklenerek yeni yapılan çizimlerle güncellenmiştir.

Çalışmada, kaynakların tespiti ve toplanması için öncelikle nar motifi ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Özgün ve nitelikli verilerin toplanabilmesi için saha araştırması yönteminden yararlanılmıştır. Gerekli izinlerin alınmasıyla müzelerde, mezarlıklarda, türbelerde, camilerde, sivil mimarilerde nar motifi incelenmiştir.



Saha araştırmasının yanı sıra örneklem grubunu zenginleştirmek için müzelerin çıkarmış olduğu kitaplar ve bilimsel makalelerin görsellerinden de yararlanılmıştır.

Müzelerde bulunan, nar motifli eserlerin genel ve ayrıntılı fotoğrafları çekilmiş, müze görevlilerinden ve envanter defterlerinden bu eserlerle ilgili gerekli bilgiler alınmıştır. Dini ve sivil mimari yapılarında yer alan nar motifli eserler tespit edilmiş, incelenmiş, gerekli görülen eserlerde ilgili kişilere ulaşılmış ve mülakatlar yapılmıştır. Tespit edilen tüm nar motifleri fotoğraflanarak, önceden düzenlenen değerlendirme formları aracılığı ile incelenmiştir. Değerlendirme formlarında yer alan, envanter numarası, fotoğraf numarası, bulunduğu yer, incelenme tarihi, yapım tarihi, bugünkü durumu, malzeme, teknik, renk başlıkları altında birçok özelliği incelenerek nar motifleri ele alınmıştır.

Müzelerde, dini ve sivil mimaride bulunan nar motifli veya nar motifinin formu verilerek oluşturulmuş 70 adet örnek ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. Çok sayıda örneğe ulaşılmış fakat benzer örnekler araştırma kapsamına alınmamıştır. Çalışma kapsamına alınan örnekler, eser değerlendirme formuna aktarılmadan önce sanat alanları ve teknikleri tespit edilmiştir. Tekniklerine göre oluşturulan değerlendirme formunda alfabetik olarak, “Boyalı Süslemeler”, “Dokumalı Süslemeler”, “Dökümlü ve Dövmeli Süslemeler”, “Oymalı Süslemeler” şeklinde sıralama yapılmıştır. İncelenen örnekler türlerine göre ayrılarak, alfabetik bir düzen içinde sıralanmış, daha sonra bu türler alanına göre kendi içerisinde tekrar ayrılarak yine alfabetik bir biçimde yerleştirilmiştir. Tekniklerden boyalı süslemelerin içerisinde ahşap, alçı, çini, seramik, sıva ve taş örnekleri yer almaktadır. Dokumalı süslemeler içerisinde; halı, kumaş, işleme bulunmaktadır. Dövmeli ve dökümlü süslemeler içeriğini maden oluşturmaktadır. Oymalı süslemelerin içeriğinde ise ahşap, maden, taş üzerindeki nar motifli süslemeler sanat alanlarına göre sınıflandırılarak ele alınmıştır. Sanat alanları içerisinde yer alan nar motifleri ise eserlerin yapım tarihine göre kronolojik sırayla incelenmiştir. Eserlerin değerlendirildiği bilgi fişlerinde, öncelikle nar motiflerinin hangi süsleme üzerine yapıldığı, tekniği ve formu tespit edilmiş, eser üzerindeki yerleşimi belirlendikten sonra biçimlerin tasarımı açıklanmış ve procreate programında çizimleri yapılmıştır. Çizimler yapılırken nar motifinin eser üzerindeki yerine ve ebatına göre, motifi öne çıkaracak şekilde, çevresindekilerle veya tek nar olarak çizilmiştir.

Çalışma sonucunda, elde edilen bilgiler ışığında genel bir değerlendirme yapılarak, nar motifli eserlerin Türk sanatı açısından önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Metin kısmı literatür taraması sırasında elde edilen kaynaklarla ve fotoğraflarla desteklenmiş, metnin sonuna ise değerlendirme kısmına açıklık getirmesi açısından, boyut, malzeme, teknik, renk, süsleme programı ve kompozisyonundan oluşan bir döküm tablosu eklenmiştir. Tabloda ortaya çıkan veriler ayrı ayrı değerlendirilerek çalışmanın sonuçlarına yansıtılmıştır. Metnin sonunda bibliyografya, fotoğraflar listesi, fotoğraflar ve değerlendirme tablosu yer almaktadır. Bibliyografyada

kullanılan kaynaklar, yazarların soyadlarına göre alfabetik bir biçimde sıralanmış, dipnotlarda Chicago sistemi uygulanmıştır.

### **1.1. Nar Meyvesinin Tanımı ve Morfolojik Özellikleri**

Nar ülkemizde yıllardır yetiştirilen bir meyvedir. Son yıllarda nar meyvesi Avrupa ülkelerinin de aradığı bir meyve türü olmuştur. Arap ülkeleri, narı kutsal meyve olarak gördüklerinden ve meyvesinin serinletici bir etkiye sahip olmasından dolayı büyük bir ilgi gösterirken, Avrupa ülkeleri, tropikal bir meyve olarak nitelendirmektedirler (Özguven, Yılmaz, 2000: 1)

Farklı uygarlıklar nar meyvesini çeşitli isimlerle kullanmışlardır. Eski Mısır'da nar "Arhumani" olarak bilinirken, Sami dillerinde "Rimmon" kelimesinin karşılığıdır. İbranicede "Ramon" olarak adlandırılırken, Arapçada "Rumman" olarak geçmektedir. Romalılar ilk olarak nar meyvesine "Malum punicum" (çekirdekli elma veya kartaca elması) demişlerdir. Bu isim zamanla "Punicum granatum"a dönüşmüş ve son olarak C. Von Linne, nar meyvesine "Punica granatum" adını vermiştir. Yakındoğu'da, Orta Asya'da ve Hindistan'da "Anar" olarak isimlendirilmiştir. Anadolu'da ise "Nar" olarak ifade edilmektedir (Yılmaz, 2007: 11).

Narın anavatanı çeşitli kaynaklarda; Güneybatı Asya, Güney Asya, Yakın Doğu, Orta Doğu, İran, Afganistan, Güney Kafkasya ve Anadolu gibi farklı bölgeler olarak gösterilmiştir. Ancak bu bölgeler birbirinden çok uzak, çok değişik yerler olmayıp, Asya kıtasının belli bir kesimini kapsamaktadır. Genel olarak Anadolu, Suriye, Irak, İran ve Afganistan'da yabani nar ormanlarına rastlanılmaktadır. Nar, bu ülkelere çoğunlukla çekirdeklerinin kuşlar tarafından taşınması yoluyla, doğuya ve batıya yayılmıştır. Halen Pakistan, Hindistan, Çin gibi Doğu Ülkelerinde; Azerbaycan, Özbekistan, Türkistan, Kırım, Gürcistan gibi ülkelerde, Lübnan, İsrail, Mısır, Cezayir, Tunus, Fas, İspanya, İtalya, Yugoslavya, Yunanistan gibi Akdeniz Ülkelerinde ve Amerika'nın Arjantin, Şili, Peru, ABD gibi ülkelerinde nar yetiştirilmektedir. İklim bakımından yetişebileceği daha birçok ülkede ise az miktarda bulunmaktadır (Onur, 1988: 148).

Ülkemizde nar yetiştiriciliği en fazla Akdeniz, Ege, Güneydoğu Anadolu ve Orta Kuzey (Bilecik, Eskişehir) bölgelerinde yapılmaktadır. 2003 yılı itibariyle bu bölgeler, Türkiye nar üretiminin %90.1'ini karşılamaktadır. Tüm bölgeler karşılaştırıldığında ise en fazla nar üretimi Akdeniz Bölgesi'nde yapılmaktadır. Geçmişten günümüze nar üretimi verileri incelenirse ülkemizdeki nar üretimi yapan bölgelerin oranları değişmemektedir. Nar yetiştiriciliğindeki mevcut gelişmeler dikkate alınırse gelecekte en yoğun nar yetiştiren bölgenin Akdeniz Bölgesi olacağı tahmin edilmektedir. Bu bölgenin ardından Ege Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi gelebilir. Narın anavatanlarından biri olduğu için ülkemizde birçok nar çeşidi ve nar tipi bulunmaktadır. Narın bu durumundan faydalanıp daha da geliştirmek için pek çok seksiyon ıslahı yapılmıştır. Özellikle Ege ve Akdeniz Bölgesi'ndeki nar tiplerine uygulanarak, günümüzde pek çok nar çeşidinin çıkması sağlanmıştır (Yılmaz, 2007: 13)

Nar (*Punicagranatum L.*), subtropik ve tropik iklim meyvesi olmasına rağmen sıcak ılıman iklime sahip bölgelerin bir kısmında da yetiştirilebilir. Genel olarak sıcak ve uzun bir yaz periyodu ile ılık ve yağışlı bir kış nar yetiştiriciliği için uygundur. Yaprığını döken tiplerde çok az bir soğuklama ihtiyacı vardır. Bunun yanı sıra sıcaklık toplamı ihtiyacı oldukça yüksektir. Sıcaklık toplamı yetersiz olduğu bölgelerde ticari meyve alınamamaktadır. Narlar, ılıman iklim bölgelerinde  $-10^{\circ}\text{C}$ 'ye kadar düşük sıcaklıklara dayanabilmektedir. Ancak dünyanın değişik bölgelerinde  $-20^{\circ}\text{C}$ 'ye kadar dayanabilen nar çeşitlerinin de bulunduğu bilinmektedir. Nar geç çiçek açtığından dolayı ilkbahar geç donlarından zarar görmez. Nar yetiştiriciliğinde yıllık 500mm'lik yağış yeterli olmakla birlikte, bu yağışların özellikle kış ve ilkbahar aylarında olması istenmektedir. Bu bilgiler dikkate alındığında ülkemizde nar yetiştiriciliği için en uygun bölgelerin; Akdeniz, Ege ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri olduğu görülmektedir. Ancak mikroklimaya sahip diğer bazı bölgelerimizde de nar yetiştiriciliği yapılabilmektedir (Şahin, Tarihsiz: 2).

Türkiye nar yetiştiriciliğindeki gelişme sosyo-kültürel hayatta da kendini göstermektedir. Ülkemizde her yıl nar ile ilgili bilimsel, kültürel etkinlikler düzenlenmektedir. Malatya'da Doğal nar ve Kültür Festivali, Antalya'da Çekirdeksiz Nar Festivali, Bilecik'te İnhisar Nar Festivali, Adana'da Uluslararası Nar ve Minör Akdeniz Meyveleri Sempozyumu, Bilecik'te I. Ulusal Nar Festivali gibi birçok etkinlik düzenlenmektedir (Kurt, Şahin, 2013: 571).

Nar bitkisi, toprak içinde derinlere ve yanlara giden çok kuvvetli bir kök sistemine sahiptir. Kurağa en dayanıklı bitki olarak bilinir. Nar kökleri 100 yıldan fazla bir süre görev yapabilir ve kök boğazından çıkan yeni sürgünlerle, bitkiyi uzun yıllar yaşatır. Narlar 1-5 m. yükseklikte, ince, eğri, alt kısımlardan dallanan bir gövdeye sahiptir. Kök boğazdan sürekli olarak çıkan yeni sürgünler sayesinde bir çalı formunu almaktadır. Doğal büyüme halinde, farklı yaşlarda 15-20 adet gövdeden oluşan bir yapıya sahip olmaktadır. Gövde yaşı ilerledikçe alt dallar kurumakta ve daha yukarılardan dallanarak ağaç, çok gövdeli bir şemsiye şeklini almaktadır (Onur, 1988: 152). Nar ağacının yaprakları sivri ve sivri elips şeklindedir.

Nar çiçekleri genellikle 2 veya 3 yaşlı dallarda veya 1 yaşlı dallardaki ilkbahar sürgünlerinin ucunda meydana gelmektedir. Çiçekler tekli veya çoklu olarak oluşabilmektedir. Genel olarak sapsız veya çok kısa saplı olarak direk sürgüne tutunmaktadır. Çiçekler büyük, nara özgü parlak kırmızı nadiren beyaz ve sarı renklidir. Nar epigin çiçek yapısına (alt durumlu yumurtalık) sahiptir. Kaliks 5-7 parçalı, kalın, etli, sivri kenarlı ve tüysüzdür. Çanak yapraklar birleşik bir yapıdadır. Çiçeklenme zamanı dışa doğru açılmıştır. Taç yapraklar çanak yapraklarla aynı sayıda, çanak yaprakların iç tarafındadır. Taç yapraklarda bazen ikinci bir sırada yer almaktadır. Taç yapraklar parlak kırmızı renkte ve büyüklüğü çeşide göre değişmektedir (Yılmaz, 2007: 36).

Nar meyvesi iri, küresel, üstten hafif basık olarak görülür. Form olarak yuvarlak, basık yuvarlak ve köşeli yuvarlak olabilirken şekil bozukluğu ile armudi, oval vb. olanlarına da rastlanmaktadır. Olgunlukta kaliks sekmenleri tarafından taçlandırılırlar. Taç kısımları beş, altı, yedi, sekiz dilimli olarak görülürken beş ve altı dilimli olanlar çoğunluktadır (Yılmaz, 2007: 37). Meyve 5-14 cm çapındadır. İçi tohumla dolu olup, derimsi yapıda bir kabukla kaplıdır. Kabuk 1-5 mm kalınlığında beyazımsı sarı, sarı yeşil veya kırmızı renklidir. Meyvenin yenilen kısmını taneler oluşturur. Taneler zar şeklinde kabuk uzantılarıyla ayrılmış odacıklara yerleşmiştir. Sapa bağlanan kısımda bir göbek, sonra 2-5 adet alt odacık ve 5-8 adet üst odacıktan oluşur. Odacıkları ayıran zar kısımlarında kabuk daha ince, alt ve üstte daha kalın ve etli yapıdadır. Taneler bu etli kısma gömülü durumda bağlıdırlar. Taneler ince bir zar pulp ve tohumdan oluşurlar. Renkleri beyaz ve sarıdan, pembe, kırmızı ve koyu kırmızı mora kadar değişir. Tohumlar köşeli, endospermsiz ve serttir. Bazı çeşitlerde tohum kabuğu sert değildir ve nar taneleri yenilirken tohumlar ağızda fark edilmez (Onur, 1988: 156).

## 1.2. Narın Mitolojideki ve Dinlerdeki Yeri

Türk süsleme sanatı gibi nar motifinin Anadolu öncesi ve antik döneme ait zengin bir geçmişi vardır (Karpuz, 2001: 265). Nar meyvesi aşağıda ayrıntılı biçimde verileceği üzere hak dinlerde ve batıl dinlerde, Sümer, Mısır, Roma, Yunan, Japon, Vietnam mitolojilerinde farklı dönemlerde, farklı inançlarla kullanılmıştır.

Sir Leonard Woolley, Sümer Dönemine ait 16 mezar ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan mezarların krallara ait olduğu bilinmektedir. Çifte mezarlardan birinde Kraliçe Şub-ad ve Kral Aban-gi yatmaktadır. Kraliçe Şub-ad'ın elinde altın bir kap, yanında ise taç yer almaktadır. Taç üzerinde figürlü ve bitkisel bezemeler görülmektedir. Erkek geyik, boğa, keçi aralarında üçlü nar demeti ve meyveli dallar tacı süslemektedir (Campbell, 2015: 46).

Eski Mısır'da ise Firavun Tuhuthmos nar bitkisini Asya'dan getirmiştir. Daha sonra nar sevilen bir meyve olarak kültürlerine girmiş şarabı bile yapılmıştır. Sütün başlıklarında ve duvar resimlerinde süsleme olarak kullanılmıştır. Mısır'da bereket, refah, saltanat, güç gibi anlamlara gelen, nar motifinin en eski örneği, Akhenaten dönemine ait Tel Amarna'nın mezar duvar resimlerinde görülmektedir (Petit, 2009: 16-23).

Anadolu'da Hitit tanrıçası Kubaba'nın, Helenler'de Hara ve Afrodit'in sembolü nardır. Saçlarında nar dallarından yapraklı bir taç taşıdıkları görülmektedir. Aynı şekilde, Roma'da da gelinler başlarını nar dallarıyla süslemektedir. Eleusis'te Demeter'in rahipleri büyük Mysterion törenleri sırasında nar dallarından taç giymektedir. Ayrıca Demeter elinde haşhaş ve nar tutarken görülmektedir. Argos'taki Hera yontusunun bir elinde de nar bulunmaktadır. Eusebios'a göre, nar ve haşhaş doğurganlığı simgelemektedir. Plinius'a göre, Atina'daki Thesmophoria bayramlarında oruç tutan kadınların, nar yememeleri ve cinsel ilişkide bulunmamaları gerekmektedir (Baldıran, 2012: 97).

Roma Dönemi Pluton, evliliğini sürdürmek için tanrıça Kore'ye nar taneleri yutturmuştu. Bir başka efsanede Hades yerin altında yaşamaktadır. Persephone'ye aşık olup kaçırmıştır. Kızı kayb olduğu için yas tutan Demeter görevlerini yerine getiremez olur ve kıtlık başlar. Zeus araya girer, Hades'ten Persephone'yi annesine vermesini ister. Hades bu isteği kabul eder ancak Persephone'yi göndermeden önce bir nar tanesi yedirir. Böylece Persephone yılın belirli zamanlarını Hades'in yanında geçirmek zorunda kalır (Eliade, 2003: 359; Erhat, 1972: 124; Rosenberg, 2003: 53; Necatigil, 1988: 36; Beğenç, 1974: 49; Campbell, 1995: 187; Estin, Laporte, 2002: 139). Bu efsaneden cehennemde yenen bir lokmanın, yiyeni ölümler ülkesine sonsuza dek bağladığı ve narın evliliğin sürdürülmesini sağlayan bir meyve olduğu inançları ortaya çıkmıştır (Bonnefoy, 2000: 883).

Diğer bir efsanede ise Akheron'un oğlu, Persephone'ye yeraltı ırmaklarından ölümler ülkesine indiği zaman (Hades tanrıçaya) oruç tutup hiçbir şey yemezse gene yeryüzüne dönebileceğini söylemiştir. Fakat Persephone dayanamayıp bir nar ısırıştır, Askalaphos da bunu görmüş ve gidip, Hades'e haber vermiştir, Persephone'nin yeryüzüne çıkmasına engel olmuştur (Erhat, 1972: 64). Çok yaygın bir mit olan hades ve persephone efsanelerinde öteki dünyanın nimetlerini tadanın bir daha yaşayanların arasına dönemeyeceği vurgulanmaktadır (Eliade, 2003: 359).

Eros'un cinsellik üzerine olan efsanesinde ilk meyvelerin ortaya çıkışı anlatılmaktadır. Eros'un doğurgan bakire ile çiftleşmesi, yeryüzüne ilk şehvet filizini atmıştır. Eros'la yeryüzüne saçılan bakire kanından asma çotuğu filizlenmiştir. Onu içen insanlarda birleşme arzusu doğmuştur. Asma çotduğundan sonra, incir ağacıyla nar ağacı da yeryüzünde oluşmuştur. Tanrıların ve onların meleklerinin tohumlarını içinde taşıyan diğer ağaçlar da bunları izlemiştir. Hem verimliliği, hem de yıkımı simgeleyen kadın Eros'un özelliğini yansıtır. Kadının şehvetinin üç göstergesinin (evlilik, doğum ve ölüm) cinsel bir simgeciliğinin taşıyıcısı olup, Eros'a bağlı üç ağaçla (asma, incir ve nar) eşleştirilmektedir. Nar aşk isteği veren bir şarap içermektedir. Annesi Aphrodite gibi, Eros da, elinde nar tutarken temsil edilir. Nar ağacına doğurganlık anlamı da yüklenmiştir (Bonnefoy, 2000: 233).

Roma mitolojisinde Side şehrinin baştanrıları olan Atena ve Apollo'nun kutsal sembolü nardır. Gümüş sikkeler üzerinde çok kullanılmıştır (Atlan, 1967: 2). Sadece şekilsel olarak değil, sembolik olarak da çok yaygındır. Argos sikkeleri üzerinde, şehrin baştanrı olarak ibadet ettiği Hera'nın kutsal bitkisi, sembolü, bereket işareti olan nardır (Necatigil, 1988: 27; Beğenç, 1974: 31; Baldıran, 2012: 90). Apollo kültürünü işaret eden delfinlerin arasında veya tahta oturmuş Hera'nın sağ elinde görülür. Metapont'ta nar sembolü Persephone ile ilgilidir elinde nar görülmektedir (Beğenç, 1974: 49).

Nar sembol olarak Thasos ve Trakya Chersones sikkeleri üzerinde de görülür. Roma İmparatorluk dönemi sikkeleri üzerinde nar, tanrı Dionysos'un elindedir. Böylece narın hem kadın hem de erkek tanrıların müşterek sembollerinden biri olduğu ortaya çıkmaktadır (Atlan, 1967: 54).

Athena döneminde şehrin imparatorluk devri sikkeleri üzerinde hiç akla gelmeyecek yerlerde bile bulunan nar, Athena ile de birleştirilmiş ve böylece Tanrıça'nın ayaklarının dibinde, mızrağının ucunda, mabedinin üzerinde de yer almıştır. Bizans döneminde, çeşitli abideler üzerinde süsleme motifi olarak da kullanılan nar, kıyıya yaklaşan geminin baş tarafında direğin veya sancaktarın tepesinde de görülmektedir (Atlan, 1967: 53).

Bunun yanı sıra nar motifinin, tören eşyalarına yansıdığı, tahılların saklandığı küplerin bile nar motifleriyle süslediği ve bolluk, bereket gibi beklentiler içine girildiği belirtilmiştir (Ateş, 2001: 176).

Bir Vietnam mitolojisinde nar çatlayarak açıldığında, yüzlerce çocuk doğacağına inanılmıştır. Calatchi de yeni gelinlerin evlerine nar taneleri serpilerek evliliğin devamlı, bereketli, çocuklarının çok olacağı düşünülmüştür (Ateş, 2001: 176).

Japon mitolojisinde adam otu, nar, nilüfer çiçeği aşk tanrıçasının bir şekliydi ve hepsi aynı anlama sahipti. Tıbbi amaçlarda kullanılabilirken, uyuşturucu özellikleri vardı. Bereket getiren, doğumlara yardımcı olan ve genç erkek ve kızların birbirlerine aşık olmalarını sağlayan bir ilaç olduğuna inanılmaktadır. Adam otu bitkisi, topraktan alınırsa acı acı bağırmakta ve onu koparan insanların ölümüne neden olduğu düşünülmektedir. Adam otu elmasının, aşk elması olduğuna inancı yaygındır (Mackenzie, 1996: 146). Hsi-wang-mu'nun dağ sarayında ve Taoculuğun kutsal dağlarında, Taocu ölümsüzlere ve erdemli hükümdarlara şeftali ve narla birlikte altın yeşim taşı iksiri sunularak uzun ömür ve sonsuz yaşam verildiği düşünülmektedir (Esin, 2004: 15).

Gabon'da, Asya'da dişilik, bereketi sembolize eden nar, Hindistan'da kısır kadınların çocuk sahibi olabilmek için suyunu içtikleri meyve olmuştur (Ateş, 2001: 176).

Maniheizm dininin kurucusu olan Mani M.S. 216 yılında doğmuştur. Kraliçe Ta-fa'nın nar meyvesinden gebe kaldığı ve göğsünden Mani'yi dünyaya getirdiğine inanılır (Uraz, 1994: 217). Bir yudum sudan, güneş ışığından, köpükten, bir yapraktan, bir elma veya nar tanesi yemekten, ana rahmine düşüp doğan kahramanlar, mitolojik dünyadan geldikleri için, olağanüstü büyüdükleri ve birçok anormal özelliğe sahip oldukları düşünülür. Onlar adeta öbür dünyanın izlerini taşımaktadır (Beydili, 2004: 422).

Musevi inancına göre ise nar, doğruluğu simgeler. Bir Hristiyan inancına göre, Adem ve Havva yasak olan elmayı değil narı yemiştir. Bu yüzden Hristiyan dini süsleme sanatında nar sıkça kullanılan bir motif olmuştur (Taşkale, 2015: 11).

Bütün bu örnekler dikkate alındığında hem hak hem de batıl dinler için nar meyvesinin her zaman önemli olduğu ve sembolik anlamlar içerdiği ortaya çıkmaktadır. Nar meyvesinin bereket, refah, saltanat, güç, doğurganlık, evliliğin sürdürülmesi, evlilikte çok çocuk sahibi olunması, aşk, uzun ömür, sonsuz yaşam fikrini içeren konularda sembol olduğu, gerek kullanım eşyalarında gerekse mimari yapılarda yer aldığı anlaşılmaktadır.

## 2. TÜRK- İSLÂM KÜLTÜRÜNDE NAR MOTİFİ

Türk sanatı genel olarak İslâm öncesi ve İslâm sonrası olmak üzere iki büyük dönemden oluşmaktadır. Ortak köklere ve ortak değerlere sahip bu iki dönemi birbirinden ayırt eden bazı önemli özellikler barındırdığı için kaynaklarda genellikle farklı başlıklar altında incelenmektedir.

Orta Asya'da Hunlarla başlayan İslâm Öncesi Türk Sanatı Göktürk ve Uygur Dönemlerini, İslâm sonrası Türk Sanatı ise Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerini kapsamaktadır (Karpuz, 2009: 1).

Yılmaz, “Nar” isimli kitabında, narın yetiştiricilik tarihinin günümüzden 7000 yıl kadar geçmişe gittiğini belirtmektedir. Bu ilk çağlardan itibaren nar iyi bilinen meyve türlerinden olmuştur. Öncelikle Batı Asya’da (Afganistan, Pakistan) Erken Bronz Çağı döneminde yetiştirilmiş, bu coğrafyadan İran, Suriye, Filistin ve Mezopotamya’ya yayılmıştır. Milattan yaklaşık 2500 yıl öncesi Mezopotamya dönemine ait yazıtlarda nar meyvesinden bahsedilmektedir (Yılmaz, 2007: 10).

Yine Kaygısız’a göre, günümüzde yabancı narlar halen doğal şartlarda yetişmekte ve bu alan İran ve Türkmenistan’dan başlayarak Hindistan’ın kuzeyine kadar uzanmaktadır. Bu nedenle narın anavatanının bu yöre olduğunu belirtirken, Anadolu’yu da bu bölgelere dâhil etmektedir. Ayrıca narın bu civardan, Akdeniz’e sınırı olan ülkelere geçişlerinin ve yetiştiriciliğinin M.Ö. 1500 yıllarına dayandığından bahsetmektedir. Bu tarihlerden itibaren nar yetiştiriciliği yüzyıllar boyunca belirtilen bu alanlar içinde sınırlı kalmıştır. Bu kültürün başta Atlantik ötesi ülkeler olmak üzere, diğer ülkelere de yayılmasını sağlayan ve tanıtan, M.S. 1400-1500 yılları arasında, İspanyollar olmuştur. İspanya’nın bu konudaki etkinlikleri özellikle 100 yıllık dönemi kapsamaktadır (Kaygısız, 2009: 64) Bu etkin dönemde İspanya’nın Granada şehri adını nar meyvesinden almıştır (Kurt, Şahin, 2013: 570)

Türk kültürüne narın yani Latince “Punica Granatum” iki şekilde girdiği düşünülmektedir. İlk olarak Uygurların geliştirdiği ziraat kültürü, ikincisi ise bitkisel tedavi yöntemidir. Nar, Uygur tıp kitaplarında, “dana” adı ile geçerken, Sanskritçe de, “dhanika”, “dhanyaka” sözleri ile karşılanmaktadır. Çin diline ise, “danak” adı ile girmiştir. Uygurların nar kavramının, Orta Asya’daki Soğd dillerindeki “dana” veya “tane” sözünden türemiş olması, muhtemelen meyvelerinin tane şeklinde olmasıyla ilişkilidir. Türklerin Orta Asya’da komşu olarak yaşamış olan Soğdlarla bir kültür alışverişinde olduğu düşünülmektedir. Uygur tıp kitaplarında nar için, ikinci ad olarak “nara” sözcüğü kullanılmıştır. Soğd dilinde ise nar meyvesine, n’r’k adı da verilmektedir. R. Gauthiot bu sözü “narak” şeklinde yeniden oluşturmuştur (Ögel, 2000, 317).

Nar bitkisi, Orta Asya’da çok yetiştirilen meyveler arasında yer alır. Çoğunlukla, Fergana Bölgesi; Mergihan ve Hoçend’de yetiştirilmiş, ayrıca Hoçend narı çok meşhur olmuştur (Salman, 2006: 511). Uygurlara ait yazılı kaynaklarda “açığ nara”

(açık nar) yani “ekşi nar” çeşitlerinden söz edilmektedir. Ayrıca “Nar tohumunu suda eritip” ilaç yapılmasını da tavsiye eden yazılı kaynaklar günümüze ulaşmış ve narın bitkisel tedavi yöntemlerinde kullanıldığı anlaşılmıştır. Bu örnekler gösteriyor ki, Uygurlar narı yalnız meyve olarak değil; bahçede yetiştirme yolu ile de tanımışlardır (Ögel, 2000: 317). Bu denli öneme sahip olan bir meyve sanat eserleri üzerinde de yerini almıştır. Uygur duvar resimlerinde nar sık görülen meyveler arasına dâhil edilemez fakat bunun günümüze çok sayıda eserin ulaşmaması ile de ilgili olabileceği düşünülmektedir. İlk dönemlerde nar meyvesi genellikle insan figürlü tasvirlerde elde tutulan nesne olarak görülmektedir. Uygur Dönemine ait olduğu düşünülen 7-8. yüzyıla tarihlenen fresko da buna örnektir. Orta Asya’da Balawaste duvar resimlerinde görülen güneş ve ay simgelerini taşıyan üç kollu, üç başlı Tantrik tipte bir Budist tanrısı ellerinden birinde nar taşıdığı görülmektedir (Çoruhlu, 2006: 11).

Yakın dönemlerde Çin, Hindistan ve Yakın Doğu halklarınca da nar kutsal bir meyve veya cennet meyvesi olarak bilinmiştir (Onur, 1988: 148). Narın kutsallığı ile ilgili olarak Mezopotamya bölgesinde Asur dönemine kadar giden inanç silsilesi mevcuttur. Nar, içinde barındırdığı kırmızı çekirdekler sebebiyle kutsal kabul edilmiştir (Çaycı, 2008: 259). Örneğin Maniheizmde bunun benzeri olan bir inanca rastlanmıştır. Budist mitolojisinin etkisi altında kalmış Türklerde nar dünya ağacına benzetilmiş ve dünyanın merkezinde ışık damlalarından oluşan bir sütun olduğu tasavvur edilmiştir. Ayrıca güneş ışıklarının da toplandığına inanılmış üzüm ile nar nurlu sayılmıştır. Hazar hakanının otağı üzerinde bir altın nar bulunmaktadır. Türkistan’a İslâm’dan önce gelen Maniheizm’in nurlu meyvesi sayılan nar aynı zamanda Hazar hakanının kutsal ağaç simgesi olmuştur (Esin, 2004: 44-47).

Akdeniz Bölgesi, Ortadoğu ve Hindistan çevrelerinde narın bereket, üreme, doğumun timsali olduğu bilinir (Taşkale, 2015: 11). Çeşitli mitolojilerde doğanın dirilişinin ve ölümsüzlüğün sembolü olarak da görülen nar aynı zamanda kutsal ağacın meyvelerindedir. Nar çatladığında görülmeğe başlayan taneler özellikle eski Budist inancında bereket anlamına gelmiş, gelecekte doğacak olan çocukların habercisi olarak görülmüştür (Çoruhlu, 1998: 120)

Türklerin Orta Asya’da nar ile tanıştıkları Batı Türkistan’daki Harezmsahlara dönemine ait kaynaklarda nar ve nar kabuğu sözcüklerinin yer almasından da anlaşılmaktadır (Küçüktaşçı, 2006: 552). Bölgede yaşayan Türklerin kültür tarihindeki köklü geçmişi narın simgesel bir özellik kazanmasında da etkili olabilir. Türklerin ata yurdu olan Doğu Türkistan’daki Kaşgar şehrinin sembolü nardır. Kutsal kitaplarda adı geçiyor olması, ibadethanelerde tasvir edilmesi, ilaç yapımında kullanılması, boya elde edilmesi, kültürel faaliyetlerde yer alması narı sadece meyve olmaktan çıkararak kimi zaman milli bir sembol haline getirmiştir (Kurt, Şahin, 2013: 570).

Orta Asya’da nar bitkisiyle ilgili inançlardan dolayı güneşin yeniden doğuşu anlamına gelen Nardugan Bayramı kutlanmaktadır. Bilindiği gibi Gün Ana; Türk



ve Altay mitolojisinde Güneş Tanrıçasıdır. Kün Ana veya Güneş (Küneş) Ana olarak da bilinir. Bu nedenle olsa gerek nar sözcüğü günümüz Moğolcasında güneş anlamına gelmekte; dukan kelimesi ise doğmak fiili ile ilişkilendirilmektedir. Bayramın Narduğan adı Moğol dilindeki “nar” (güneş) ve Türk dilindeki “tuğan» (dogan, doğan) sözcüklerinden oluşmuştur. Tatar Türkleri tarafından kutlanan bir bayram ise “Koyaş Tuğa», yâni «Güneş Doğan» ismini taşır. Yine Başkurt Türkleri ve Udmurtlar «Nardugan» veya «Mardugan», Mişer Tatarları «Raštua», Çuvaşlar “Nartavan» ya da «Nartukan», Zırizyalar «Nardava», Mokşalar «Nardvan” olarak bildikleri bayram Orta Asya’da Nardugan olarak bilinen bayramdır ve 22 Aralıkta kutlanmaktadır (Karakurt, 2011: 572).

Türk inanışları arasında narın ebedi yaşamın sembolü olduğu inancı da yer almaktadır. Bir Türk mitolojisine göre, “Gök ile Yer arasındaki Gök kapısının bulunduğu yerde, ölümsüzlük otunun bittiği bir dağ varmış. Bu dağda kimi gerçek, kimi efsanevi geyikler yaşarmış. Bu geyikler hem ölümsüzmüş, hem de boynunda şifa veren bir ilaç bulundurmuş. Geyikleri ebedi yaşatan bu dağda yetişen ölümsüzlük bitkileriymiş. Bu bitkiler arasında şeftali, nar, elma ve sığın otu varmış” (Çelik, 2007: 24).

1071’den sonra Müslüman Türklere kucak açan Anadolu’da Türk kültürüne ait izlerin çok daha önceye dayandığı bilimsel kaynaklardan da anlaşılmaktadır. Zira Malazgirt savaşı sırasında Alparslan’ın tarafına geçen Hıristiyan Türkler bunu kanıtlamaktadır. Bu nedenle İslâm Öncesi Türk sanatında da nar motifleri incelendiğinde Anadolu coğrafyasına değinilmesi gerekmektedir.

Anadolu’da eskiden beri narın kuzey ve güney bölgelerinde ve özellikle sahil kısımlarında yabani ve ıslahı yapılmış şekilde yaygın olarak bulunduğu varsayılır (Küçüktaşçı, 2006: 552). Bilindiği gibi Anadolu tarih boyunca birçok önemli uygarlığa sahne olmuştur. Anadolu medeniyetlerinden biri olan Hitit kanunnamelerindeki maddeler arasında nar ağaçları ve nar ağaçlarına ilgili cümleyle rastlanır (Oğuz, 200: 465). Buna göre “Birisi çalıları yanar bırakıp gider ve ateş de bir bağı sararsa, kütükler, elma, nar ve armut ağaçları yanarsa, her bir ağaç için altı silk gümüş ödeyip, yananların yerine yenilerini dikecektir” hükmü Hititlerin doğaya verdiği değeri akseder.

Anadolu’da var olmuş bir diğer kültür ise Yunan kültürüdür. Antalya’nın Manavgat İlçesine bağlı Eski Side yerleşim yerinin Yunancada nar anlamına gelmesi de manidardır. İlginçtir ki bu bitki aynı zamanda Side şehrinin amblemi de olmuştur (Arık, 2009: 583; Atlan, 1967: 2; Atlan, 1993: 18; Tekin, 1994: 27). Side efsanelerdeki bazı kadın kahramanlarının da Nar ismiyle anıldığı görülür. Taunos’un kızı, Pamphylla Side şehrinin isim annesidir (Erhat, 1972: 303). Bugün Side Müzesi’nde taş oyma ve kabartmalar halinde nar motifleri bulunmaktadır (Onur, 1988: 149).

Anlaşılan nar pek çok medeniyet tarafından özel bir meyve olarak değerlendirilmiş ve çok sayıda çekirdek ve tanesinden dolayı bolluk, çoğalma, bereket ve verimliliği

simgelemiştir (Yılmaz, 2007: 11; Onur, 1988: 148; Küçükaşçı, 2006: 553; Çoruhlu, 1998: 120; Gültekin, 2008: 12; Cantay, 2008: 36).

Kökleri eskilere dayanan nara birçok uygarlık ve kültürde sembolik anlamlar ve simgesel özellikler yüklenmiştir (Arık, 2009: 583). Genel olarak meyve sembolizmine baktığımızda en genel anlamının ölümsüzlük, bir şeyin özü olan varlık, cevher, hakikat olduğu görülmektedir. Meyve geleceğin tohumunu veya özünü içinde taşır. Eski inanış ve mitlerde hayat ağacının ölümsüzlük veren meyvesinden söz edilir. Eski toplumlarda ölüm törenlerinde çiçek ve meyveler verimlilik, üreme, bereket ve ulaşılmak istenen şeye kavuşmak için sunu (adak) olarak kullanılırdı. Tek tek meyvelerin sembolizmi de toplumlara göre değişik anlamlar kazanmakla beraber genelde olumlu manalar içermektedir (Çoruhlu, 1998: 120). Nar meyvesi de çekirdekli meyveler grubuna girmekte olduğu için ve çekirdeğin bir tohum olarak neslin sürekliliğini güvence altına aldığı düşünüldüğü için narın da bereket, doğurganlık ve üreme sembolizmiyle ilişkili olduğu anlaşılır. Ayrıca tanelerin dünyanın yumurtası olarak düşünüldüğü bu konuda farklı yorumların da ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu nedenle nar bazen ölümsüzlük, bazen mutluluk, bazen bereket, bazen doğurganlık, kimi zaman da hayat ağacı sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski çağlardan itibaren süslemelerde de yer alan nar motifinin aynı anlamlarda hala kullanıldığı kabul edilebilir (Gültekin, 2008: 9).

Türklerin İslâm dinini kabul ettikten sonra Türk Sanatı, X. yüzyıldan itibaren köklü değişikliklere maruz kalmış ve yeni bir döneme girmiştir. Bu değişiklik yeni dinin getirdiği farklı dünya görüşü, bazı kısıtlamalar ve yeni yorum ve değerlendirmelerle ilişkili olmuş ve kimi eski inançların tamamen terk edilmesini gerektirirken kimi inanışlar yeni içerik ve dış görünüş kazanarak Türklerin İslâm anlayışı içine sızabilmiştir.

Kur'an Kerim'in çeşitli sûrelerinde adı geçen ekin, hurma, zeytin, üzüm gibi bitkiler arasında narın da anıldığı bilinmektedir. Bu ayetlerde söz konusu bitkilerin insanlara yararlanmaları için verildiği ve nimetler arasında sayıldığı görülmektedir (141, 147, 535; Harmancı, 2006: 112). En'am Suresi, 99, 141. Ayetlerde ve Rahman Sûresi 68. Ayetlerde geçen nar meyvesi aşağıda verilmektedir.

99. Ayette: “O, gökten su (yağmur) indirendir. Sonra her çeşit bitkiyi biz onunla bitirip çıkardık. İçlerinde de bir yeşillik filizlendirdik ki ondan da birbirinin üzerine binmiş (başak olmuş) taneler, hurma tomurcuklarından birbirine yakın salkımlar, birbirine hem benzeyen hem benzemeyen üzümlerden, zeytinden ve nardan bağlar yapıp çıkarıyoruz. Her birinin meyvesine bir ilk zamanlarda bir de olgunlaştığı zaman bakın” (141) deniliyor.

141. Ayette ise “Çardaklı ve çardaksız üzüm bağlarını, meyveleri ve tatlari çeşitli hurmaları, hububatı (tahılları), zeytinleri, narları, birbirine benzer, hem de benzemez bir halde yaratıp yetiştiren Allah'tır” (147) denilerek yine nar meyvesinden bahsediliyor.

Rahman Suresi'nin 68. Ayette ise nar meyvesinden şu şekilde bahsedilir: “....(O diğer iki cennetin) içlerinde çeşitli meyveler, hurmalıklar, nar ağaçları vardır.” (535).

Tevrat ve İncil’de de nar meyvesi süsleme motifi ve bitki olarak 15 yerde karşımıza çıkmaktadır. Buna göre nar “kaftanlarda süsleme motifi; tapınaklarda sütun başlıkları ve sütunların üzerine gerdanlık gibi bezeme ögesi” olarak uygulanmıştır. Yine “yanakları nar parçası sanki” şeklinde edebi metinlerde benzetme yapıldığı; ayrıca yiyecek olarak yanlarında taşıdıkları, verimli toprakları olan yerlerde yetiştiği, askerlerin nar ağacı altında oturdukları da öğrenilmektedir ([www.incil.info](http://www.incil.info); 20.04.2017).

İslâm Sonrası Türk kültür tarihine baktığımızda nar bitkisinin hep gözde bir nimet olduğu görülmektedir. Esin’e göre Arslan Han’ın 1017’de bastırdığı sikkede, Kutadgu Bilig’de hükümdarlık simgelerinden kün-ay (güneş ve ay) piktogramıyla birlikte nar dalı tasvir edilmiştir. Yine Esin’e göre Semerkant’ta 1220’e tarihlenen Afrasiyab sarayının kalıntılarında, ocak üstünde Arapça bir yazı ve nar ağacı tasviri bulunur (Esin, 2004: 47). Buradan yola çıkılarak İslâmiyet sonrasında yaptırılan, mimari eserlerin süslemesine dâhil edilen nar motifi bolluk bereket, cennet sembolünün yanında İslâmiyet öncesi dönemin izlerini taşıyarak hükümdarlığın veya hükümdar sülalesinin izlerini taşıdığı söylenebilir (Çağlıtütüncügil, 2013, 82).

Mevlana Celaleddin-i Rumi meyve veren ağaçları alçak gönüllü ve kalp kırmaktan çekinen insana benzeterek şunları söylemektedir. “Çam, servi, şimşir ve kavak gibi meyvesiz ağaçlar başlarını daima yukarıda tutarlar ve dallarını da yukarı doğru çekerler. Ağaçlar meyveli olunca bütün dalları aşağı doğru sarkar, alçak gönüllü olurlar ve küçülürler”. Yine Mevlana ölüm temasını işlerken “*Ancak ten nakşına ait olan öldürmek ve ölmek, nar ve elmayı kurnak kesmek gibidir*” demiştir (Küçükaşçı, 2006: 546-552). Tasavvufi anlamda, narın içindeki her tane bir insanı veya bir varlığı sembolize ederken, açılan her narın tanelerinin dünyaya veya evrene saçıldığı kabul edilmektedir (Gültekin, 2008: 12). Divân-ı Kebîr’de ise “*safrası çok (olan) kişinin mizacının kötülüğünden tatlı nardan hoşlanmaz, kaçır. Canı ekşi nar ister, fakat onun mayhoş nar yemesi daha iyidir*” denilerek nar çeşitleri ile insan mizacı arasında bağlantı kurulmaktadır (Küçükaşçı, 2006: 553).

Tasavvuf kültüründe bu meyvenin hem sembolik anlatımlarda sık sık kullanıldığı, hem de bazı özel zamanlarda bir gıda olarak yendiği ve ikram edildiği görülmektedir. Süfîler anlatılması zor olan irfani-felsefi konuların açıklanmasında meyve örneklerinden yararlanmaktadırlar. Tasavvufi eğitimde meyvenin yetişmesi ile müridin ahlâken olgunlaşması arasında birçok benzerlik görülmektedir. Ağacın büyüyüp meyve verebilmesi için önce çekirdeğin toprağa gömülmesinin gerekli oluşu müridin tasavvuf yolunda önceleri halvet ve riyazet ile sıkıntılara katlanmasına benzetmiştir. Çekirdeğin filizlenebilmesi için çiftçi tarafından sulanması ve zamanı geldiğinde aşılması ise insanın bir mürşide bağlanıp ondan eğitim ve feyz

almasına denk görülmüştür. Bu sırada meyvelerin yapı ve çekirdek yönünden dört grup oluşturmalarına bakarak ham meyveler ham insanlara, olgun meyveler ise kâmil ve irşada ehil insanlara benzetilmiştir (Tosun, 2006: 66) Ayrıca müridin içinde bulunduğu hali tespit edilerek ona uygun bir eğitim ve evrat tanziminde rüyaların önemli bir kriter olduğu da Tosun'un araştırmalarından anlaşılır. Ona göre sufiler rüyalarda ortaya çıkan meyve motiflerinin sembolik anlamlarını çözümlmek için özel gayret sarf ediyorlardır.

Yine Fuzuli'ye atfedilen 200 beyitlik küçük Mesnevi'de Sohbetü'l Esmar isimli şiirde meyvelerin kendi üstünlüklerini tartıştıkları, narın (rümân) "Dünya meyveleri benim ölçüm değil! Cennet bağı benim kaynağımdır. Portakal ve turunç kölemdir, ayva ile elma hizmetçimdir. Her tanem yuvarlak kırmızıdır" diyerek kavgayı kızıştırdığını görüyoruz (Koç, 2006: 214)

İlk Türkçe eserlerinden sayılan İbn Baytar tercümelerinde, Harezmişahlar'da kitap diline uyularak nar kimi zaman *anar*, kimi zaman ise *enâr* geçmektedir (Küçük, Yıldız, 2016: 26). Türkler ise Orta Asya'dan aldıkları *nar* telaffuzunu Anadolu'ya getirmişlerdir. Anadolu kaynaklarında, "deve dişi nar, feyz narı, hafız narı, kara nar" gibi, nar çeşitlerinin isimleri görülmektedir. "Ekşi ve tatlı nar" ise, eski tercümelerinden itibaren, Anadolu kaynaklarında geçer. Yine Ögel'e göre "Nar çiçeği" için Farslar ve Türkler "*gülnar*" veya "*cülnar*" isimlerini de kullanmışlardır. Fakat Beylikler döneminden sonra yazılmış olan İbn Baytar tercümelerinde, "Nar çiçeği, eyüsi mısıridir" gibi Türkçe açıklamalar görülmektedir. (Ögel, 2000: 317).

Memlûk Dönemi Suriye ve Mısır'da zengin bağ ve bahçelerde portakal, limon, narenciye, muz, elma, kayısı, erik, incir, üzüm, hurma, keçiboynuzu, şeftali, dut, kavun, karpuz gibi meyveler arasında narın da yetiştirildiği anlaşılmaktadır (Kortantamer, 2006: 483-485). Bâburnâmede de meyvelerden ve meyve bahçelerinden bahsedilmekte ve Bâbur'un Hindistan'da yetişen meyvelere önem verdiği görülmektedir. Bu dönemde yetiştirilen Türkistan, Afganistan'da ki narların namı ülke sınırlarını aşmıştır. Örneğin Afganistan'da Kabil köyü Ala Say narının Hindistan'ın her tarafına ihraç edildiği bilinmektedir (Şen, 2006: 292).

Ortaçağ coğrafyacılarından İbn Fazlullah el-Ömeri (ö.1349), Anadolu'daki meyve ağaçları için selviler, defneler, fıstık çamları, mersin, nar, elma ağaçlarının yerleşim birimlerini kuşattığını ya da yabanileşerek sahildeki sarp kayalıkları ve tepeleri süslediğini kaydederken; nar meyvesinin susuzluğa dayanıklı bir çalı meyvesi olduğunu ve Anadolu'da erken dönemlerden bu yana var olduğunu da belirtmektedir. Meyve ağaçlarının yer aldığı bahçelerin cennet bahçelerine benzetildiğini ve meyve ağaçlarının bu bahçelerin bir süsü olarak gördüğünü de eserinde vurgulamaktadır (Küçükbaşçı, 2006: 547).

Evliya Çelebi Seyahatname'de de meyve adlarına geniş yer vermiştir (Yarç, 2006: 520). Nar meyvesinin yetiştirildiği yerler, buradaki narların mayhoş, ekşi veya tatlı oluşu gibi tat özellikleri, çeşitleri, cinsleri, şifa için kullanılan narlar,

narlardan yapılan yiyecek ve içecekler, dünyaca ünlü narların nerelerde yetiştirildiği gibi bilgilere yer verilmektedir (Dağlı, 2006: 232).

Anadolu narın anavatanlarından biri olduğu için ülkemizde pek çok nar çeşidi ve tipi bulunmaktadır (Yılmaz, 2007: 13). Evliya Çelebi, İzmir narının dünyaca ünlü olduğunu belirtmiştir. Tire, Aydın, Milas, Birgi Kasabası, Bayındır Kasabası narlarının da güzel olduğunu yazmıştır (Dağlı, 2006: 232). Siirt, Seruç, Mardin, Kilikya, Denizli, Bursa ve İznik'in narlarının güzelliğinden, bolluğundan İbn Batuta, Ebu'l-Fida bahsetmektedir (Uymaz, 2006: 496). El-Ömeri, Denizli'nin suyunun ve meyvesinin bolluğundan; Şam'da bile olmayan çeşitli renklerde çekirdeksiz nar yetiştirildiğinden ve bu narların bir dirhem gibi çok ucuz bir fiyata satıldığından; nardan yapılan pekmezin bal ile birbirine çok benzediğinden bahseder (Küçükbaşçı, 2006: 552). Göney ise Anadolu'daki Beylikler arasında ticari işbirliğinin olduğu ve çok meşhur olan Denizli'nin nar şaraplarının Suriye ve Mısır'a ihraç edildiğini anlatmaktadır (Uymaz, 2006: 499). "İbn Battûta'nın, Bursa'dan İznik'e giderken yol boyunca tatlı ve ekşi nar ağaçlarından bol miktarda bulunduğunu bahsetmesi, Ortaçağda Anadolu'nun batısında da narın bol miktarda üretilip tüketildiğini ortaya koymaktadır (Küçükbaşçı, 2006, 553).

Osmanlı Dönemine gelince meyve kültürü ile ilgili iktisat- ahlak ilişkisi ve düşüncesinin en güzel örnekleri İhtisâb Kanunnâmelerinde görmekteyiz. Bursa İhtisâb Kanunnâmesinde nar ile ilgili fiyatın tespit edildiği yerde "Birgi narının yükü 140 akçe olursa, 280 dirhemi 1 akçe olur." şeklinde bir ifadeye rastlıyoruz (Çiftçi, 2006: 468). Bu dönemin İstanbul ve çevresinde nar meyvesinin yetiştiriciliği ve ilgili ihracatın yapıldığı da anlaşılmaktadır. Bu sırada İstanbul halkı ve sarayın ihtiyaçları ön planda tutulmuş, konunun hassasiyeti kayıtlara yansımıştır (Yarcı, 2006: 534).

### 2.1. Narın Türk Edebiyatındaki Yeri

İnsanların yaşadıkları coğrafya özelliklerinin, yaşam koşullarının, tarihi ve sosyal olayların edebiyata yansması pek tabidir. Bu nedenle her toplumun kültürel değerlerinde o topluma ait maddi ve manevi izler bulunabilir. Bir mimar, yapmış olduğu sanat eserine muhakkak yaşadığı döneme ve topluma ait motifler ve semboller yerleştirdiği gibi bir şair de sözlü ve yazılı eserlerine yaşadığı gerçekleri yansıtmaktadır. Bu nedenle sözlü ve yazılı her edebi eserde başta eserin müellifi olmak üzere, eserin yazıldığı zaman ve yazılma şartları hakkında bilgiler bulmak mümkündür (Akman, 2008: 206) Asırlardır Türklerin yaşamında önemli yer tutan edebi eserlerde Türklere has olan duygu ve düşünceleri, kişisel ve toplumsal yaşantı şekillerini, önceliklerini ve vazgeçilmezlikleri en açık ve bariz şekilde görmek mümkündür (Halman, vd., 2007: 17)

Anadolu'da, meyvelerle ilgili çeşitli inançlar doğmuş, meyveler sembolleşmiş, meyvelerin dili oluşmuştur. İnsanlığın gelişimi, birçok açıdan, meyvelere bağlanmıştır. Bâkire kız koynuna koyduğu bir nar tanesinden gebe kalması, bunun

sadece bir örneğidir. Anadolu kadınının meyveler ile seslenmesine de şu örnekler verilebilir. Nar tanesi, nar tanesi; annesinin bir tanesi, yarım elma gönül alma, üzüm üzüm baka baka kararır, pişmiş ayva gibi sırtıma. Böylece Türkler saraydan köye kadar meyvelere dil vermişler, meyveyi şiirlerine, türkülerine, manilerine, çeşitli el sanatlarına, inançlarına, düşüncelerine, felsefelerine, kısaca yaşamlarının her dalına yaşamdan ölüme kadar konu etmişlerdir (Tansuğ, 1991: 56). Nar meyvesinin de; hikâye, bilmece, atasözü, deyim, türkü, mani, ninni gibi tarihi metinlerimizde söz varlığımız açısından çok geniş kullanımı vardır. Meyvelerin kültür tarihimizdeki önemini yanı sıra, nar gerek esas anlamları, gerekse mecazî anlamları ile sözlü geleneği yansıtan çeşitli türlerde geniş ölçüde kullanılmıştır (Kültürel, 2006: 360).

Türk manilerinde, masallarında, destanlarında, bilmecelerinde, atasözlerinde, deyimlerinde, ninnilerinde ve türkülerinde nar özel bir yere sahiptir. Dış hatlarıyla, taneli oluşuyla, tanelerinin parlaklığıyla, bunları çevreleyen zarıyla, tadıyla, rengiyle, mitolojik anlamlarıyla Türk edebiyatına konu olmaktadır.

Anadolu'ya özgü sözlü geleneğe nar motifine masallarda rastlanır (Ögel, 2006: 476). Bunun dışında Ağlayan Nar Gülen Ayva, Üç Narlar, Nar Tanesi Nur Tanesi gibi başlığın içinde nar kelimesi geçen masallar da vardır. Masalların içinde nar meyvesinin geçtiği de birçok hikâye bulunur. Bunların arasında “Tavuk Kız”, “Sultan Mahmut'a Armut Veren Köylü”, “Ahmet Ağazade Mehmet Ağa” gibi masallar örnek olarak gösterilebilir.

Türk boylarına ait sözlü ve yazılı edebi eserler içinde en ilgi çekici olanı destanlardır (Halman, 2007: 101). Buradaki efsanevi erkek kahramanlara muhtemelen nar kelimesinden türemiş “Nart” denilmektedir (Dumezil, 2000: 72-79; Karakurt, 2011: 575; Cıbroğlu, 2003: 4).

Sözlü geleneğe günümüze ulaşan yol, yöntem gösteren, öğüt veren atasözleri arasında da bitkiler ve narla ilişki tespit edilmiştir (Demirtaş, 2006: 169). Örneğin “Kavakta nar biter mi?” ifadesi abartılmış olaylardan bahsederken kullanılır (Aksoy, 1971: 64). Yine “Nar üstüne turp yenmez” gibi söylem sevinçli bir haber, hoş bir sohbet, güzel bir yemek arkasından tatsız bir olayın gerçekleşmesini istememe durumlarda kullanılır (Eyüboğlu, 1973: 185). “*Nar gibi kızarmak, nar gibi kızartmak, nar tanesi nur tanesi*” gibi deyimlerle nar yine karşımıza çıkmaktadır (Eyüboğlu, 1975: 340; Oğuz, 2002: 485). Belli ki burada nar tanelerinin güzelliği, renginin parlaklığı ve berraklığına dikkat çekilmektedir.

Şiirlerde ve türkülerde de nar meyvesi ayrıca önem kazanmış ve sevgilinin yüzü, yanağı, sinesi, ağzı, dudakları, göğüsleri ve kirpikleriyle; âşığın gözü, gözbebeği, gözyaşı ve kanlı başıyla kıyaslanarak verilmeye çalışılmıştır (Bayram, 2007: 221; Öztoprak, 2006: 570; Deniz, 2006: 590; Erol, 2006: 139). Klasik Türk şiirinde en sık geçen meyve olan nar, genellikle kırmızının değişik tonlarında bulunan küçük, sulu ve tatlı yuvarlak taneli meyveleri ve renkli çiçekleri açısından dikkat çekmiştir. Bunların arasında benzetme olarak en çok dudak, gülen insan ve göz

teşbihi mevcuttur. Burada iyice olgunlaşarak kabuğu çatlayan ve içindeki taneler görünen nar, dudaklarını aralayarak gülen insana benzetilir. Benzer kıyaslamaya Osmanlı yazarı Hayalî Beğ'in eserlerinde de rastlanır. Ona göre "Nar, çiçek bahçesi içinde, kısacık bir ömür için gönlü daralmış olan goncayı görünce ağız açıp güler" Bu dönemde nara yüklenmiş olan bir diğer anlam ise ateştir ve bu şekilde kullanılan nar meyvesine "enar" denilir (Deniz, 2006: 590). Muhtemelen burada duran neden *nar* ile *nur* kelimelerin benzerliğidir. Bilindiği gibi Arapçada kutsal ışık anlamında gelen *nur* ateşin zıttı olarak görülmektedir. Türk kültüründe ise bunun karşılığı *nur*-nardır (Karakurt, 2011: 332-470).

Türk edebiyatında nar ve enar kelimeleri aşkla ilgili konularda da sık kullanılır. Bu içerikle "nar-ı aşk (aşk ateşi), nar-ı firak (ayrılık ateşi), ehl-i nar (cehennem ehli)" gibi kavramlar günümüz Türkçesinde hâlâ günceldir. Narın cehennemlik vasfı ölüm meyvesi olarak telakki edilmesine de sebep olmuştur (Küçükbaş, 2006: 553). Divan şairleri, meyvelerden bahsederlerken, daima onların tat, yetiştirme şartları, doku, koku, şekil ve renk gibi insanlar açısından ilgi çekici özellikleriyle ve faydalarına önem vermektedir. Bu anlamda 16. yy. nar meyvesi açısından en verimli dönem sayılabilir (Bayram, 2007: 226).

Şiirlerde narın kana benzetilmesi de muhtemelen kırmızı renginden kaynaklanmaktadır. Örneğin Necâî "Cigerde cem olalı kanlı kanlı peykânın Derûn-ı sînemi gördüm enâra benzettim" söylemektedir (Bayram, 2007: 221).

19.yy. yaşamış olan Aşık İkrârî ise sevgilisi için gönlünde yetiştirdiği narın güzel bir ağaç olduğunu şöyle ifade etmiştir:

"İkrârî der sen başıma taçsın  
 Sen de benim bu derdime ilâçsın  
 Dost bağında biten güzel ağaçsın  
 Yetiştirdin ayva, narı sevdiğim" (Erol, 2006: 131).

Bir diğer ilginç benzetmeye ise Ercişli Emrah'ın şiirinde rastlanır. Burada nar sevgilinin koynunda saklanan memelere benzetilmektedir.

"Erisin dağların karı  
 Dökülsün çaylara varı  
 Bir çift Gürcistan'ın narı  
 Kız senin koynunun içinde"

Ercişli Emrah (Erol, 2006: 139)

Karacaoğlan'da ise narlar bahçenin yüzleri olarak görülmektedir.

"Yüzlerin bahçanın narı,  
 Beyaz gövden yayla karı,  
 Sensin doğan aylar nuru;  
 Kız, irengin gül mü yoksa?"

Karacaoğlan (Erol, 2006: 141)

Şiirlerde ve türkülerde nar şirinliği, yuvarlak formuyla aya benzemesi, bahçedeki meyveler arasındaki özel cazibesi açısından da övülmektedir. Birçok şiir ve türkü de nar geçmektedir. Şirin nar, Öyledir yar, Afyon'un ortasında galesi, Değmen benim gamlı yaşlı göynüme, Kağızman'a ısmarladım nar gele, Eczanenin şişeleri parlıyor, İki keklik, Emirdağı, Yeni camiî kuruldu pazar, İstanbul'dan ayva değil yavrumdan nar gelir, Gül dibinde nar biter, Nar ağacı narsız olur mu?, Bahçe duvarından aştım, Ne feryad edersin gibi içerisinde nar meyvesinin geçtiği bazı türküler bulunmaktadır. Bu türküler genel olarak sevda türküleri, gurbet türküleri, bekçi (ramazan) türküleridir. Nar en çok sevda türkülerinde geçmektedir. Bazı örnekler aşağıda verilmiştir:

Ayva Turunç Narım Var

*“Ayva turunç narım var*

*Benim ahu zarım var*

*Hep derdinden ağlarım*

*Bir vefasız yârim var*

*Al almayı ver narı*

*Ağlarım zarı zarı*

*Tez günlerde gönderin*

*O âhu gözlü yârî”* (Alemdar, 2002: 61).

Sevda Olmasaydı

*“Sevda olmasaydı da gönüle dolmasaydı*

*Dünya neye yarardı da güzeli olmasaydı*

***Nar danesi** danesi de seviyom merdanesi*

*Güzellerin içinde de sevdiğim bir danesi”* (Dinge, 1998: 41)

Bağa Vardım Nar İçin

*“Bağa vardım **nar** için*

*Ben yandım yar için*

*Gül kopardım yar için*

*Yandım gülü bir tanem”* (Anonim, 2005: 65)

Ay Mı Doğmuş Gün Mü Doğmuş

*“Ay mı doğmuş, gün mü doğmuş, alem ruşan*

*Ben bu gün yarimi gördüm, aklım peruşan;*

İki kaşın arasında, bir elif nişan

*Ela gözlüm top zülüflüm, ne oldu sana?*

*Ne oldise bana oldu, ne oldu sana*



*Atladım bahçeden geçtim, nar bulamadım;  
Yandı canım hararetinden , kar bulamadım;  
Kendime münasib sadık, yar bulamadım”* (Kunos, 1998: 21)

Nar meyvesinin türkülerde ve manilerde de sık sık dile getirildiğini görülmektedir. Türkülerde daha çok sevda konusuna eşlik eden nar, manilerde ayva ile nar ikileme olarak kullanıldığı gibi, nar ile yar veya kar kelimeleri kafiye oluşturmaktadır (Tarlabaşı, 1995: 160; Akalın, 1972: 5). Sevdiğine hasret anlatan manilerde nar daha sık karşımıza çıkması ilginçtir. Ninnilerdeki “*nar ağacı narsız olur mu, dünya sensiz olur mu*” dizeleri bahçenin gözdesi olan narı hayatın gözdesi olan çocuklarla kıyaslamakta; “*bahçede nar var mıdır? Yanakları al mıdır?*” mısraları ise bebeklerin al yanaklarını narın rengine benzetmektedir. Narın çağrıştırdığı bir diğer konu ise nazardır. “Narı düşün çatlasın, gözü patlasın” dörtlüğü bu anlamda narın ağaçtan düşmesini ve patlamasını büyüünün çözülmesi, sıkıntıdan kurtulma şeklinde yorumlanmaktadır (Şirin, 1990; Celebioğlu, 1995: 15).

Bilmecelerde de nar bereketi, bolluğu simgelemekte, tadıyla, görüntüsüyle, taneleriyle, tanelerinin berraklığıyla, tanelerin düzeniyle, taneler arasındaki zarıyla, tanelerin içindeki çekirdeğiyle, rengiyle ve yetiştirildiği yer ile konu edilmektedir. Örnek olarak; “*Hanım uyandı, cama dayandı, cam kırıldı, kana bulandı (nar)*” (Elçin, 1983: 22), “*İzmir’den sandık gelir sandıkçılar bilmez onu, içinde boncuk vardır boncukçular bilmez onu, arasında kağıt vardır kağıtçılar bilmez onu (Nar)*” (Tuncor, Tarihsiz: 122), “*Sayısı sayılamaz tadına doyulamaz (Nar)*” (Celebioğlu, Öksüz, 1995: 91), “*Fini fini fincan içi dolu mercan*” (Nar) (Özpinar, 2005: 141; Yıldız, 2006: 177) verilebilir. Ayrıca nar çiçeğinin ve meyvesinin renkleri de eskiden beri insanları celp ettiğinden olsa gerek Türkçe renk tanımlamaları arasında da narçiçeği ve nar kırmızısı renkleri mevcuttur (Tansuğ, 1991: 56).

Rüya tabirleri ile tanınan İbn Şirin (ö.729) “*mevveler arasında nar, melekler arasında Cebrail gibidir*” diyerek nara mistik edebiyata önemli anlam yüklediğini ortaya koymaktadır (Küçükaşçı,2006,553’dan; el-İsfahâni, Beyrut,1405). Ayrıca rüyada tatlı nar görmenin mala, hanım yahut çocuğa, kırmızı nar tanelerinin altına, beyaz nar tanelerinin gümüşe, ekşi narın üzüntü ve kedere, ekşi narı seven birisinin ise rızık ve mala yorulduğu; nar kabuğu yemenin hastalıktan şifa bulmaya, nar suyunun kişinin nafakasına benzetildiği; nar ağacının dindar, varlıklı ve cömert kimse, nar ağacı kesmenin akraba ile ilişki kesmek, nar tanelerinin kolaylıkla elde edilmesi mal-servet edinmek şeklinde algılandığını; nar çiçeğinin güzel kadına ve hayırlı evlada, olmuş narları toplamanın servete, ham narları toplamak hastalık, elem ve kederle karşılaşacağı, genç kızın rüyada ekşi nar yemesi, hayırlı olmayan birisine âşık olacağı, Sultanın rüyada nar görmesi ise şehir ile tabir edilir ve narı kırdığı zaman o şehri fethedeceği anlamlarında yorumlanmaktadır ([www.ediyanet.com](http://www.ediyanet.com)).

Türk kültüründe nar birçok inanç ve âdetin de konusu olmuştur. Halk arasında narın diğer meyvelerden ayrıcalıklı bir yere sahip olduğu anlaşılır. Ayrıca narın yer

ve köy adlarında da kullanıldığını görüyoruz. Örneğin Narlıdere ilçesi, Nardüzü beldesi, Gülnar ilçesi, Narlıkuyu köyü, Narlık köyü, Narlıören köyü, Narlı mahallesi, Narlıca mahallesi adları halkta nara yüklenmiş olan olumlu anlamlardan kaynaklanmış olmalıdır (Oğuz, 2002: 485; Kurt, Şahin, 2013: 570). Ayrıca Manas destanında da Narın Havzası ve Narın Nehri gibi adların geçtiği bu geleneğin Türk kültüründe eskiden beri mevcut olduğunu ortaya koyar (Ögel, 1993).

Dolayısıyla sözlü ve yazılı edebiyatta narın erkek kahramanlarla ilişkili; olumlu imge; güzellik, parlaklık, berraklık ve bereket simgesi şeklinde kullanıldığı; renginden dolayı kana ve al yanaklara benzetildiği, bahçenin gözdesi ve güzel bir ağaç olarak algılandığı, yuvarlak formundan dolayı aya benzetildiği düşünülmektedir. Meyveye yüklenmiş olan bir diğer anlam ise nar ve nur kelimelerinin anlam zıtlığından kaynaklanmış olmalıdır. Buna göre nar ilahi ışık, ateşin zıttı olarak görülmektedir.

Edebiyatta narın aşk, hasret ve kadınla ilişkili kullanılması da ilginç ve dikkati çeken bir durumdur. Günümüz Türkçesinde narın bu anlamı hala sık sık karşımıza çıkmaktadır.

Nar bitkisinin çiçekleri ve meyveleri rengi, güzelliği, cazibesi, tadı, taneli oluşu olmak üzere tüm yönleriyle ele alınmış ve anlamlandırılmıştır. Bu yaklaşım özellikle rüya tabirlerinde çok belirgindir. Genellikle olumlu anlam içeren yorulmalar arasında narın az sayıda olumsuz vasıflarına da rastlanır. Bunlar genellikle ekşi ve olmamış (ham) nar meyveleriyle ilgilidir. Yine narın yere düşüp patlamasını yapılmış büyüün bozulmasıyla ilişkilendirilmiş olması ender rastlanan benzetmelerdendir. Halk arasında nara yüklenmiş çok sayıda olumlu husus ise nar ağacına zarar vermenin de kötü sonuçlanabileceği inancını doğurmuştur.

Bir diğer çok ender rastlanan olumsuz anlam ise narın cehennemlik vasfı ve ölüm meyvesi olarak telakki edilmesidir. Günümüzde bu niteliğin unutulmuş olması nara fazla yakıştırılmadığından kaynaklanmış olmalıdır. Türkçe şiir, mani, bilmece ve türkülerde narın kafiye, ikileme şeklinde akıcılık sağlamak içinde kullanıldığını da görmekteyiz.

## 2.2. Narın Türk Gelenek ve Göreneklerindeki Yeri

Türk kültüründe İslâmiyet öncesinden gelen bazı inanç ve inanışların İslâmiyet sonrası dönemde de kendini koruduğunu ve farklı şekillere bürünerek yeni anlamlar edinmiştir. Bu anlamda Türk kültüründe çok eski çağlardan itibaren var olan ağaç kültü ve Hayat ağacı imgesinin de Türk İslâm geleneğinde devam ettiği bir gerçektir. Bu inanışlar Kuran'da adı geçen zeytin, hurma, incir ve nar ağaçları kutsal ağaçlarla birleşerek ortak çerçevede birleşmiştir (İskenderzade, 2007: 334).

Narın (*Punica granatum*), dünya kültürleri tarafından benimsenen ilk bitkiler arasında olması, onun Türk kültürüne dâhil edilmesi nedenini de bir anlamda açıklamaktadır. Burada dikkati çeken ilk husus narın insan sağlığına olan yararları ve bundan dolayı ticaretteki değeri ve önemidir (Kurt, Şahin, 2013: 553). Eski çağlardan itibaren bitkiler arasında sağlığa faydalı olan ve ilaç yapımında kullanılan

bitkiler aynı zamanda bereketli ve uğurlu da kabul edilmişlerdir. Bu algı bitkilerin özünde saklanan olumlu gücün olması ve bunun insanlara şans getirdiğine yönelik inançla ilgili olduğu düşünülmektedir.

Benzer inançların eski Anadolu uygarlıklarında da var olduğu günümüze ulaşan bazı geleneklerden anlaşılır. Örneğin modern sağlık hizmetlerinin ulaşmadığı yerlerde hala bitki tedavileri yapılmaya devam edilmekte, mutfak ve kiler duvarlarına, bereket ve uğur getirmesi için nardan, başaktan, haşhaş kozalaklarından, üzerlik tohumundan örülmüş nazarlıklar asılmaktadır. Bu alışkanlık muhtemelen eski kültürlerdeki tapınaklar tanrıları ve din görevlileri tarafından narın büyü aracı ve çeşitli ilaçlar yapımında kullanılmış olmasıyla ilişkilidir. Toplumlarda uğur ve bereket sembollerinin kullanılması sonsuz mutluluk dileğini de içinde barındırır. Uğurlu iş, uğurlu çocuk, uğurlu ev, bereketli el, bereketli ev, bereketli toprak, bereketli yıl, bereketli kadın, bereketli yağmur, bereketli ürün, bereketli para gibi kavramlar yaygındır ve bunların bir kısmının narla ilişkilendirildiği görülmektedir (Erbek, 2002: 46). Günümüzde hala ev alana “uğurlu olsun”, alışveriş esnasında “bereketli olsun” ifadelerinin kullanılması ile Türk kültüründe nara yüklenmiş olan bolluk ve bereket anlamları içten içe bağlanarak kendini farklı uygulamalarda ortaya koymaktadır. Örneğin yaşam mekânlarında kurutulmuş nar meyvelerin tavandan veya duvarlardan sarkıtılması, dolaplarda bulundurulması veya tabaklarda sergilenmesi de bereketin ve bolluğun o eve davet edilmesi şeklinde algılanmaktadır (Fotoğraf: 1)



**Fotoğraf 1:** Duvarlara Asılan Nar Örneği (Tansuğ, 1991: 59)

Türk kültüründe nar ile ilişkili olan bir diğer gelenek ise kırmızı yanakların sağlık belirtisi şeklinde algılanmasıdır. Bu özellikle gençler ve çocuklar için geçerlidir. Kişiyi güzelleştiren nitelik olarak değerlendirilen bu husus aynı zamanda kadınlara da yakıştırılmaktadır. Tesadüfi değil ki, halk arasında nar ve elma kadını, armut ise erkeği temsil eder (Küçüktaşçı, 2006: 552).

Türk kültüründe var olan geleneğe göre, evliyaların ektiği ağacın meyvesi insanlara şifa getirmektedir. İzzeddin Türkmanî (ö. 828/1424) ilgili bir rivayette bu geleneği nar ile ilişkilendirmektedir. Buna göre dergâhında nar yiyen Türkmanî bir tanesini yere düşürür ve onu alıp toprağa gömer. Gün gelir bu nar tanesi büyük bir ağaç olur ve Humma ile zatü'l-cenb (ciğer zarı iltihabı) hastalarına şifa olmağa başlar (Tosun, 2006: 66). Görüldüğü gibi bu hikâyede narın sağlığa iyi geldiğine olan inanç İslâm inancıyla birleştirilerek yeni bir yorum kazanmıştır.

Narın inançla bağdaştırıldığı bir diğer olaya tasavvuf kültüründe rastlanır. Bu düşünceye göre mübarek geceler veya dini ayinlerden sonra meyveleri ikram etmek veya yemek gelenek sayılırdı (Tosun, 2006: 63). Muhtemelen buradaki gelenek meyvelerin ayın sırasında kutsanarak insanlara faydalı olabileceği ile ilgilidir. Bilindiği gibi tekkelerde ve evlerde yapılan aşurelere hububatın yanı sıra, incir, üzüm gibi bazı meyveler de besmeleyle eklenir, üzerine ise nar taneleri, siyah kuş üzümü, kahverengi kuru üzüm, fındık, ceviz, fıstık ve badem konulmaktadır (Tosun, 2004: 132). Hiç kuşkusuz aşure ikramları bereketle ilgili olduklarından içine katılan meyvelerin de bereket ve bollukla ilişkisi olmuştur.

Yazarı bilinmeyen, "Revak-ı Bostan" adlı XVI. yy'a ait el yazmasında narın dikimi, bakımı ve muhafazası konusunda, bugün bilinenlere yakın bilgiler verilmekle birlikte meyvelerinin mide hastalıklarını iyileştirdiği, ciğerlerin kuvvetlendirdiği anlatılmaktadır (Onur, 1988: 149). Kaynaklardan XV.yy. Osmanlı İmparatorluğu'nda nar tanelerinin kurutulduğu, bu halde onlara havurman, habirman veya kavurga denildiği ve bunlardan ilaç yapıldığı anlatılmaktadır. (Durgut, 2006: 429; Kültürel, 2006: 359).

Osmanlı çağında var olan bir diğer gelenek saray halkının ve zengin ailelerin düğün ve şenliklerinde alayının önünde meyveleri üzerinde olan *nahl* ağacı taşınmaktaydı. Ağacın üzerindeki meyveler arasında nar, turunc, elma ve ayvanın muhtemelen bolluk-bereket simgelediği için yer aldığı düşünülebilir (Öztoprak, 2006: 570; Tansuğ, 1991: 58). Narın bereket ile eşleştirildiği bir inanca da Manisa ili Kula ilçesinde rastlanmaktadır. Buradaki Türk evi olarak tabir edilen ahşap, genellikle iki katlı, çıkmalı evlerin bahçelerinde fiskiyenin yanında eve bereket getirmesi için bir nar ağacı dikildiği bilinmektedir. Bu ağacın Kula ilçesindeki her evin bahçesinde bulunmasına özen gösterilmektedir (01. 04. 2017 tarihli Mesut Suna ile yapılan görüşme).

Benzer inanışlara ülkemizin farklı bölgelerinde de rastlanmaktadır. Örneğin Anadolu'da, gelinlerin nar meyvesini yere atıp ona basmaları şeklinde bir gelenek olmuştur. Böylece yeni evlilerin kaç çocuk doğuracakları belirlenmiş olurdu (Onur, 1988: 149). Bir başka inanışa göre ise ev ve işyerinin kapısı önünde nar meyvesinin yere düşüp patlaması iyiye vesile olarak yorulur, dağılan taneler kadar haneye bereketin saçılacağına inanılırdı (Taşkale, 2015: 11).

Narın cennet meyvesi anlamıyla ilgili de halk arasında bazı uygulamalara rastlanır. Nara atfedilen kutsiyet tanelerinin yere düşürülmesine ve üstüne basılmasına

karşı çıkararak bunu günah olarak görmektedir. İnanışa göre her nar tanesinin biri, Hz. Muhammed'in dışıdır. Hatta bir süvarinin nar yerken bir tanesini bile yere düşürmeden yemesi, o kişinin cennetlik olacağı şeklinde algılanmaktadır (Cantay, 2008: 36). Muhtemelen bu algının arkasında duran inanç nar yemenin insanı kin ve kıskançlık duygularından arındırdığı ve kötü gözlerden (nazardan) koruduğudur (Onur, 1988: 149). Ayrıca taneleri yere düşürmeden yiyebilen insan onları yerdeki şeytana kaptırmamış oluyordu. Nar tanelerinin kutsal sayılması Anadolu'da yeni gelin odasına serpilme geleneği ise doğurarak evliliğin mutlu, bereketli, ailenin zengin, çocuklarının ise uzun ömürlü olacağı inancıyla yapılıyordu (Küçüktaşçı, 2006: 553).

Yine Anadolu'da yaşayan bazı Türkmen boylarında genç kızların nar meyvelerini tabaklara dizerek çiçeklerle süslemesi ve muhabbet edecekleri sofraya koyması aşk ifadesi ve evlenme istediğinin göstergesi olmuştur. Resimlere de konu olan bu geleneğin en ilginç tarafı narın bir istek veya dilek olarak erkekte kadına değil, kadından erkeğe sunulmuş olmasıdır. Bu geleneğin en güzel tasvirlerinden birine Nizâmî'nin Hamse'sinde rastlıyoruz. Yeşil Saray'da yanağı benli ve zülüflü sevgilisiyle muhabbet eden Behram güzel hanım tarafından ona uzatılan tepsi üzerindeki nara bakmaktadır (Çoruhlu, 2006: 12; Tansuğ, 1991: 56).



**Fotoğraf 2:** Behram'a Nar Sunulması (Çoruhlu, 2006: 19)

Türkler arasında var olan bir başka inanç narın bıçakla kesilmeden ayrılmaya ya da yumrukla kırılarak yenilmeğe çalışılması, nara karşı duyulan saygı ve insanla meyve arasına yabancı sokulmaması gerektiği inancındandır. Narın cenaze törenlerindeki geleneksel kullanımı da muhtemelen olumlu anlamı ve koruyucu vasfıyla ilişkili olmuştur (Küçüktaşçı, 2006: 554).



**Fotoğraf 3:** Murad-ı Hüdâvendigâr Hazretleri Türbe Bahçesinde Bulunan Nar Ağacı (Ünver, 2011: 143).

Murad-ı Hüdâvendigâr vatani uğruna Kosova'da şehid olurken nar ağacına dayanmış ve vefat etmiş. Cesedi Bursa'ya getirilmiştir. Dayandığı nar ağacı da toprağı ile getirilip türbe bahçesine dikilmiştir (Ünver, 2011: 142).

Muğla İli Yatağan İlçesi'nde bulunan Ahi Ebubekir Türbesinin başucunda duran nar ağacı burada yapılan dualara eşlik ederek dilek ağacı hüviyeti kazanmıştır. Buraya gelen kişiler narın dallarına çaput bağlamadan gitmemekte niyetleri gerçek olsun diye "Dedeaşı" denilen bir etli bulgur pilavı pişirip, mahalle sakinlerine yedirmektedir (Oğuz, 1999: 40).

Buradaki ikramın "Dedeaşı" olarak adlandırılması Türklerde öteden beri var olmuş Atalar kültü ile nar ağacının ilişkilendirilmesine işaret etmektedir.

Türk geleneğinde nar meyvesinden içecekler de yapılırdı. El-Ömerî'ye göre Denizli vilayetinde nar suyu sıkılır ve ondan rengi bala benzeyen bir pekmez yapılırdı. Burada biten narlardan yapılan şaraplar ise üzüm şaraplarından çok daha kuvvetli etki eder ve sarhoşluk verirdi. Yazar Denizli'nin nar şarapları hurma şarabına benzemektedir (Uymaz, 2006: 499).

Narın olumlu vasıfları onun takvimlerde yer almasına, ay ve gün adlarında kullanılmasına da vesile olmuştur. Örneğin Moğollarda Cumartesi gününe Nar veya Nara-Güneş adı verilmiştir (Karakurt, 2011: 385). Buradaki nar-güneş sentezi meyvenin güneş kadar olumlu, faydalı, hayat ve sağlık kaynağı şeklinde görülmesini ortaya koyar. Bilindiği gibi Türk geleneğinde de nar benzer vasıflar taşımaktadır.

Kuran’da nar meyvesinin geçmesi ve Allah’ın yarattığı güzel şeylerin bir örneği olarak anlamlandırılmasıyla, güzelin ve kutsalın örneğidir. Cennetteki bir meyve olarak anlatılmaktadır. Hem tek, hem de çoktur. Bereketin, çoğalmanın örneğidir (Oğuz, 2002: 485). Böyle güzel anlamlarda yorumlanması da İslâmiyet’te nara olan ilgiyi arttırmıştır. Diğer inanışlarda da nar bitkisine doğurganlık, bereket, sağlık, zenginlik gibi anlamlar yüklenmiştir (Arık, 2009: 584). Ayrıca nar, cennetin meyvesi olma özelliğiyle, tarihte sevilerek süsleme motifi olarak; mezar taşlarında, Osmanlı minyatürlerinde, ahşap işlemeciliğinde, bakır kaplarda, dini ve sivil mimari eserlerinde süsleme unsuru olarak kalem işlerinde, çinilerde, kumaşlarda, el işlemlerinde yerini almıştır (Taşkale, 2015: 11; Tansuğ, 1991: 58).

### 3. TÜRK SÜSLEME SANATINDA NAR MOTİFİ

Genel olarak süsleme sanatlarının değerlendirilmesi süsleme türü, tekniği, malzemesi veya görsel unsurları bakımından yapılmaktadır. Tek bir motifin süsleme sanatlarında yer almasının incelenmesi için genel kabul görmüş bir yöntem söz konusu değildir. Süsleme sanatlarını ayrıntılı inceleyebilmek için ana ve alt başlıklar olarak malzeme, teknik ve görsel unsurları dikkate alarak gruplandırma yapmak gerekmektedir. Bu çerçevede yer yer malzeme ve teknik iç içe girmektedir. Malzeme veya teknik görsellik bakımından esas unsur da olabilmektedir.

Bu çalışmada konu itibarıyla ana ve alt başlıklar belirlendi. Bu çalışmanın esasını oluşturan “**nar**” motifi teknik ve malzeme bakımından değerlendirildi. Motifin işlenmesinin esası olanı ana başlık, işlendiği malzemeyi alt başlık olarak ele alarak, gruplandırmayı da buna göre düzenledik.

#### 3.1. Boyalı Süslemeler

Bu başlık altında Türk sanatında ahşap, sıva, alçı, çini, minyatür üzerindeki boyama olarak yapılmış nar motifli süslemeler incelenmiştir. İnceleme kapsamına 35 örnek alınmıştır. Ahşap tavan göbekleri, dolaplar, duvar çinisi, tabak, gibi örneklerin yanısıra camilerin duvarları, minber, mahfil, mihrap, taç kapı gibi elemanlar örnekler arasında yer almaktadır.

Ayrıca kitapta verilen örneklerin dışında, Topkapı Sarayı, III. Ahmet Has Odası (Yemiş Odası) duvarlarında, Harem, Hünkar Sofası’nda bulunan sütuncelerde, ahşap üstü kalemişi tekniğinde yapılmış nar motifleri bulunmaktadır.

Çini ve seramik arasında örnekler arasında yer almayan fakat Topkapı Sarayı Müzesi’nde yer alan 15/1471 envantere kayıtlı sekizgen, krem ve kobalt mavi renklerin kullanıldığı, vazo, dallar, yapraklar, çatlama nar motifleri ile süslenmiştir (Nielsen, Palmqvist, 2008: 233).

Londra, Victoria Albert Museum'da yer alan C. 199-1928 envanter numaralı kenarlı çukur tabak üzerinde üsluplaştırılmış çiçekler, laleler, narlar, dallar ve yapraklar görülmektedir (Atasoy, Raby, 1989: 130).

Berlin, Staatliche Museenzu bulunan kenarlı, çukur tabak, üsluplaştırılmış çiçekler, narlar, dallar ve yapraklar tabağı süslemektedir (Orangerie, Charlottenburg, 1988, 215).

Sadberk Hanım Müzesi'nde yer alan 905-P 290 envanter numaralı yuvarlak gövdeli, ince uzun boyunlu ve kulplu maşrapanın üzerinde lale, nar, üç benek motifleri görülmektedir (Soustuel, 2002: 48). Yine Sadberk Hanım Müzesi'nde Duvar Çinisi olarak yer alan 17783-P727 envanterli nar ağacının betimlendiği kompozisyonun bir parçası olan kare formulu İznik çinisi bulunmaktadır (Bilgi, 2009: 235). Aynı müzedeki bir diğer örnekte 47/290 envanter numaralı vazodur. El ele tutuşup lale demeti tutan kadınların elinin alt kısmında da bir adet nar motifi görülmektedir (Akalin, Bilgi, 1997: 35). Sadberk Hanım Müzesi'nde Suna ve İnan Kıraç Koleksiyonunda yer alan SK 252 envantere kayıtlı yuvarlak askı süsü nar motifi süslemelidir (Akalin, Bilgi, 1997: 29).

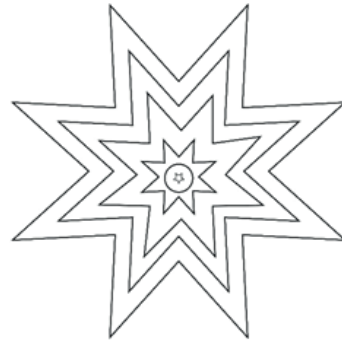
Boyalı süslemeler başlığı altında ele alınan minyatürler arasında, 17. Külliyyatı Tarih'de Meleklerin Adem'e Secde Minyatürü (İnal, 1995: 244), Nüzhet El-ahbar Der-seferi Sigetvar Seferi Minyatürü (Atasoy, 2002: 48), Üçüncü Murad Surnamesi'nde Uzunçarşı Meyvecileri Minyatürü (Atasoy, 1997: 119), I. Ahmet Albümü'nde Baharda Aşıklar Minyatürü (Atasoy, 2002: 122), Çıplak Kadın Minyatürü (And, 2002: 454) yer almaktadır. Minyatürlerde tespit edilen nar motiflerinin ağaçta, meyve tabağında ve avuç içinde (elde) resmedildiği görülmektedir.

Sıva üzerine resmedilen boyalı süslemeler içerisinde, Delphi Milli Müze'de Budist Şapel içerisinde yer alan duvar resmi 8. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Çalışma sırasında bulunan en erken tarihli örnektir. Bu resimde çok başlı ve çok kollu Tantric tipli Budist Tanrısı farklı bir tiplleme ile gösterilmektedir. Figür üç başlıdır. Ortada yer alan baş üzerinde üç göz görülmektedir. Tanrı ellerinde ay, güneş ve nar tutmaktadır (Bussagli, 1978: 60).

### 3.1.1. Ahşap



Fotoğraf No: 4 (Hacer Kara Arşivinden)



Çizim No: 1



**Örnek: 1. Konya - Taşkent Büyük (Uzun Şih) Camisi Harim Tavan Göbeği**

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 4

**Eserin Bulunduğu Yer:** Konya İli, Taşkent İlçesi, Büyük (Uzun Şih) Camisi üçüncü sahindaki yıldız tavan göbeğinde nar motifi görülmektedir.

**İnceleme Tarihi:** -

**Bugünkü Durumu:** Günümüze ulaşamamış, 25. 11. 2005 yılında yanarak yok olmuştur.

**Malzeme:** Ahşap

**Teknik:** Oyma

**Renk:** Kırmızı ve yeşil renkler kullanılmıştır.

**Tanımlama:** İnce çıtalarla karelere bölünerek oluşturulmuş ahşap tavanın üzerine, sekiz kollu yıldız motifi ile oluşturulmuş tavan göbeği yerleştirilmiştir. Tavan göbeğinde, iç içe geçmiş üç adet sekiz kollu yıldız motifleri merkeze doğru yönelmiştir. Tavan göbeğinin merkezinde ise nar motifi yer almaktadır. Nar motifi, köşeli nar şeklinde beş dilimli taç kısmı ile görülmektedir.

**Tarihlendirme:** Camiinin yapım tarihini bildiren bir kitabesi bulunmamaktadır. Onarım kitabeleri mevcuttur. 1866 ve 1920 yıllarında onarımlardan geçmiştir. Kara, yapıyı kalem işi süslemelerden ve çevredeki diğer yapılara benzerliği ile 17.-18. yüzyıla tarihlendirmektedir (2006, 16). Motif özelliği dikkate alındığında XVIII. yüzyıla tarihlendirilebilir.

**Örnek No: 2. İzmir - Birgi Çakırağa Konağı Sofada Bulunan Tavan Göbeği**



**Fotoğraf No: 5 Fotoğraf No: 6**

**Envanter No:-****Fotoğraf No: 5-6**

**Bulunduğu Yer:** İzmir İli, Ödemiş İlçesi, Birgi Kasabası'nda bulunan Çakırağa Konağı'nda, ikinci kat, açık sofada yer alan sekizgen tavan göbeğinde nar motifi görülmektedir.

**İnceleme Tarihi:** 26. 07. 2014

**Bugünkü Durumu:** Kalemîşi süslemede yer yer dökülmeler mevcuttur.

**Malzeme:** Boya

**Teknik:** Ahşap üstü kalemîşi

**Renk:** Bordo zemin üstüne açık yeşil, koyu yeşil, krem, sarı, pembe ve kırmızı renkler kullanılmıştır. Nar motifine ise sarı ve kırmızı pembe renk uygulanmıştır.

**Tanımlama:** Sekizgen tavan göbeğinin merkezinde altıgen formda bir bezeme yer almaktadır. Bu formun etrafında sekiz adet eşkenar dörtgen yerleştirilmiş, eşkenar dörtgenlerin aralarında istiridye motifleri oluşmuştur. İstiridye motifleri üzerinde, bitkisel kompozisyonlar yer almaktadır. Kuzeydoğu yönüne bakan köşedeki istiridye formunun içi, sepet içerisinde nar motifi, üzüm motifi, yuvarlak formlu meyve motifleri ile stilize çiçek motifleri, yapraklar ve tomurcuklarla bezelidir. Kırmızı nar motifine sepetin ortasında yer verilmektedir. Nar motifi basık yuvarlak nar çeşidinde görülmektedir. Nar motifinin yanları ve üzeri meyveler ile çevrenmektedir. Meyvelerin üzeri ise yapraklar ve stilize çiçeklerle bezenmektedir. Basık yuvarlak şeklinde tasvir edilen nar motifinin taç kısmı yukarıda, üç dilimli ve kabağı iki yerinden çatlamış olarak resmedilmektedir. Sepet kompozisyonunun iki yanında bir dal üzerine stilize çiçek ve yapraklardan oluşan bitkisel kompozisyon ile süsleme tamamlanmıştır.

**Tarihlendirme:** Konağın inşa tarihi ile ilgili araştırmacılar farklı görüşler ileri sürmektedir. Arık, yapıyı XIX. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirirken (1988: 86), Bilgin ise, XVIII. yüzyıl sonlarına (1995: 53) tarihlendirmektedir. Eldem, evin planını çizerek, benzer ev tipleri Anadolu'nun her tarafına yayılmış ve XIX. yüzyıl başlarına kadar devam etmiş (1970: 13) ifadesini kullanmıştır. Konağın girişinde ise XVIII. yüzyıl ikinci yarısında büyük toprak sahibi ve deri tüccarı Şerif Ali Ağa tarafından yaptırıldığı yazmaktadır. Motifler incelendiğinde XIX. yüzyıla tarihlendirilebilir.



**Çizim No: 2**

### Örnek No: 3. İzmir – Birgi Çakırağa Konağı Eyvan Tavanı



Fotoğraf No: 7



Fotoğraf No: 8



Çizim No: 3



Çizim No:4

**Envanter No: -**

**Fotoğraf No: 7-8**

**Bulunduğu Yer:** İzmir İli, Ödemiş İlçesi, Birgi Kasabası'nda bulunan Çakırağa Konağı'nda, ikinci kat, eyvan tavanında nar motifi görülmektedir.

**İnceleme Tarihi:** 26. 07. 2014

**Bugünkü Durumu:** Kalemışı süsleme sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Boya

**Teknik:** Ahşap üstü kalemışı

**Renk:** Bordo çiçekli zemin üzerine açık yeşil, koyu yeşil, krem, sarı, pembe, mavi, siyah, kahverengi kullanılmıştır. Nar motiflerinde sarı, pembe, siyah, yeşil görülmektedir.

**Tanımlama:** Dikdörtgen tavan göbeği, çıtalarla çapraz olarak karelere bölünmüş, kareler çerçevelenmiş, içi meyve motifleri ve çiçek motifleri ile bezenmiştir. Çerçevesiz karelerin içerisinde nar, elma gibi büyük olan meyveler tek olarak, kiraz, üzüm gibi küçük taneli meyveler ise çoklu olarak görülmektedir. Nar motifleri bütün olarak resmedildiği gibi çatlamış olarak da yapılmıştır. Nar motifleri sarı renkte, yuvarlak şeklindedir. Nar motiflerinin dallı, yapraklı ve taç kısımları belirgin, üç dilimli olarak uygulanmıştır. Çerçevelerin iç kısmı dilimli bordür ile süslenmiştir. Dış kısmı ise dal, üzerinde gül, yaprak ve tomurcuğu ile işlenmiştir.

**Tarihlendirme:** Konağın inşa tarihi ile ilgili araştırmacılar farklı görüşler ileri sürmektedir. Arık, yapıyı XIX. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirirken (1988: 86), Bilgin ise, XVIII. yüzyıl sonlarına (1995: 53) tarihlendirmektedir. Eldem, evin planını çizerek, benzer ev tipleri Anadolu'nun her tarafına yayılmış ve XIX. yüzyıl başlarına kadar devam etmiş (1970: 13) ifadesini kullanmıştır. Konağın girişinde ise XVIII. yüzyıl ikinci yarısında büyük toprak sahibi ve deri tüccarı Şerif Ali Ağa tarafından yaptırıldığı yazmaktadır. Motifler incelendiğinde XIX. yüzyıla tarihlendirilebilir.

**Örnek No: 4.** İzmir - Birgi Çakırağa Konağı İstanbul Odası Tavanı



Fotoğraf No: 9



Fotoğraf No: 10



Çizim No: 5

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 9-10

**Bulunduğu Yer:** İzmir İli, Ödemiş İlçesi, Birgi Kasabası, Çakırağa Konağı'nda, İstanbul Odası tavanında nar motifi görülmektedir.

**İnceleme Tarihi:** 26. 07. 2014

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Boya

**Teknik:** Ahşap üstü kalemişi

**Renk:** Krem zemin üzerine, yeşil, krem, sarı, mavi, kırmızı, pembe, siyah, kahverengi kullanılmıştır. Nar motifleri sarı yapılmış, krem, yeşil, kahverengi renkleri ile ışık gölge uygulanmış siyah ile konturlanmıştır.

**Tanımlama:** Tavan üçgen, eşkenar dörtgen ve kare gibi geometrik şekillere bölünmüş ve bu şekillerin birbirini tekrar etmesiyle dikdörtgen tavan geometrik motiflerle bezenmiştir. Çerçevesiz geometrik şekillerin içlerinde meyve ve çiçek motifleri bulunmaktadır. Geometrik şekiller içerisinde nar, elma gibi büyük olan meyveler tek olarak, kiraz, üzüm gibi küçük taneli meyveler ise çoklu olarak görülmektedir. Nar motifleri sarı renkte, yuvarlak şekildedir. Nar motifleri dallı, yapraklı ve üç dilimli taç kısmı ile belirgin olarak uygulanmıştır. Motifin çevresi ince bir çerçeve ile sınırlandırılmaktadır.

**Tarihlendirme:** Örnek 2 tarihlendirmesine bakınız.

**Örnek No: 5.** Tokat - Madımağın Celal Evi Başoda Tavan Eteği



**Fotoğraf No: 11** (Nurcan Bahargülü Arşivinden)



**Fotoğraf: 12** (Nurcan Bahargülü Arşivinden)



**Çizim No: 6**

**Envanter No: -**

**Fotoğraf No: 11-12**

**Bulunduğu Yer:** Ali Paşa Mah. Ali Paşa Hamam Sok. No:38 Tokat ili Madımağın Celal Evi'nde başoda tavan eteğinde yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi: -**

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Boya

**Teknik:** Ahşap üstü kalemişi tekniği

**Renk:** Krem, sarı, mavi, kırmızı, yeşil renkler kullanılmıştır. Narlar sarı ve kırmızı renklerde boyanmıştır.

**Tanımlama:** Kare formlu tavanın bir kenarında bulunan bordürün merkezine stilize madalyon motifi oturtulmuştur. Bu motifin sağ tarafına bir rüstik üzerinden sarkıtılan kumaşın içerisine üzüm salkımları yerleştirilmiştir. Sol tarafına ise yine bir rüstik üzerinden sarkıtılan kumaşın içerisine yerleştirilmiş nar motifleri bulunmaktadır. Taç kısmına doğru pembeleşen sarı narlar yuvarlak şekilde resmedilmiştir. Bu motifleri sağda ve solda "S" ve "C" kıvrımlarından meydana gelen motifler sınırlamaktadır.

**Tarihlendirme:** 19. Yüzyıl ikinci yarısına tarihlendirilir (Çal, 1987: 380; Ersoy, 1994: 4). Konutun günümüz kullanıcısıyla yapılan görüşmede, evin ve müstemilatın Osmanlı Birliği'ne asker sağlamak için kullanıldığını, 1939 depreminde evin aşevinin, samanlığının, ahırların yıkıldığını ve evin bahçesinin büyük kısmının yola verildiğini belirtmiştir (Akın, Hanoğlu, 2015: 365).

### Örnek No: 6. Tokat - Madımağın Celal Evi Başoda Yüklük



Fotoğraf No: 13 (Nurcan Bahargülü Arşivinden)

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 13-14

**Bulunduğu Yer:** Ali Paşa Mah. Ali Paşa Hamam Sok. No:38 Tokat ili Madımağın Celal Evi'nde başoda da bulunan yüklük kapağında yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 20. 08. 2012

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Boya

**Teknik:** Ahşap üstü kalemişi

**Renk:** Yeşil, sarı, kırmızı, mavi, pembe, turuncu, koyu yeşil, krem, kahverengi renklerle boyanmış olan dolapta, nar motiflerinde, sarı, kırmızı bir miktarda yeşil kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Başoda da karşı duvarda seki üstünde yer alan dolabın, ağzı açık ve dolap kapaklarından olduğu görülmektedir. Dolap üç bölüme ayrılmıştır. En üst bölüm kemerli niş şeklinde yapılmış ağzı açık görüntüsü verilmiştir. Dikdörtgen dolap kapakları, üçer panoya ayrılmış ve bitkisel motiflerle bezenmiştir. Altta bulunan kare pano içerisinde bir meyve tabağında iki adet nar motifi yapraklı olarak tasvir edilmektedir. Nar motifleri sarı, taç kısmına doğru kırmızılaşmış, yuvarlak şekilli ve taçları üç dilimli resmedilmektedir. Meyve tabağının çevresi ince bir çerçeve ile sınırlandırılmaktadır.

**Tarihlendirme:** 19. Yüzyıl ikinci yarısına tarihlendirilir (Çal, 1987: 380; Ersoy, 1994: 4). Konutun günümüz kullanıcısıyla yapılan görüşmede, evin ve müstemilatın Osmanlı Birliği'ne asker sağlamak için kullanıldığını, 1939 depreminde evin



Fotoğraf No: 14 (Nurcan Bahargülü Arşivinden)



Çizim No: 7

aşevinin, samanlığının, ahırların yıkıldığını ve evin bahçesinin büyük kısmının yola verildiğini belirtmiştir (Akın, Hanoğlu, 2015: 365).

**Örnek No: 7.** Trabzon - Kabataş Köyü Merkez Camisi Harim Duvarı



Fotoğraf No: 15 (Bölükbaşı, 2017)



Çizim No: 8

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 15

**Bulunduğu Yer:** Trabzon İli, Çaykara İlçesi, Kabataş Köyü Merkez Camisi hariminde mahfil katında yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** -

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Boya

**Teknik:** Ahşap üstü kalemişi

**Renk:** Kırmızı, mavi, sarı, yeşil renkler kullanılmıştır. Narlar kırmızı renklidir.

**Tanımlama:** Harim mahfil katında kuzey duvarda pencereler yer almaktadır. İç mahfilden dış mahfile açılan pencere kanatlarından ikisinde de ağaç tasvir edilmiştir. Batı pencere kanadında bulunan nar ağacında mavi yaprakların arasında kırmızı narlar göze çarpmaktadır. Nar ağacı farkı ölçülerdeki çok sayıda nar meyvesi ile bezelidir. Bu meyveler ağırlıkları ile dalları sarkıtmıştır. İrili ufaklı narlar yuvarlak formudur. Taç kısımları aşağı doğru bakan nar motiflerinin taçlarının düz çizgi şeklinde çizildiği görülmektedir.

**Tarihlendirme:** Camide dört kitabe yer almaktadır. Minber köşkünün batı yanında 1813-1814 tarihi görülürken, doğu yanında 1823-1834 tarihleri yazılıdır ve bu kitabeler buldukları yerlere çivi ile çakılmışlardır. Bir diğer kitabe ahşap kapı kanadının üst tarafında bulunmaktadır ve 1872-1873 tarihlendirilmiştir. Aynı tarih mihrabın üst köşesinde üzeri boyanmış kitabede de yer almaktadır (İnce, 2004, 227; Yavuz, 2009, 308). Bölükbaşı ise camii için; mevcut kitabeye göre 1811 yılına

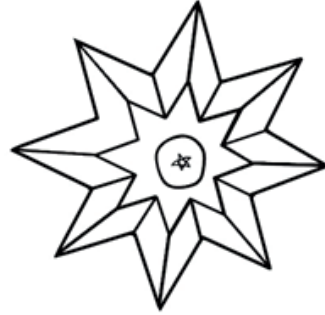


tarihlenir şeklinde ifade etmektedir. (Bölükbaşı, 2017). Camii süsleme özellikleri dikkate alındığında 19. yüzyıl sonuna tarihlendirilebilir.

**Örnek: 8.** Konya - Taşkent Sarılar Mescidi Harim Tavan Göbeği



Fotoğraf No: 16 (Hacer Kara Arşivinden)



Çizim No: 9

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 16

**Eserin Bulunduğu Yer:** Konya İli, Taşkent İlçesi, Sarılar Mescidi yıldız tavan göbeğinde nar motifi görülmektedir.

**İnceleme Tarihi:** -

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Ahşap

**Teknik:** Oyma

**Renk:** Beyaz, sarı, kırmızı renkler kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Düz alttan çakmalı olan tavanın göbeği sekiz kollu yıldız ile süslenmiştir. İç içe geçmiş sekiz kollu iki adet yıldız göbek merkezine yönelmiştir. Nar motifi bu göbeğin tam ortasına yerleştirilmiştir. Ayrıca dış yıldız sarı, iç yıldız ise kırmızı renk ile boyalıdır.

Tavan göbeğinin merkezindeki nar motifinin etrafını nar yaprakları çevrelemektedir. Taç kısmı belirgin olan nar motifinin dilimleri boyadan dolayı belirgin olmamakla birlikte beş dilimli olduğu düşünülmektedir. Nar motifi, yuvarlak nar formundadır.

**Tarihlendirme:** İnşa kitabesine göre mescit, Fakih ve Ayşe Özlen isimli hayırseverler tarafından 1955 yılında yaptırılmıştır (Kara, 2006: 78).

### 3.1.2. Alçı

**Örnek No:** 9. İzmir - Kemer Altı Camisi Harimi



**Fotoğraf: 17**



**Fotoğraf: 18**



**Çizim No: 10**

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 17-18

**Bulunduğu Yer:** İzmir ili, Konak ilçesi, Kemeraltı Camisi giriş eyvanında nar motifi bulunmaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 24. 06. 2014

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Alçı

**Teknik:** Kalıp döküm tekniği

**Renk:** Altın sarısı yaldız kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Harimin kuzey cephesinde bulunan kadınlar mahfilinin alt kısmında tavan göbeği bulunmaktadır. Dairelerin içerisi bitkisel bezemelidir. Tavan göbeğinin uzun kenarlarında büyük, kısa kenarlarında küçük ikişer adet madalyonlar yer alır.

Tavan göbeği kenger yaprakları, asma yaprakları ve üzüm salkımları ile bezelidir. Çevresinde yer alan madalyonların bezemeleri birbirinden farklıdır. Uzun kenarlarda bulunan madalyonların içi, güller, yapraklar ve nar motifleri ile doldurulmuştur. Gül motifleri ortada, sağında ve solunda nar motifleri ile süslenmiştir. Köşeli formda yer alan nar motifinin kabuğunun ortası kesilerek taneleri vurgulanmıştır. Üç boyutlu yapılmış olan nar motifinin taç kısmı beş dilimli olarak verilmiştir.

**Tarihlendirme:** Camiinin avlu girişindeki kitabesinden 1671 yılında Yusuf Çavuşzade Ahmet Ağa tarafından yaptırıldığı öğrenilmektedir. Camii süslemeleri bir restorasyon sırasında 19. yüzyılda yenilenmiş olmalıdır.

## Örnek No: 10. İzmir - Kemer Altı Camisi Harimi



Fotoğraf No: 19



Fotoğraf No: 20



Çizim No: 11

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 19-20

**Bulunduğu Yer:** İzmir ili, Konak ilçesi, Kemeraltı Camisi sütunlarında nar motifi bulunmaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 24. 06. 2014

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Alçı

**Teknik:** Kalıp döküm tekniği

**Renk:** Altın sarısı yaldız kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Caminin harim kubbesini sekiz adet sütun taşımaktadır. Sütun başlıkları üzerinde bitkisel bezemelidir. Ters düz “C” kıvrımların etrafında ve üzerinde güller, yapraklar, tomurcuklar ve nar motifleri işlenmiştir. Nar motifleri sütun başlığı üzerinde rastgele yerleştirilmiştir. Taç kısımları farklı yönlere bakan narlar, köşeli formda olup üç boyutlu olarak tasarlanmıştır. Taç kısımlarının beş ve altı dilimlidir.

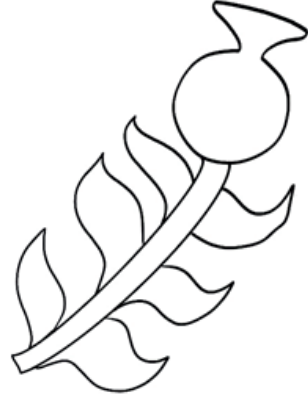
**Tarihlendirme:** Camii avlu girişindeki kitabesinden 1671 yılında Yusuf Çavuşzade Ahmet Ağa tarafından yaptırıldığı öğrenilmektedir. Camii süslemelerinin 19. yüzyılda yenilenmiş olduğu düşünülmektedir.

### 3.1.3. Çini ve Seramik

**Örnek No:** 11. Konya – Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi Kubad Abad Sarayı Çinisi



Fotoğraf No: 21



Çizim No: 12

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 21

**Bulunduğu Yer:** Konya, Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi, teşhirde yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 11. 10. 2013

**Bugünkü Durumu:** Çini üzerinde yer yer kırılmalar mevcuttur.

**Malzeme:** Hamur, boya ve sır

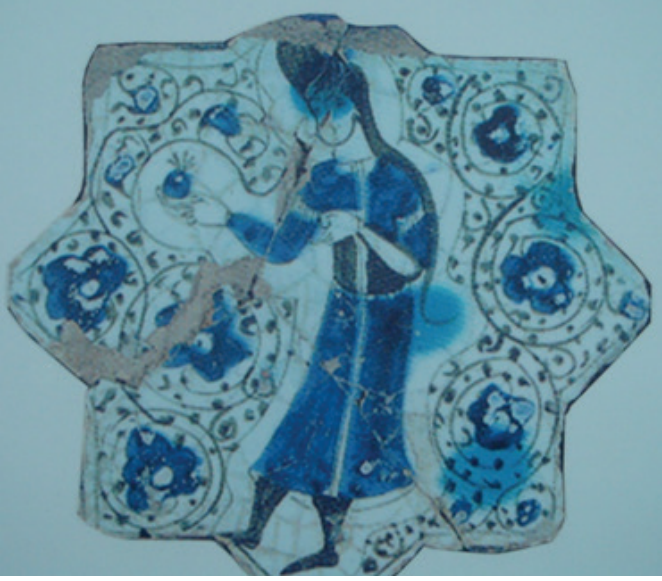
**Teknik:** Sır altı

**Renk:** Krem zemin üzerinde kobalt mavi, turkuaz ve mor renkler kullanılmıştır. Motifte narlar kobalt mavi, taç kısımları turkuaz, dal ve yapraklar da mor renk ile süslenmiştir.

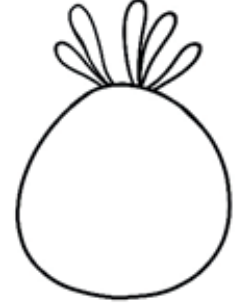
**Tanımlama:** Kubad Abad Büyük Saray'dan çıkarılmış olan, sekiz köşeli yıldız formundaki çini üzerinde, bağdaş kurarak oturan figür kollarını yanlara açmış ve ellerinde nar dalları tutmaktadır. Figür badem gözlü, ince kaşlı, küçük ağız ve burunlu, uzun saçlı olarak betimlenmiştir. Üzerinde kaftan, belinde kemer ve başında başlık yer almaktadır. Oturan figürün her iki yanından yükselen nar dalları üzerinde yapraklar ve birer adet nar bulunmaktadır. Basık yuvarlak formda resmedilen nar motifinin taç kısmı oldukça belirgin, dilimleri ise belirgin değildir.

**Tarihlendirme:** Erdemir, Kubad Abad Sarayı'nın 1226-1237 yılları arasında yapıldığını yazmıştır (2009, 137). Çiniler 13. yüzyıla tarihlenmektedir (Arık, 2007, 300).

**Örnek No:** 12. Konya – Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi Kubad Abad Sarayı Çinisi



**Fotoğraf No:** 22



**Çizim No:** 13

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 22

**Bulunduğu Yer:** Konya, Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi, teşhirde yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 11. 10. 2013

**Bugünkü Durumu:** Çini üzerinde çatlaklar, kırılmalar görülmektedir.

**Malzeme:** Hamur, boya ve sır

**Teknik:** Sır altı

**Renk:** Krem zemin üzerinde kobalt mavi, turkuaz ve mor renkler kullanılmıştır. Nar motifi kobalt mavi, taç kısımları ise mor olarak renklendirilmiştir.

**Tanımlama:** Kubad Abad Büyük Saray'dan çıkarılmış olan, sekiz köşeli yıldız formundaki çini üzerinde, helezonik kıvrımlı bitkisel bezemeler arasında elinde nar tutan bir figür bulunmaktadır. Figür uzun saçlı, badem gözlü, ince kaşlı olarak betimlenmiştir. Başında hotoz, üzerinde kolları tirazlı kaftan, belinde kemer, ayaklarında çizme görülmektedir. Nar, figürün hafif bükülmüş ve ileriye doğru uzatır vaziyette tuttuğu sağ elindedir. Burada nar motifi yuvarlak formda ve taç kısmı beş dilimli olduğu dilimlerinin çizgisel şekilde tasvir edildiği gözlenmektedir.

**Tarihlendirme:** Çiniler 13. yüzyıla tarihlenmektedir (Arık, 2007, 300).

**Örnek No:** 13. İstanbul - Arkeoloji Müzesi Kâse**Fotoğraf No:** 23 (Melek Tolasa Önder Arşivinden)**Çizim No:** 14**Envanter No:** 41/13**Fotoğraf No:** 23**Bulunduğu Yer:** İstanbul Arkeoloji Müzesi, Çinili Köşk Bölümünde, İznik teşhirinde görülmektedir.**İnceleme Tarihi:** -**Bugünkü Durumu:** Ağız kenarında kopukluklar ve iki yerde çatlağı bulunmaktadır.**Malzeme:** Hamur, boya ve sır**Teknik:** Sır altı**Renk:** Kobalt mavisi, krem, firuze ve mor renk kullanılmıştır.

**Tanımlama:** İnce halka dipli, ağız kenarları düz, derin bir kâsedir. Şam işi kâse üzerinde bitkisel motifler işlenmiştir. Üsluplaştırılmış çiçekler, narlar, dallar ve yapraklar tabağı süslemektedir. Nar motiflerinin aralarında üsluplaştırılmış çiçek motifleri atlamalı sıralama ile yerleştirilerek tabağı çevrelemektedir. Yapraklı köklerden çıkan ince dallar üzerinde yukarı doğru bakan büyük bir nar motifi görülmektedir. Bu narın iki yanında çiçekleri mevcuttur. Aynı daldan sağa doğru uzanan daha küçük ve yine iki yanında çiçekleri bulunan bir nar daha bulunmaktadır. Nar motiflerinin içerisi bitkisel motifler ile doldurulmuştur. Yuvarlak formda yer alan nar motifinin taç kısmı sağa doğru uzananların dört dilimli, yukarı doğru yönelenlerin ise beş dilimlidir.

**Tarihlendirme:** 16. yy. ortalarına tarihlendirilmektedir (Öney, Çobanlı, 2007: 296)

### Örnek No: 14. İstanbul - Rüstem Paşa Camisi Duvar Çinisi



Fotoğraf No: 24



Fotoğraf No: 25



Çizim No: 15



Çizim No: 16



Çizim No: 17

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 24-25

**Bulunduğu Yer:** İstanbul Rüstem Paşa Camisi son cemaat yeri duvar çinilerinde nar motifi görülmektedir.

**İnceleme Tarihi:** 10. 02. 2011

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Hamur, boya ve sır

**Teknik:** Sır altı

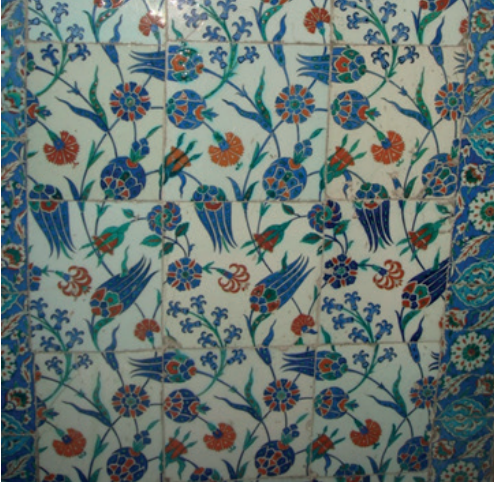
**Renk:** Turkuaz, krem, kobalt mavi, yeşil, kırmızı, mor renk kullanılmıştır. Nar motiflerinde krem rengi, kobalt mavi, kırmızı ve yeşil görülmektedir.

**Tanımlama:** Dikdörtgen panoda asimetrik olarak düzenlenmiş, bitkisel motifler görülmektedir. Kırmızı, bazı yerleri düğümlü ince bir bant, turkuaz zemin ve kobalt mavi zemin arasına geçirilmiştir. Kırmızı bant dilimli sivri kemer

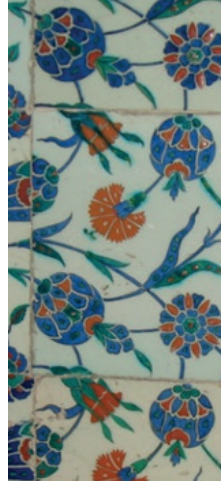
görüntüsü vermektedir. Kemerin üzerinde ve yanlarında rumiler ve bitkisel motifler bulunmaktadır. Kemerin içerisi bahar dalları, hatailer, hançer yaprakları, laleler, karanfiller, sümbüller, nergisler ve narlar ile doldurulmuştur. Hançer yapraklarının sağında, dört adet nar motifi görülmektedir. Nar motifleri form olarak benzer, fakat süsleme olarak birbirinden farklı tasvir edilmiştir. Taçlarının alt kısmında çiçek yaprakları betimlenmektedir. Narlar çizgisel, taneli, taranmış olarak resmedilmektedir. Nar motifleri yuvarlak formdadır. Taç kısımları iki adedinin çok dilimli, iki adedinin dört dilimlidir. Panonun çevresi bitkisel motifli bordür ile sınırlandırılmıştır.

**Tarihlendirme:** Camii 1561 yılına tarihlenirken, çinilerin Karamemi ve Şahkulu'nun farklı yorumlarının bu camide birleştiği yazılmaktadır. Çiniler 16. yüzyıl ikinci yarısına tarihlenmektedir (Arlı, Altun, 2008: 182)

**Örnek No:** 15. İstanbul - Sultan Ahmet Camisi Duvar Çinisi



Fotoğraf No: 26



Fotoğraf No: 27



Çizim No: 18

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 26-27

**Bulunduğu Yer:** İstanbul Sultan Ahmet Camisi harim duvar çinilerinde nar motifi görülmektedir.

**İnceleme Tarihi:** 09. 02. 2011

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Hamur, boya ve sır

**Teknik:** Sır altı

**Renk:** Krem renk zemin üzerine kobalt mavi, yeşil, kırmızı, turkuaz kullanılmıştır. Nar motiflerinde krem rengi, kobalt mavi, kırmızı ve yeşil görülmektedir.

**Tanımlama:** Harim duvarı dikdörtgen şeklinde panolara ayrılmış ve her pano birbirinden farklı desenli çinilerle bezenmiştir. Nar motiflerinin yer aldığı panoda,



sümbüller, laleler, karanfiller, güller, dallar ve yapraklarda bulunmaktadır. Panodaki motifler tüm yüzeyi kaplayacak bir biçimde yerleştirilmiştir. Çevresi kobalt mavi üzerine bitkisel motifler yapılmış olan ince bordür ile sınırlandırılmıştır. Nar motifleri yuvarlak formda, üç dilimli taç kısmı ile tasvir edilmiştir.

**Tarihlendirme:** Camii yapımı 1609-1617 yılına tarihlendirilmektedir (Kuban, İstanbul, 2007: 362; Bilge, 2017: 525). Çiniler ise İznik ve Kütahya atölyelerinin 16. yüzyıl sonu 17. yüzyıl başı ürünleri olarak açıklanmaktadır (Hatipoğlu vd.,1996: 14).

### 3.1.5. Sıva

**Örnek No:** 16. Aydın – Koçarlı Cihanoğlu Abdülaziz Efendi Camisi Son Cemaat Yeri



**Fotoğraf No:** 28 (Ülkü, 2016: 283)



**Çizim No:** 19

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 28

**Bulunduğu Yer:** Aydın İli, Koçarlı İlçesi, Cincin Köyü'nde, Cihanoğlu Abdülaziz Efendi Camisi son cemaat yerinde nar motifi yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** -

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Boya

**Teknik:** Sıva üstü kalemişi

**Renk:** Zemin krem üzerinde, kırmızı, sarı, mavi, kahverengi, yeşil, renklidir. Nar motiflerinde sarı ve pembe kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Camiinin son cemaat yeri, kuzey ve batı yönünü çevrelemektedir. Batı da yer alan mihrabiyeinin üzerinde bir pano görülmektedir. Panoda “S”, “C” kıvrımlar, bitkisel ve mimari bezemeler bulunmaktadır. “S” kıvrımlar ejderha başı

gibi resmedilmiştir. Panonun ortasında görülen büyük madalyonun içerisinde cami, arkasında ise ağaçlar yer almaktadır. Madalyonun çevresi bitkisel bezemelidir. Üstte vazo içerisinde güller, yanlarda üsluplaştırılmış bir dal çiçek, altta tokalardan geçirilerek sarkıtılan kumaşın içerisinde erik, elma, nar, armut ve yaprak motifleri vardır. Nar motifi meyvelerin üzerinde ortada resmedilmektedir. Sarı renkli nar motifi, taç kısmına doğru pembeleşmektedir. Basık yuvarlak biçimli nar motiflerinden soldakinin taç kısmının kapalı olduğu görülürken, sağdaki açık ve 3 dilimlidir. Bitkisel bezemelerin etrafında “S” ve “C” kıvrımlar altta geniş yukarı doğru daralarak devam etmektedir. Pano, uçlarında püskül bulunan perde tasviri ile sınırlandırılmaktadır.

**Tarihlendirme:** Ülkü, camiyi 1785 yılına tarihlendirirken (2016: 277), cami kitabesinde 1756 yılına tarihlendirilmektedir.

**Örnek No:** 17. Aydın – Koçarlı Cihanoğlu Abdülaziz Efendi Camisi Harim Batı Duvarı



**Fotograf No:** 29 (Ülkü, 2016: 283)



**Çizim No:** 20

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 29

**Bulunduğu Yer:** Aydın İli, Koçarlı İlçesi, Cincin Köyü, Cihanoğlu Abdülaziz Efendi Camisi harimde nar motifi yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** -

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Boya

**Teknik:** Sıva üstü kalemişi

**Renk:** Kırık beyaz zemin üzerine, kırmızı, mavi, kahverengi, krem, beyaz renkler uygulanmıştır. Nar motifleri kırmızı ile renklendirilmiş olup kahverengi renk ile etrafı konturlanmıştır.

**Tanımlama:** Cami hariminin batı duvarındaki pencerenin üst kısmındaki alana uygulanmış süslemede “S” ve “C” kıvrımlardan oluşan bitkisel motifler arasında nar tasvirine de rastlanır. Burada betimlenen üç nar motifinde yanlarda bulunan ikisi sade ve düz boyalı, merkezde bulunan üçüncüsü ise çok daha büyük boyutta, üsluplaştırılmış ve içi boş şekildedir. Bu narın ortasına ise beş kollu şamdan yerleştirilmiştir. Şamdanın etrafını yuvarlak ince mavi çizgi çevrelemektedir. Nar motifinin altı düz, yanları dilimli, taç kısmı ise üç dilimli ve ortadaki dilim yüksek olarak resmedilmektedir. Nar motifinin yanlarını ise birer büyük “S” kıvrım çevrelemektedir. “S” kıvrımların alt uçlarından çıkan lale motifleri dal ve yaprağıyla birlikte işlenmiştir. Üsluplaştırılmış nar motifinin taç kısmının üzerinde “C” kıvrım görülmektedir. “C” kıvrımın sağında ve solunda kırmızı, nar motifleri bulunmaktadır. Sağdaki nar motifi yuvarlak şekilli, soldaki nar motifi ise basık yuvarlak şekilli betimlenmiştir. Her ikisinin taç kısımları belirgin, dilimsiz düz olarak tasvir edilmektedir.

**Tarihlendirme:** Ülkü, camiyi 1785 yılına tarihlendirirken (2016: 277), cami kitabesinde 1756 yılına tarihlendirilmektedir.

**Örnek No: 18.** Manisa - Kula Eski Camisi Son Cemaat Yeri Sol Kubbe Altındaki Güney Kemer İçi



Fotoğraf No: 30



Fotoğraf No: 31



Çizim No: 21

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 30-31

**Bulunduğu Yer:** Manisa İli, Kula İlçesi, Emre Köyü Eski Camisi (Cârullah Bin Süleyman Camisi) son cemaat yeri pantantiflerin arasında oluşan sivri kemerin içindeki üç dikey dörtgen çerçeveden oluşan panonun orta dörtgeninde yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 24.07.2014

**Bugünkü Durumu:** Sıvada yer yer dökülmeler mevcuttur.

**Malzeme:** Boya

**Teknik:** Sıva üstü kalemişi.

**Renkler:** Zemin kırık beyaz olmak şartıyla tabloda mavi, sarı, kahverengi, bordo, gri, beyaz; narda ise sarının tonları, kahverengi ve az miktarda mavi kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Kemer içindeki kalemişi düzenlemede, kemer kenarıyla devam eden soyut bitkisel bordür, altında yarım daire şeklindeki alanda yan yana duran üç tane dikdörtgen formlu pano resmedilmiştir. Dikdörtgenlerin üzerinde kalan boş üçgen alan, simetrik soyut bitkisel düzenleme, yanlarındaki üçgene yakın şekildedir. Alanlarda ise birer gerçekçi ağaç tasvir edilmiştir.

Nar motifi ortadaki dikdörtgen içinde, meyve tabağının orta kısmındadır. Narın kenarlarına sırayla ikişer armut ve sağda dört erik solda üç erik yerleştirilmiş meyvelerin üstünde ise narın taç kısmından yükselen bir çiçek betimlenmiştir. Nar motifi armudi formda, taç kısmı yukarıda ve üç dilimlidir. Bu kalemişi süsleme Geç Osmanlı Dönemine tarihlenmektedir. Taç kısmı yukarıda tasvir edilen nar meyvesi genel kompozisyona uyacak şekilde sarı-kahverengi tonlarda işlenmiş, gölgeli alanlarda ise mavi renk kullanılmıştır. Işık-gölge yöntemiyle forma üçüncü boyut kazandırılmağa çalışılmıştır. Buradaki meyvenin kesin olarak nar olduğu tasvirin gerçekçi tarzından anlaşılır.

**Tarihlendirme:** Harim kapısı üzerinde yer alan inşa kitabesine göre cami Cârullah Bin Süleyman tarafından 1547-1548 yılında yaptırılmıştır. Cami inşa kitabesinin yanındaki tarih ve harimin kuzey duvarında yer alan kitabeye göre 1808 yılları arasında cami duvar resimleri ile süslenmiştir. Harimin kuzey duvarlarındaki panoların birinde natürmortun oturduğu masanın ayakları arasına tarih ve usta kitabesi yazılmıştır. Kitabenin Türkçesi aşağıdaki şekildedir:

“1821-1822 mescit, mihrap ve minberin ışığı Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Haydar. Yazan Şehzade Abdurrahman Efendi”.

Süsleme ile ilgili iki tarih bulunmaktadır. Birinci tarih 1808 -1809, diğeri usta kitabesinin yanındaki 1821-22 tarihleridir (Bozer, 1987: 21; Şener, 2011: 141).

**Örnek No:** 19. Manisa - Kula Eski Camisi Son Cemaat Yeri Sağ Kubbe Altındaki Batı Kemer İçi



**Fotoğraf No:** 32



**Fotoğraf No:** 33



**Çizim No:** 22

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 32-33

**Bulunduğu Yer:** Manisa İli, Kula İlçesi, Emre Köyü'nde bulunan (Cârullah Bin Süleyman Camisi) Eski Camisi son cemaat yeri sağ duvarında, üç dikey formlu panonun üçünde de nar motifi görülmektedir ve nar motifinin yer aldığı kompozisyonlar birbirinden farklıdır.

**İnceleme Tarihi:** 24.07.2014

**Bugünkü Durumu:** Sıvada yer yer dökülmeler meydana gelmiştir.

**Malzeme:** Boya

**Teknik:** Sıva üstü kalemişi

**Renk:** Zemin rengi kırık beyaz olan panoda, mavi, sarı, kahverengi, bordo, pembe renkler kullanılmıştır. Nar motifinde ise sarının tonları, kahverengi, yeşil ve pembe kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Son cemaat yeri sağ duvarında kemer içerisinde bitkisel motifler yer almaktadır. Kemer aynalığında bulunan bitkisel bordürün alt kısmı üç dikey formlu dikdörtgene bölünmüş, yanlarda kalan küçük üçgenlere ise ağaç motifi işlenmiştir. Dikey formlu dikdörtgen panoların üçünde de nar motifi görülmektedir ve nar motifinin yer aldığı kompozisyonlar birbirinden farklıdır. Örnek 36'da görülen nar motifi son cemaat yeri sağ duvarda, soldaki ilk panodur. Kâse "C" kıvrımlarından oluşan bir kaide üzerine oturtulmuştur. Kâsenin iki tarafına narlar yerleştirilmiştir. Kâsenin ortasında büyük bir çiçek motifi, çiçeğin yanlarında nar motifleri, çiçeğin üzerinde ise çiçekler ve lale motifinden oluşan bir çiçek demeti yer almaktadır.

Kâsenin çevresi ince bir çerçeve ile sınırlandırılmaktadır. Kâsenin yanlarında yer alan nar motiflerinden sağ taraftaki, yuvarlak formlu, çatlamış, taç kısmı üç dilimli resmedilmiştir. Sol taraftaki nar motifinin ortası ve tabanı şişkin, armudi formda,

taç kısmına doğru daralmaktadır ve çatlamış olarak resmedilmiştir. Sarı narların çatlamış olan kısımları pembe, kenarları yeşil olarak renklendirilmiştir.

**Tarihlendirme:** Harim kapısı üzerinde yer alan inşa kitabesine göre cami Cârullah Bin Süleyman tarafından 1547-1548 yılında yaptırılmıştır. Cami inşa kitabesinin yanındaki tarih ve harimin kuzey duvarında yer alan kitabeye göre 1808 yılları arasında cami duvar resimleri ile süslenmiştir. Harimin kuzey duvarlarındaki panoların birinde natürmortun oturduğu masanın ayakları arasına tarih ve usta kitabesi yazılmıştır.

Süsleme ile ilgili iki tarih bulunmaktadır. Birinci tarih 1808 -1809, diğeri usta kitabesinin yanındaki 1821-22 tarihleridir (Bozer, 1987: 21; Şener, 2011: 141).

### Örnek No: 20. Manisa - Kula Eski Camisi Harim Kubbesi



Fotoğraf No: 34



Fotoğraf No: 35



Çizim No: 23

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 34-35

**Bulunduğu Yer:** Manisa İli, Kula İlçesi, Emre Köyü'nde bulunan (Cârullah Bin Süleyman Camisi) Eski Camisi harim kubbesinde 5. bordürde "S" kırkımlar arasında nar motifleri yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 24.07.201

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Boya

**Teknik:** Sıva üstü kalemişi

**Renk:** Zemin renk kırık beyaz olan kubbede kırmızı, bordo, mavi, sarı, yeşil, kahverengi renkler kullanılmıştır. Nar motifleri kırmızı olarak resmedilmiş etrafı yeşil ile konturlanmıştır.

**Tanımlama:** Cami'nin kubbesini dört kalın, dokuz ince bordür çevrelemektedir. Kubbe merkezinden birinci kalın bordürde münhaniler görülmektedir. İkinci kalın bordürde "S" kırkımlar göze çarpmaktadır. "S" kırkımlar da kubbenin merkezine yönelen açıklık içerisine bitkisel ve mimari bezemelerden oluşan motifler

yerleştirilmiştir. Bitkisel bezemelerde ortada bir nar motifi, yanlarında armut, erik ve incir motifi ile meyve kompozisyonu oluşturulmuştur. İncir motiflerinin üzerinden nar ve armut arasından iki adet açmış lale yükselmektedir. Lalelerin armut motifi ve erik motifi üzerine doğru eğilmiş tomurcukları bulunmaktadır. Her “S” kıvrımında farklı bitkisel ve mimari bezeme yer almaktadır. Bitkisel bezemelerde içinde nar olan süslemelerde benzer olarak, narların ortada tek olduğu görülmektedir. Üst tarafta “S” kıvrımında bulunan nar motifi tabanı geniş, yukarı doğru daralan armudi formda yer almaktadır. Kırmızı renkli nar motifinin çevresi yeşil renk ile sınırlandırılmaktadır. Taç kısmı üç dilimli olarak resmedilmiştir. Alt tarafta “S” kıvrım içerisinde yer alan nar motifinin, etrafında meyve motifleri bulunmaktadır. Nar motifinin formu armudi şekildedir. Kırmızı renkli nar motifinin, taç kısmı üç dilimlidir.

**Tarihlendirme:** Harim kapısı üzerinde yer alan inşa kitabesine göre cami Cârullah Bin Süleyman tarafından 1547-1548 yılında yaptırılmıştır. Cami inşa kitabesinin yanındaki tarih ve harimin kuzey duvarında yer alan kitabeye göre 1808 yılları arasında cami duvar resimleri ile süslenmiştir. Harimin kuzey duvarlarındaki panoların birinde natürmortun oturduğu masanın ayakları arasına tarih ve usta kitabesi yazılmıştır.

Süsleme ile ilgili iki tarih bulunmaktadır. Birinci tarih 1808 -1809, diğeri usta kitabesinin yanındaki 1821-22 tarihleridir (Bozer, 1987: 21; Şener, 2011: 141).

**Örnek No:** 21. Manisa - Kula Eski Camisi (Cârullah Bin Süleyman Camisi)  
Harim Güney Duvarı



Fotoğraf No: 36



Fotoğraf No: 37



Çizim No: 24

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 36-37

**Bulunduğu Yer:** Manisa İli, Kula İlçesi, Emre Köyü'nde bulunan (Cârullah Bin Süleyman Camisi) Eski Camisi harim güney duvarında pandantiflerin arasındaki sivri kemer içerisindeki dikdörtgen panolarda yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 24.07.2014

**Bugünkü Durumu:** Sıvada yer yer dökülmeler görülmektedir.

**Malzeme:** Boya

**Teknik:** Sıva üstü kalemışı

**Renk:** Zemin kırık beyaz olan panoda kırmızı, sarı, mavi, kahverengi, açık yeşil, koyu yeşil, beyaz, krem, gri renkler görülmektedir. Nar motifi kırmızı renge boyanmış kırık beyaz ile ışık gölge verilmiş ve yeşil ile sınırlandırılmıştır.

**Tanımlama:** Mihrabın üzerine yerleştirilen sivri kemerin içerisine on üç adet dikdörtgen biçiminde panoya ayrılmış, bu panoların içerisine bitkisel ve mimari bezemelerden oluşan motifler yerleştirilmiştir. Mihrabın solunda yer alan üçüncü pano içerisine, iki sütun üzerine kubbe biçimi resmedilmiş ve mimari kompozisyona benzetilmiştir. Panoda sağ köşede ağaç motifi yer almaktadır. Kubbenin içini ve üzerini çiçekler süslemektedir. Mimari yapının ortasına yukarıdan aşağıya sarkmış biçimde, taç kısmı aşağıya bakan iki tarafında kiraz motiflerinin yer aldığı kırmızı renkli nar motifi işlenmiştir. Yuvarlak formlu narın taç kısmı üç dilimlidir.

**Tarihlendirme:** . Örnek 18 tarihlendirmeye bakınız.

**Örnek No:** 22. Manisa - Kula Eski Camisi Harim Güney Duvarı



Fotoğraf No: 38



Fotoğraf No: 39

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 38-39

**Bulunduğu Yer:** Manisa İli, Kula İlçesi, Emre Köyü'nde bulunan (Cârullah Bin Süleyman Camisi) Eski Camisi harim güney duvarında yer alan dikdörtgen panoların içerisinde nar motifi bulunmaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 24. 07. 2014

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumda görülmektedir.

**Malzeme:** Boya



Çizim No: 25



**Teknik:** Sıva üstü kalemişi

**Renk:** Zemini kırık beyaz olan panonun üzerine kırmızı, sarı, mavi, kahverengi, açık yeşil, koyu yeşil, gri renkle bitkisel süsleme yapılmıştır. Nar motifi için kırmızı renk uygulanırken, gölgelendirme ve sınırlarını belirtmek için yeşil beyaz ve koyu yeşil renkler kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Harim güney duvarda sivri kemere yerleştirilmiş on üç adet dikdörtgen pano bulunmaktadır. Bu panolardan mihrabın üzerindeki pencerenin solundaki ilk panoda; meyve tabağı “S” ve “C” kıvrımlarından oluşan bir kaide üzerine oturtulmuş, iki tarafına yarım karpuzlar yerleştirilmiştir. Meyve tabağının içinde meyveler ve çiçeklerden oluşan ölü doğa tasviri yapılmıştır. Tabağın ortasında bir dilimi kesilip üzerine konmuş ve yan tarafına bıçak saplanmış bir karpuz motifi ile karpuz diliminin üzerinden çıkan karanfil, lale ve boru çiçeklerinden oluşan bir çiçek demeti yer almaktadır. Karpuzun sağ tarafında erik, üzüm salkımı ve yarım incir motifi, sol tarafında ise nar, erik, yarım incir, üsluplaştırılmış çiçek ve tomurcuklardan oluşan motifler görülmektedir.

Meyve tabağının çevresi mavi çerçeve ile üst tarafı basık kemer ile sınırlandırılmıştır. Kırmızı renkli nar motifi, meyve tabağının solunda tabanı geniş, ortası şişkin, basık yuvarlak nar formunda, tacı üç dilimli olarak yer almaktadır. Nar motifi gölgelendirilerek boyanmış, orta kısmı yeşil beyaz ışık verilmiş, sol tarafı yeşil gölge, siyah çerçeve ile konturlanmıştır.

**Tarihlendirme:** Örnek 18 tarihlendirmeye bakınız.

**Örnek No:** 23. Manisa - Kula Eski Camisi Harim Güney Duvarı



Fotoğraf No: 40



Fotoğraf No: 41

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 40-41

**Bulunduğu Yer:** Manisa İli, Kula İlçesi, Emre Köyü'nde bulunan (Cârullah Bin Süleyman Camisi) Eski Camisi harim güney duvarında pandantiflerin arasında, sivri kemer içerisindeki dikdörtgen panolarda nar motifi yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 24. 07. 2014

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Boya

**Teknik:** Sıva üstü kalemişi

**Renk:** Zemin kırık beyaz olan panoya kırmızı, sarı, mavi, kahverengi, açık yeşil, koyu yeşil kullanılarak bitkisel bezeme yapılmıştır. Nar motifi için, kırmızı renk kullanılmış, beyaz ile gölgelendirilmiş, açık yeşil ve koyu yeşil ile konturlanmıştır.

**Tanımlama:** Harim güney duvarda sivri kemere yerleştirilmiş on üç adet dikdörtgen pano bulunmaktadır. Bu panolardan mihrabın üzerindeki pencerenin sağındaki ikinci panoda; “S” ve “C” kıvrımları üzerine oturtulmuş, bir adet ibrik motifi ve ibriğin iki yanında içlerine nar motifleri yerleştirilmiş iki adet meyve tabağı yer almaktadır. İbriğin içerisine stilize çiçekler, tomurcuklar, yapraklar ve lale motifinden oluşan bir çiçek demeti görülmektedir. İbriğin emzik kısmından yapraklı bir dal aşağıya doğru sarmaktadır. İbrik ve meyve tabaklarının etrafı ince bir çerçeve ile sınırlandırılmıştır. Üst kısma basık kemer görüntüsü verilmiştir. İbriği sağ tarafında meyve tabağında görülen kırmızı nar, yuvarlak formda, tam açılmayan tacı ile resmedilmiştir. Çevresi yeşil ve siyah renklerle konturlanmıştır. İbriğin sol tarafında bulunan, meyve tabağındaki kırmızı yuvarlak formda nar motifinin üç dilimli tacı görülmektedir. Işık gölge tekniği kullanılarak resmedilen nar motifinin ışık alan bölümünün beyaz, yan gölgelendirmeleri yeşil, konturları siyah olarak resmedilmiştir.

**Tarihlendirme:** Örnek 18 tarihlendirmeye bakınız.



Çizim No: 26

### Örnek No: 24. Manisa - Kula Eski Camisi Harim Kuzey Duvarı



Fotoğraf No: 42



Fotoğraf No: 43



Çizim No: 27

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 42-43

**Bulunduğu Yer:** Manisa İli, Kula İlçesi, Emre Köyü'nde bulunan (Cârullah Bin Süleyman Camisi) Eski Camisi hariminde kuzey duvarında pandantiflerin arasındaki sivri kemer içerisinde yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 24. 07. 2014

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Boya

**Teknik:** Sıva üstü kalemışı

**Renk:** Zemin renk kırık beyazdır. Kırmızı, sarı, mavi, kahverengi, açık yeşil, koyu yeşil, renkler görülmektedir. Nar motifleri kırmızı renkli, beyaz, yeşil gölgeli, koyu yeşil konturlu olarak renklendirilmiştir.

**Tanımlama:** Harim kuzey duvarında sivri kemere yerleştirilmiş altı adet dikdörtgen pano bulunmaktadır. Bu panolardan sol taraftan ikinci sırada yer alan panoda, “C” kıvrımları üzerine oturtulmuş, bir adet meyve tabağı görülmektedir. Tabağın içerisine nar motifleri, armut motifi ve erik motifleri yerleştirilmiştir.

Armut motifinin üzerinde simetrik olarak oturtulmuş stilize çiçek ve tomurcuklar ile lale motifleri resmedilmiştir. Meyve tabağının iki tarafı ince bir çerçeve ile üst tarafı ise iki halka ile bağlanmış, uçlarında püskül motifleri bulunan perde tasviri ile sınırlandırılmaktadır. Armutun sağ ve sol tarafında yer alan, ortaları şişkin, basık yuvarlak nar şeklinde görülen kırmızı nar motiflerinin, taçları da üç dilimli olarak resmedilmektedir. Işık gölge tekniği kullanılarak resmedilen nar motiflerinin ışık alan kısımlarının gri, yeşil, yan gölgelendirmelerinin yeşil, konturlarının siyah olarak boyandığı görülmektedir.

**Tarihlendirme:** Örnek 18 tarihlendirmeye bakınız.

**Örnek No:** 25. İzmir – Ödemiş Çakırağa Konağı Eyvan Duvarı



Fotoğraf No: 44



Fotoğraf No: 45



Çizim No: 28

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 44-45

**Eserin Bulunduğu Yer:** İzmir İli, Ödemiş İlçesi, Birgi Kasabası'nda bulunan Çakırağa Konağı'nda, ikinci kat, eyvan duvarında nar motifi görülmektedir.

**İnceleme Tarihi:** 26. 07. 2014

**Bugünkü Durumu:** Kalemışı süsleme sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Boya

**Teknik:** Sıva üstü kalemışı

**Renk:** Krem zemin üzerine açık yeşil, koyu yeşil, krem, sarı, pembe, gri, siyah, kahverengi kullanılmıştır. Nar motifi sarı ve kahverengi ile resmedilmiştir.

**Tanımlama:** Eyvan duvarında, tavan bordürünün altında dört pano yer almaktadır. Panoların üç tanesinde bitkisel bezeme, bir tanesinde kullanım eşyası olan nargile görülmektedir. Sağdan ikinci panoda, sehpa üzerine bir kumaş yerleştirilmiş, bir dilimi kesilmiş ama ayrılmamış üzerine bıçak saplanmış karpuz motifinin yanında, şeftali, nar, incir motifleri ile üsluplaştırılmış çiçek motiflerine yer verilmiştir. Nar motifi sarı renkte, yuvarlak şekilde görülmektedir. Işık gölge tekniği kullanılarak resmedilen nar motifinin taç kısmı daha koyu, ışık alan kısmı gri, konturları siyah olarak resmedilmektedir. Nar motifi tacı, üç dilimli olarak verilmektedir. Bitkisel bezemenin çevresi küçük dairelerle oluşturulan hat ile sınırlandırılmıştır.

**Tarihlendirme:** Konağın inşa tarihi ile ilgili araştırmacılar farklı görüşler ileri sürmektedir. Arık, XIX. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirirken (1988: 86), Bilgin ise, XVIII. Yüzyıl sonlarına (1995: 53) tarihlendirmektedir. Eldem, evin planını yaparak, benzer ev tipleri Anadolu'nun her tarafına yayılmış ve XIX. yüzyıl başlarına kadar devam etmiş (1970: 13) ifadesini kullanmıştır. Konağın girişinde ise XVIII. Yüzyıl ikinci yarısında büyük toprak sahibi ve deri tüccarı Şerif Ali Ağa

tarafından yaptırıldığı yazmaktadır. Motif özelliği dikkate alındığında XIX. yüzyıla tarihlendirilebilir.

**Örnek No: 26.** İzmir - Şadırvan Camisi Şadırvanı Kemer Alınlığı



**Fotoğraf No: 46**



**Fotoğraf No: 47**

**Envanter No: -**

**Fotoğraf No: 46-47**

**Bulunduğu Yer:** İzmir İli, Konak İlçesi, Şadırvan Camisi, şadırvanında kemer alınlıklarında nar motifleri görülmektedir.

**İnceleme Tarihi:** 24. 06. 2014

**Bugünkü Durumu:** Eserde yer yer dökülmeler görülmektedir.

**Malzeme:** Boya

**Teknik:** Sıva üstü kalemişi

**Renk:** Krem zemin üzerine gri, siyah, renkler kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Kubbeli şadırvanın etrafında büyüklü küçüklü yuvarlak kemerler bulunmaktadır. Kemer geçiş öğelerinde bitkisel bezemelere yer verilmektedir. Kemer alınlıklarının üst kısmında fiyonk biçiminde bir kumaş parçası görülmektedir.

Meyve dallarından oluşan demet bu fiyonk motifine geçirilmiş bir biçimde tasvir



**Çizim No: 29**

edilmiştir. Meyve motifleri arasında nar ve turunçgiller bulunmaktadır. Nar motifleri dalıyla birlikte resmedilmektedir. Gri renkli betimlenen irili ufaklı nar motifleri yuvarlak şekilli, taç kısımları üç dilimli olarak yer almaktadır.

**Tarihlendirme:** Kâtip Çelebi'nin Cihannümâ'sında Ulucamisi ve Nifizâde Camisi olarak geçen, Evliya Çelebi'nin Seyahatnâme'sinde "Bıyıklıoğlu Camisi" şeklinde yer alan, XVII-XIX yüzyıllar arasında çeşitli vakıf kayıtlarında yapının adının Şadırvan Camisi olarak kaydedildiği ve Kanûnî Sultan Süleyman vakfına kayıtlarında yer aldığı tespit edilmiştir (Çobanoğlu, 2010: 221'den; Aktepe, 1974: 4-5). Kuyulu, XVII. yüzyılın ilk yarısında ayakta olduğu bilinen, 1815 ve 1883 yıllarında restorasyonu yapılan cami (2001: 527) olarak bahsetmektedir. İncelenen eser kaynaklarda Şadırvan Camisi'nin büyük şadırvanı olarak geçmektedir. 1834-1835 yılında yeniden ele alınmış ve kemer geçiş öğelerinde fresko tekniğinde manzara resimleri yapılmıştır (Çobanoğlu, 2010: 223).

**Örnek No: 27. Manisa – Soma Damgacı Camisi Kemer**



**Fotoğraf No: 48**



**Fotoğraf No: 49**

**Envanter No: -**

**Fotoğraf No: 48-49**

**Bulunduğu Yer:** Manisa ili Soma ilçesi Damgacı Camisi saçağında nar motifi yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 22.07. 2014

**Bugünkü Durumu:** Boyada dökülmeler görülmektedir.

**Malzeme:** Boya

**Teknik:** Sıva üstü kalemişi

**Renk:** Krem zemin üzerine mavi, sarı, yeşil, kahverengi kullanılmıştır. Nar motifi kahverengi ve krem renk olarak boyanmıştır.



**Çizim No: 30**

**Tanımlama:** Cami son cemaat yeri dört kemer ile bölünmüştür. Kemer alınlıkları ve saçak altında mimari ve bitkisel motiflerle bezenmiştir. İç bükey kavisli saçak altında, sütun başlıkları üzerinde, kartuş içerisinde yıldız, aralarında ise kartuş içerisinde bitkisel motifler yer almaktadır. Birinci kemerin üzerindeki kartuş içerisinde meyve tabağında bulunan nar, üzüm, armut, şeftali motifleri bulunmaktadır. Nar motifi ortada görülmektedir. Kahverengi renkte yapılmış olan nar motifi, basık yuvarlak şekilde, çatlamış ve taneleri işlenmiş, taç kısmı ise oldukça belirgindir. Meyve tabağının içinde bulunduğu kartuşun çevresini “S”, “C” kıvrım ve yapraklar çevrelemektedir.

**Tarihlendirme:** Damgacı Camisi 1872 yılına tarihlendirilmektedir (Gültekin, 2008: 19). Kuyulu, yapının en önemli bölümünün, geç dönem süslemeleri ile bezenmiş son cemaat yeri olduğunu belirtmiş ve yapının tarihine vurgu yapmıştır. (1988: 67).

**Örnek No: 28.** İzmir – Bornova Muratbey Köşkü Tavanı



**Fotoğraf No: 50**



**Fotoğraf No: 51**

**Envanter No: -**

**Fotoğraf No: 50-51**

**Bulunduğu Yer:** Fevzi Çakmak Mahallesi, No:34 Bornova-İzmir adresinde bulunan köşkün tavanında yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 26. 06. 2014

**Bugünkü Durumu:** Kalemişleri sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Boya

**Teknik:** Sıva üstü kalemişi.

**Renk:** Mavi, kırmızı, krem, sarı, yeşil, kahverengi renkler kullanılmıştır. Nar motifi kahverengi, sarı, kırmızı renklerde görülmektedir.



**Fotoğraf No: 31**



**Tanımlama:** Dikdörtgen formlu tavanın bir uzun kenarının ortasında, düz bir form üzerine oturtulmuş, “S” kıvrımlarla desteklenmiş, kaide üzerinde karpuz, kavun, nar motifleri ve yapraklar işlenmiştir. Bu motifleri üst tarafına drape biçiminde yapılmış perde motifi sınırlamaktadır. Kahverengi renkte, basık yuvarlak şekilde, çatlamış ve taneleri kırmızı, taç kısmı üç dilimlidir.

**Tarihlendirme:** İngiliz Edwards ailesi tarafından 1880 yılında yaptırılmıştır ([https://tr.wikipedia.org/wiki/Murat\\_Köşkü](https://tr.wikipedia.org/wiki/Murat_Köşkü)).

**Örnek No:** 29. Denizli – Akköy Merkez Yukarı Camisi Harim Duvarı



Fotoğraf No: 52



Çizim No: 32

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 52

**Bulunduğu Yer:** Denizli İli, Akköy İlçesi Merkez Yukarı Cami hariminde nar ağacı motifi yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 05. 08. 2014

**Bugünkü Durumu:** Kalemışleri sağlam durumda bulunmaktadır.

**Malzeme:** Boya

**Teknik:** Sıva üstü kalemışı

**Renk:** Krem, yeşil, siyah, kırmızı renkler kullanılmıştır. Nar motifleri kırmızı, siyah ve yeşil ile boyanmıştır.

**Tanımlama:** Harim duvarları panolara bölünmüştür. Bölünen bu panoların içleri bitkisel motiflerle bezelidir. Her pano içinde farklı süsleme motifleri yer almaktadır. Ahşap ince çitalarla karelere bölünmüş tavanda da bitkisel motifler bulunmaktadır.

Harim batı duvarında iki katlı pencere görünmektedir. Alttaki pencereler büyük dikdörtgen üstteki pencereler ise küçük dikdörtgen olarak tasarlanmıştır. Küçük pencerenin yanındaki panoda bulunan nar ağacı çok dallı, yapraklı, meyvesi bol olarak resmedilmektedir. Nar ağacı simetrik olarak verilmiştir. Ağaçta görülen nar motifleri yuvarlak şekilli, taç kısımları üç dilimlidir. Ağacın en alt dalında bulunan nar motiflerinin taç kısmı kırmızı, diğer nar motiflerinin taç kısımlarının ise yeşil olduğu görülmektedir.

**Tarihlendirme:** Kubbe içindeki Osmanlıca yazıda; beşinci ayın on dördü, 1327 (1909), Cemaziülevvel Mayıs 1 yazmaktadır. Bu tarih yapının onarım tarihi mi, süsleme tarihi mi, inşa tarihi mi bilinmemektedir. Süslemelerden yola çıkılarak 19. yüzyıla tarihlendirilebilir ([www.kulturportali.gov.tr/turkiye/denizli/gezilecekyer / akkoy-yukari-camii](http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/denizli/gezilecekyer/akkoy-yukari-camii)). Yurtsal'da, XIX. yüzyıla tarihlendirmektedir (2009: 121).

**Örnek No:** 30. Manisa – Soma Emir Hacı Hıdır Bey Camisi Kuzey Giriş Kapısı



Fotoğraf No: 53



Fotoğraf No: 54

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 53-54

**Bulunduğu Yer:** Manisa ili Soma ilçesi Emir Hacı Hıdır Bey Camisi'nde kuzey giriş kapısı üzerinde bulunan mimari unsurun (konsol) süslemesi olarak yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 22. 07. 2014

**Bugünkü Durumu:** Kalem işi süslemeye yer yer dökülmeler meydana gelmiştir.

**Malzeme:** Boya

**Teknik:** Sıva üstü kalemişi



Çizim No: 33

**Renk:** Kırık beyaz zemin üzerine siyah, açık yeşil, koyu yeşil, pembe, sarı ve bordo kullanılmıştır. Nar motifleri için sarı ve kahverengi renklerindedir.

**Tanımlama:** Mükebbire destek elemanlarından, konsol üzeri, meyve kompozisyonu ile süslenmiştir. Mermer sehpa görüntüsünde olan meyve altlığında, barok etkileri gösteren S ve C kıvrımlar görülmektedir. Sehpanın üzerine bir kumaş yerleştirilmiş, nar, kayısı, armut, elma motiflerine yer verilmiştir. Nar motifleri yuvarlak formdadır. İki adedinin taç kısmı görünmemektedir. Bir nar taç kısmı ile beraber resmedilmiştir.

**Tarihlendirme:** Cami kitabesinden elde edilen bilgilere göre H. 1206-M. 1791/92 tarihi ve Süleyman Bey adı verilmektedir. Mahalli rivayetlere göre Süleyman Bey tarafından yaptırılan bu cami, geç devirde Emir Hıdır Bey tarafından yenilenmiştir. 1948 yılında onarıldığı da belirtilmektedir (Arık, 10: 1973). “S”, “C” kıvrımlar süslemelerin geç dönemde yapıldığını işaret etmektedir. 20. yüzyıla tarihlendirildiği kanaatindeyiz.

**Örnek No:** 31. Manisa – Soma Emir Hacı Hıdır Bey Camisi Son Cemaat Yeri Güney Mihrap



Fotoğraf No: 55



Fotoğraf No: 56

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 55-56

**Bulunduğu Yer:** Manisa ili Soma ilçesi Emir Hacı Hıdır Bey Camisi son cemaat yeri güney duvarında mihrap üzerinde süsleme ögesi olarak yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 22. 07. 2014

**Bugünkü Durumu:** Kalem işi süslemede yer yer dökülmeler meydana gelmiştir.



Çizim No: 34

**Malzeme:** Boya

**Teknik:** Sıva üstü kalemışı

**Renk:** Kırık beyaz zemin üzerinde, siyah, açık yeşil, koyu yeşil, pembe, sarı, mavi, kırmızı ve kahverengi kullanılmıştır. Nar motiflerinde sarı ve kahverengi renkler görülmektedir.

**Tanımlama:** Cami'nin son cemaat yeri kuzey ve batı yönlerini çevrelemektedir. Batıda harime girişi için bir kapısı daha bulunmaktadır. Kapının sağında, mihrabiye yer almaktadır. Mihrabiye nişinin içinde ortada kandil, kandil üzerinde manzara resmi görülmektedir. Mihrabiye üzeri ise bitkisel bezemelidir. Akantus yaprakları ortasında görülen büyük madalyonun içine meyve motifleri ve çiçekler yerleştirilmiştir. Meyve motifleri erik, şeftali, üzüm ve nar olarak resmedilmiştir. Meyvelerin üzerinde üç gül dalı bulunmaktadır. Nar motifleri meyvelerin yanlarında, sarı renkte, yuvarlak şekilli, taç kısımları belirgin ve yukarıya doğru yerleştirilmiştir. Taç kısımlarının ve yanlarının boyları dökülmüştür.

**Tarihlendirme:** Örnek 30 tarihlendirmeye bakınız.

**Örnek No:** 32. Manisa – Soma Emir Hacı Hıdır Bey Camisi Mahfil Katı



**Fotoğraf No:** 57



**Fotoğraf No:** 58



**Çizim No:** 35

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 57-58

**Bulunduğu Yer:** Manisa ili Soma ilçesi Emir Hacı Hıdır Bey Camisi mahfil katı, pencere üzerinde panoda yer alan nar motifi.

**İnceleme Tarihi:** 22. 07. 2014

**Bugünkü Durumu:** Kalemışı süsleme sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Boya

**Teknik:** Sıva üstü kalemışı

**Renk:** Krem zemin üzerine gri, siyah, açık yeşil, koyu yeşil, pembe, sarı, krem, kırmızı ve kahverengi kullanılmıştır. Kırmızı ve kahverengiyle renklendirilen nar motifinin, siyah renk ile de etrafının sınırlarının çizildiği görülmektedir.

**Tanımlama:** Harim ikinci katta tavan bordürü altında yer alan panoda, bitkisel bezemeler yer almaktadır. Pano içine alınan mimari bezeme içine kase içinde meyve motifleri işlenmiştir. İki sütun üzerine yapılan “C” kıvrımlar ve akantus yaprakları ile kemer formu verilmeye çalışılmıştır. Kâse mimari kompozisyona benzetilmiş sütunların içinde mermer kaide üzerinde görülmektedir. Kâsenin içinde irili ufaklı nar motifleri, üzüm motifi, şeftali motifi ile yaprakları resmedilmiştir. Kırmızı, basık yuvarlak şeklinde, resmedilen nar motifinin taç kısımları üç dilimli ve yukarı yöndedir. Nar motiflerinin diğer iki adedi armudi formda, taç kısımları üç dilimli ve yan tarafta doğru bakmaktadır.

**Tarihlendirme:** Örnek 30 tarihlendirmeye bakınız.

**Örnek No:** 33. Manisa – Soma Emir Hacı Hıdır Bey Camisi Harim Güney Duvarı



**Fotoğraf No:** 59

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 59-60

**Bulunduğu Yer:** Manisa ili Soma ilçesi, Emir Hacı Hıdır Bey Camisi'nde harim, güney duvarında nar motifi yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 22. 07. 2014



**Fotoğraf No:** 60



**Çizim No:** 36

**Bugünkü Durumu:** Kalemîşi süsleme sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Boya

**Teknik:** Sıva üstü kalemîşi

**Renk:** Krem zemin üzerine gri, siyah, açık yeşil, koyu yeşil, krem, kırmızı, sarı ve kahverengi renkler kullanılmıştır. Nar motifi kahverengi renkte görülmektedir.

**Tanımlama:** Harim güney duvarında, mihrabın batı yönünde bulunan pencerenin üzerindeki panoda, bitkisel motifler yer almaktadır. “C” kıvrımlar ve yapraklar ile oluşturulmuş motifin içini armut, nar, gibi meyve motifleri ve yaprakları doldurmaktadır. “C” kıvrımlar arasında oluşturulan istiridye motifinin üzerinde sağ tarafta kahverengi, yuvarlak formda çatlamış nar görülmektedir. Üç dilimli taç kısmı yukarı doğru yerleştirilmiştir. Nar motifi gölgelendirilerek boyanmış, orta kısmına ışık verilmiş, sağ ve sol tarafı koyu boyanarak çatlamış kabuk görüntüsü verilmiştir. Nar motifi kahverengi çerçeve ile konturlanmıştır.

**Tarihlendirme:** Örnek 30 tarihlendirmeye bakınız.

**Örnek No:** 34. Manisa – Soma Emir Hacı Hıdır Bey Camisi Harim Güney Duvarı



Fotoğraf No: 61

**Envanter No:** -

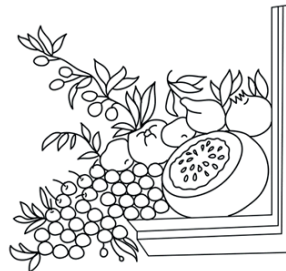
**Fotoğraf No:** 61-62

**Bulunduğu Yer:** Manisa ili Soma ilçesi Emir Hacı Hıdır Bey Camisi'nde harim, güney duvarında nar motifi yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 22. 07. 2014



Fotoğraf No: 62



Çizim No: 37

**Bugünkü Durumu:** Kalemîşi süsleme sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Boya

**Teknik:** Sıva üstü kalemîşi

**Renk:** Krem zemin üzerine siyah, açık yeşil, koyu yeşil, krem, kırmızı, sarı, pembe, gri, bordo ve kahverengi uygulanmıştır. Nar motifi için sarı ve kahverengi kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Harim güney duvarında, mihrabın güney doğu yönünde kartuşun hemen üzerinde karpuz, nar, armut, elma, ayva, kiraz, zeytin motifleri işlenmiştir. Karpuz kesilmiş olarak çekirdekleri ile resmedilirken kiraz motifleri saplarıyla, zeytin dal ve yapraklarıyla betimlenmiştir. Nar motifi sarı renkte, basık yuvarlak şekilde ve çatlamış olarak tasvir edilmektedir. Nar motifinin dört dilimli taç kısmı yukarı doğru betimlenmektedir.

**Tarihlendirme:** Örnek 30 tarihlendirmeye bakınız.

### 3.1.6. Taş

**Örnek No:** 35. İzmir – Ödemiş Aydınöglu Mehmet Bey Camisi Giriş Kapısı



Fotoğraf No: 63

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 63-64

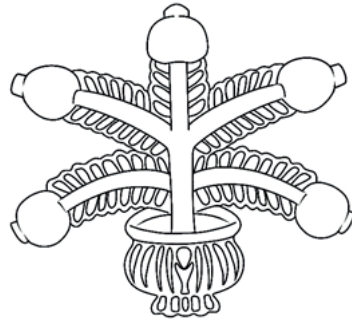
**Bulunduğu Yer:** İzmir İli, Ödemiş İlçesi, Birgi Kasabası'nda bulunan Aydınöglu Mehmet Bey Camisi giriş kapısında nar motifleri görülmektedir.

**İnceleme Tarihi:** 26. 07. 2014

**Bugünkü Durumu:** Boyasında yer yer dökülmeler meydana gelmiştir.



Fotoğraf No: 64



Çizim No: 38

**Malzeme:** Mermer

**Teknik:** Oyma

**Renk:** Sarı ve yeşil renk kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Cami kuzey girişinde yer alan sivri kemerli taç kapı sundurma ile örtülmüştür. Kemerin üstünde kitabe, köşeliklerde iki adet gülbezek motifi yer almaktadır. Bu bezemeleri bir yazı kuşağı çevrelemektedir. Kilit taşı üzerinde, saksı içerisine yerleştirilmiş beş dallı nar ağacı görülmektedir. Nar ağacının sağında ve solunda dörder adet gülbezek bulunmaktadır. Nar motifleri yuvarlak formlu ve taçlıdır. Dilimleri belirgin değildir.

**Tarihlendirme:** Cami avlusunda bulunan kitabeye göre yapı, 1312 yılında inşa edilmiştir. Kemer kilit taşıdaki nar motifli süsleme de özgün durumda olduğu için aynı tarihe aittir.

### 3.2. Dokumalı (İplik) Süslemeler

Bu başlık altında halı, kumaş ve işleme üzerindeki nar motifli süslemeler incelenmiştir. İnceleme kapsamına 15 örnek ele alınmıştır. Uçkur, peşkir, seccade, kemha kumaşlar, örnekler arasında yer almaktadır.

Dokumalı süslemeler başlığı altında, kitapta yer almayan fakat incelenen nar motifli tekstillerin bir kısmına burada değinilmektedir. Askeri Müze’de bulunan 23749 A envanter numaralı sayeban (gölgelik) tozluğunun yan tarafını nar ağacı süslemektedir. Ağacın dallarında, yapraklar arasında birçok nar görülmektedir (Atasoy, 2000: 186).

Topkapı Sarayı Müzesi 31/160 envanter numaralı bohça, dal üzerinde yaprak, çiçek, tomurcuk ve nar işlemelidir (Dvori, 1999: 114). Topkapı Sarayı Müzesi’nde 13/1458 kayıtlı envanterde yer alan kemha kumaş, krem renk zemin üzerinde “S” kıvrımlı dallar, enginar ve nar motifleri ile süslenmiştir (Atasoy, 2001: 63).

Askeri Müze’de 23569 envantere kayıtlı, tek direkli dörtköşe çadır eteğinin bir parçasını nar ağacı doldurmaktadır (Atasoy, 2000:150).

Türk ve İslâm Eserleri Müzesi 677 envanter numaralı Uşak Kilimi, üç benek, kaplan postu, lale, karanfil, nar, yaprak ve dallar ile süslenmiştir (Anonim, 1961: 68).

Moscow, Kremlin Armoury Museum’da bulunan kemha kumaş kırmızı zemin üzerinde üsluplaştırılmış nar motifleri doldurulmuştur. Nar motiflerinin içinde lale, karanfil, sümbül, dal ve yapraklar görülmektedir (Atasoy, 2001: 215).

Londra, Victoria Albert Museum’da yer alan kemha kumaş 1356A-1877 envanter numaralıdır. Yeşil zemin üzerinde şemse, lale, gonca gül, nar, yaprak ve dallar ile süslenmiştir (Atasoy, 2001: 214).

Brüksel, Musees Royaux d’Art et d’Histoire’de 1262 envanter numaralı kadife kumaş, kırmızı zemin üzerine, madalyonlar, üç benek motifi ile bezenmiştir. Madalyonların içerisinde, karanfil, nar ve üç benek motifleri yer almaktadır (Atasoy, 2001: 138).



Sadberk Hanım Müzesi kemha kumaş, 9333-D.3 envanter numaralıdır. Sarı zemin üzerinde mavi çiçek demetleri görülmektedir. Demetlerin bir adedinde lale, bir adedinde karanfil, bir adedinde nar ve süsen çiçeği bir adedinde gül motifi bulunmaktadır (Bilgi, 2007: 26). Aynı müzede yer alan bir diğer örnekte çatma kumaş, şemseler, taşlar, dallar, çiçekler, narlar ve yapraklardan oluşan motiflerle süslenmiştir (Bilgi, 2007: 87).

Beylerbeyi Sarayı'nda döşemelik ve perde olarak yer alan jakarlı kumaş, krem renk zemin üzerinde "S" kıvrımlı dallar, yapraklar, çiçekler ve nar motifleri ile doldurulmuştur. Nar motifleri iri yapraklar arasında yer almaktadır (Kaya vd., 1999: 89).

Dolmabahçe Sarayı'nda döşemelik olarak yer alan jakarlı kumaş üzerinde iki adet nar motifi, dal ve çiçekleri ile tasvir edilmektedir (Kaya vd., 1999: 91).

### 3.2.1. Halı

**Örnek No: 36.** Konya Etnografya Müzesi Halı Seccade



Fotoğraf No: 65



Fotoğraf No: 66



Çizim No: 39

**Envanter No:** 1369

**Fotoğraf No:** 65-66

**Bulunduğu Yer:** Konya Etnografya Müzesi depoda bulunmaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 18. 10. 2012

**Bugünkü Durumu:** Renklerde solmalar, kenarlarında sökülmeler, kopmalar görülmektedir.

**Malzeme:** Yün

**Teknik:** Dokuma

**Renk:** Yeşil, sarı, bordo, kırmızı, kahverengi, gri, beyaz, pembe ve krem renk kullanılmıştır. Nar motiflerinde bordo, sarı, pembe ve gri görülmektedir.

**Tanımlama:** Dikdörtgen, göbekli, Gördes halı seccadesi, bitkisel ve geometrik bezemelidir. Ortada bulunan sarı kareyi haçvari form içine almaktadır. Haçvari formun etrafında şemsevari süsleme, dal ve çiçekler görülmektedir. Bu süslemeler bordo altıgen içine alınarak halı göbeği oluşturulmuştur. Altıgenin alt ve üst kısımlarında tomurcuk çiçekler yer almaktadır. Alınlık ve ayaklık bölümlerinde üç adet nar motifi, dikdörtgenin içerisini doldurmaktadır. Krem renk ince bordür, içinde dairelerin yer aldığı kalın bordür, tekrarlanan ince krem bordür ile halı çevrelenmektedir. Alınlık ve ayaklık kısmında yer alan nar motiflerinin içerisi doldurulmuştur. Ortasında noktası bulunan dörtgen ve dörtkenarına da noktalar yerleştirilmiştir. Köşeli formda bulunan nar motifinin taç kısmının, hem alt hem üst kısma yapılarak oldukça üsluplaştırıldığı göze çarpmaktadır. Taç kısmı ince bir çizgi ve üzerinde üç dilim ile betimlenirken, sağ ve sol tarafında dışa kavisli çizgiler bulunmaktadır.

**Tarihlendirme:** Envanter kayıtlarına göre Osmanlı dönemine tarihlendirilen halı seccade, Kervan ve Önel'in, Konya Müzesi Halı Kataloğu isimli kitabında da 20. yüzyıla tarihlendirilmiştir (2012: 117).

### 3.2.2. İşleme

**Örnek No:** 37. Konya – Koyunoğlu Şehir Müzesi Peşkir



Fotoğraf No: 67



Fotoğraf No: 68



Çizim No: 40

**Envanter No:** 7971/74

**Fotoğraf No:** 67-68

**Bulunduğu Yer:** Konya ili, Karatay ilçesi, Koyunoğlu Şehir Müzesi'nde bulunmaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 31. 03. 2013

**Bugünkü Durumu:** Peşkirde yırtılmalar ve lekeler görülmektedir.

**Malzeme:** Kumaş; ipek-keten karışımı, işleme; çamaşır ipeği, metal iplik.

**Teknik:** Türk işi

**Renk:** Krem rengi kumaş üzerine açık yeşil, koyu yeşil, gümüş rengi, pembe, kırmızı renkler kullanılmıştır. Nar motifinde ise pembe, kırmızı, gümüş rengi ve yeşil görülmektedir.

**Tanımlama:** Dikdörtgen formda tasarlanan peşkirin iki kısa kenarı işlemelidir. İşlemede bir dal üzerine oturtulmuş üç adet nar motifi ve yapraklar görülmektedir. Nar motiflerinin içi pembe ve kırmızı taralıdır. Bu motifler, düzgün sıralama ile kısa kenarlara üçer adet yerleştirilmiştir. Nar motifleri yuvarlak formda, çatlamış ve taç kısımları aşağıda, üç dilimli olarak tasarlanmıştır.

**Tarihlendirme:** Envanter kayıtlarına göre 18. yüzyıla tarihlendirilen peşkir, 1986 yılında müzeye gelmiştir.

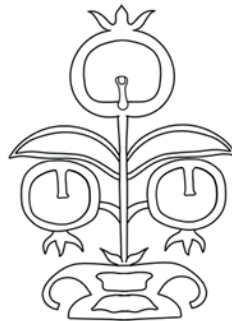
**Örnek No:** 38. Konya – Koyunoğlu Şehir Müzesi Uçkur



**Fotoğraf No:** 67



**Fotoğraf No:** 68



**Çizim No:** 40

**Envanter No:** 8854/103

**Fotoğraf No:** 69-70

**Bulunduğu Yer:** Konya ili, Karatay ilçesi, Koyunoğlu Şehir Müzesi'nde bulunmaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 31. 03. 2013

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Kumaş; keten, işleme; çamaşır ipeği ve metal iplik

**Teknik:** Hesap işi

**Renk:** Kahverengi, sarı, bordo, yeşil ve mavi renkler görülmektedir. Nar motiflerinde sarı ve bordo kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Dikdörtgen formda tasarlanan uçkurun iki kısa kenarı işlemelidir. İşlemede bir dal üzerine oturtulmuş üç adet nar motifi, dallar ve yapraklar görülmektedir. Bu motifler, düzgün sıralama ile iki sıra halinde altı adettir. Nar motifleri yuvarlak formda, taç kısımları ise üç dilimlidir.

**Tarihlendirme:** Envanter defteri kayıtlarına göre 19. yüzyıla tarihlenmektedir.

**Örnek No:** 39. Ankara - Etnografya Müzesi Peşkir



**Fotoğraf No:** 71



**Çizim No:** 42



**Fotoğraf No:** 72

**Envanter No:** 2743

**Fotoğraf No:** 108-109

**Bulunduğu Yer:** Ankara Etnografya Müzesi'nde depoda bulunmaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 14.10.2013

**Bugünkü Durumu:** Kumaşta lekeler ve yırtıklar görülmektedir.

**Malzeme:** Zemin; keten kumaş, işleme; çamaşır ipeği ve metal iplik.

**Teknik:** Türk işi

**Renk:** Krem rengi zemin üzerine açık mavi, yeşil, kahverengi, pembe, gümüş rengi kullanılmıştır. Nar motiflerinde pembe, kahverengi taç kısımlarında ise mavi, yeşil renklidir.

**Tanımlama:** Dikdörtgen formda tasarlanan peşkirin iki kısa kenarı işlemelidir. İşlemede bir dal üzerine oturtulmuş dört adet nar motifi ve yapraklar görülmektedir. Bu motifler, düzgün sıralama ile kısa kenarlara üçer adet yerleştirilmiştir. Nar motifleri basık formda, ikiye bölünmüş olarak, taç kısımları ise üsluplaştırılmış olarak uygulanmıştır. Bu kompozisyonu yukarıda kırık çizgilerden oluşan bordür sınırlamaktadır.

**Tarihlendirme:** Envanter kaydında tarih belirtilmemiş olmasına rağmen kumaşın yapısı ve süslemenin teknik özellikleri dikkate alındığında 20. yüzyıla tarihlendirilebilir.

**Örnek No:** 40. Ankara - Etnografya Müzesi Peşkir



Fotoğraf No: 73



Fotoğraf No: 74 Çizim No: 43

**Envanter No:** 21618

**Fotoğraf No:** 110-111

**Bulunduğu Yer:** Ankara Etnografya Müzesi'nde depoda bulunmaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 14.10.2013

**Bugünkü Durumu:** Bazı yerlerinde lekeler görülmektedir.

**Malzeme:** Kumaş; keten, işleme; çamaşır ipeği ve metal iplik.

**Teknik:** Türk işi

**Renk:** Krem renk kumaş üzerinde yeşil, turuncu, kahverengi, gümüş rengi, mavi renkler görülmektedir. Nar motiflerinde mavi, yeşil, pembe renklidir.

**Tanımlama:** Dikdörtgen formda tasarlanan peşkirin iki kısa kenarı işlemelidir. İşlemede bir dal üzerine oturtulmuş üç adet nar motifi, iki adet tomurcuk nar ve yapraklar görülmektedir. Nar motiflerinin içi pembe ve mavi renklerle doldurulmuştur. Bu motifler, düzgün sıralama ile kısa kenarlara üçer adet yerleştirilmiştir. Nar motifleri yuvarlak formda, taç kısımları üç dilimli olarak tasarlanmıştır. Bu kompozisyonu aşağıda geometrik motiflerden oluşan bordür sınırlamaktadır.

**Tarihlendirme:** Envanter kaydında tarih belirtilmeyen peşkir, süsleme tekniği göz önüne alındığında 20. yüzyıla tarihlendirilebilir.

**Örnek No:** 41. Ankara -  
Etnografya Müzesi Uçkur

**Envanter No:** 25828

**Fotoğraf No:** 75-76

**Bulunduğu Yer:** Ankara Etnografya Müzesi deposunda bulunmaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 14.10.2013

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Kumaş; keten, işleme; çamaşır ipeği ve metal iplik.

**Teknik:** Türk işi

**Renk:** Mavi, kırmızı, pembe, sarı, açık yeşil, koyu yeşil, kahverengi, bordo, altın sarısı kullanılmıştır. Nar motiflerinde ise mavi, altın sarısı renkleri görülmektedir.

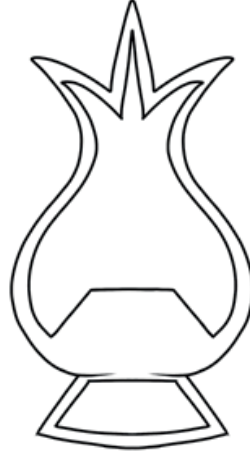
**Tanımlama:** Dikdörtgen formda tasarlanan uçkurun iki kısa kenarı işlemelidir. İşlemede nar formunda bir vazo içerisine simetrik bir biçimde yerleştirilmiş üsluplaştırılmış çiçekler ve yapraklar görülmektedir. Bu motifler, tüm yüzeyi kaplayacak bir biçimdedir. Nar formulu vazo armudi biçimli ve taç kısmı üç dilimli olarak işlenmiştir. Bu kompozisyonu aşağıda bitkisel motiflerden oluşan bordür sınırlamaktadır.



**Fotoğraf No: 75**



Fotoğraf No: 76



Çizim: 44

**Tarihlendirme:** Müzeye 2005 yılında gelen uçkurun envanter kaydında yapım tarihi belirtilmemiştir. Kumaş ve süsleme tekniği dikkate alındığında 20. yüzyıla tarihlenebilir.

**Örnek No: 42.** İzmir – Etnografya Müzesi Uçkur



Fotoğraf No: 77



Fotoğraf No: 78



Çizim No: 45

**Envanter No: 2018**

**Fotoğraf No: 77-78**

**Bulunduğu Yer:** Ege Üniversitesi Etnografya Müzesi, çeyiz yazımı odasında, teşhirde bulunmaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 22. 07. 2014

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Kumaş; keten, işleme; çamaşır ipeği ve metal iplik.

**Teknik:** Türk işi

**Renk:** Krem renk kumaş üzerine altın sarısı, yeşil, mavi, pembe ve kırmızı renklerin uygulandığı görülmektedir. Nar motifinde ise kırmızı, altın sarısı ve yeşil renklidir.

**Tanımlama:** Dikdörtgen formda tasarlanan uçkurun iki kısa kenarı işlemelidir. İşlemede bir dal üzerine oturtulmuş nar motifi, tomurcuklar ve yapraklar görülmektedir. Nar motifinin içi kırmızı ve altın sarısı ile doldurulmuştur. Motifler, düzgün sıralama ile kısa kenarlara üçer adet yerleştirilmiştir. Nar motifleri yuvarlak formda, ikiye bölünmüş ve taç kısımları üç dilimli olarak uygulanmıştır. Bu kompozisyonu aşağıda düz çizgi ve kırık çizgilerden oluşan bordür sınırlamaktadır.

**Tarihlendirme:** Envanter kaydında tarih belirtilmemiş olmasına rağmen kumaşın yapısı ve süslemenin özelliği dikkate alındığında 20. yüzyıla tarihlenebilir.

**Örnek No:** 43 İzmir – Etnografya Müzesi Uçkur



Fotoğraf No: 79



Fotoğraf No: 80



Çizim: 46



**Envanter No:** 1059

**Fotoğraf No:** 79-80

**Bulunduğu Yer:** Ege Üniversitesi Etnografya Müzesi deposunda yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 22. 07. 2014

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Zemin kumaşı; pamuklu, işleme; çamaşır ipeği ve metal iplik.

**Teknik:** Türk işi

**Renk:** Kırmızı, bordo, mavi, altın sarısı, yeşil renkler kullanılmıştır. Nar motifleri kırmızı, bordo, mavi renk ipliklerle işlenmiştir.

**Tanımlama:** Dikdörtgen formda tasarlanan uçkurun iki kısa kenarı işlemelidir. İşlemede demet biçiminde, üç adet nar motifli, iki adet lale motifli, dallar ve yapraklar görülmektedir. Bu motifler, düzgün sıralama ile kısa kenarlara ikişer adet yerleştirilmiştir. Nar motiflerinden simetrik olanlar basık yuvarlak formda, üstte yer alan tek üsluplaştırılarak taç kısmı arttırılan nar motifi ise yuvarlak formda, taç kısımları üç dilimli olarak tasarlanmıştır. Bu kompozisyonu aşağıda kırık çizgilerden oluşan bordür sınırlamaktadır.

**Tarihlendirme:** Envanter kaydında tarih belirtilmemiş olan uçkur, kumaş ve süsleme özelliğine bakıldığında 20. yüzyıla tarihlendirilebilir.

**Örnek No:** 44. İzmir – Etnografya Müzesi Peşkir



**Fotoğraf No: 81**



**Fotoğraf No: 82**



**Çizim No: 47**

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 81-82

**Bulunduğu Yer:** İzmir Arkeoloji Müzesi'ne bağlı Etnografya Müzesi'nde teşhirde yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 26.07. 2014

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Zemin; keten, işleme; çamaşır ipeği ve metal iplik.

**Teknik:** Türk işi

**Renk:** Krem renk kumaş üzerine gümüş rengi, açık yeşil, koyu yeşil, mavi, pembe, sarı ve kırmızı renklerin uygulandığı görülmektedir. Nar motifinde ise pembe, sarı, gümüş ve yeşil renk kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Dikdörtgen formda tasarlanan peşkirin iki kısa kenarı işlemelidir. İşlemede simetrik olarak demet biçiminde yapılan, üç adet narçiçeği, dört adet nar motifi, üsluplaştırılmış çiçekler, tomurcuklar, dallar ve yapraklar görülmektedir. Bu kompozisyon, bağlantılı sıralama ile iki adedi yukarı doğru yönlendirilmiş, bir adedi aşağıya doğru yönlendirilmiş biçimde kısa kenarlara yerleştirilmiştir. Nar motifleri yuvarlak formda, ikiye bölünmüş, taç kısımları üç dilimli olarak tasarlanmıştır. Bu kompozisyonun üç kenarını bitkisel motiflerden oluşan bordür sınırlamaktadır.

**Tarihlendirme:** Envanter kaydında tarih belirtilmemiş olmasına rağmen peşkir, kumaş ve süsleme tekniği dikkate alındığında 20. yüzyıla tarihlendirilebilir.

**Örnek No:** 45. Ankara - Etnografya Müzesi Peşkir



**Fotoğraf No:** 83



**Fotoğraf No:** 84



**Çizim No:** 48

**Envanter No:** 13058

**Fotoğraf No:** 83-84

**Bulunduğu Yer:** Ankara Etnografya Müzesi'nde peşkir üzerinde nar motifi bulunmaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 14.10.2013

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Zemin kumaş; keten, işleme; çamaşır ipeği ve metal iplik.

**Teknik:** Türk işi

**Renk:** Krem rengi kumaş üzerine açık yeşil, koyu yeşil, yavruağzı, altın sarısı, açık mavi, kahverengi ve pembe renkler kullanılmıştır. Nar motifinde ise pembe, yavruağzı, altın sarısı, yeşil renkler görülmektedir.

**Tanımlama:** Dikdörtgen formda tasarlanan peşkirin iki kısa kenarı işlemelidir. İşlemede kâse içerisine yerleştirilmiş nar, üsluplaştırılmış çiçekler, dallar ve yapraklar görülmektedir. Kâselerin arasında bir adet servi motifi bulunmaktadır. Bu motifler atlamalı sıralama ile kısa kenarlara ikişer adet yerleştirilmiştir. Nar motifleri kâsenin iki yanında yer almaktadır. Yuvarlak formda tasarlanan nar motifinin taç kısmı üç dilimlidir. Bu kompozisyonu aşağıda dal ve yapraklardan oluşan bordür sınırlamaktadır.

**Tarihlendirme:** 1944 yılında satın alma yolu ile müzeye gelmiştir. Kumaş ve süsleme özelliği dikkate alındığında 20. yüzyıla tarihlendiği düşünülmektedir.

**Örnek No:** 46. Konya - Etnografya Müzesi Peşkir



**Fotoğraf No: 85**



**Fotoğraf No: 86**



**Çizim No: 49**

**Envanter No:** 665

**Fotoğraf No:** 85-86

**Bulunduğu Yer:** Konya Etnografya Müzesi teşhirde bulunmaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 14.12.2012

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Zemin kumaşı; pamuklu, işleme; çamaşır ipeği ve metal iplik.

**Teknik:** Türk işi

**Renk:** Krem rengi kumaş üzerine açık yeşil, kırmızı, pembe, açık mavi, gümüş rengi, sarı renkler kullanılmıştır. Nar motifinde ise kırmızı, açık yeşil ve gümüş rengi görülmektedir.

**Tanımlama:** Dikdörtgen formda tasarlanan peşkirin iki kısa kenarı işlemelidir. İşlemede bir dal üzerinde nar motifi, lale motifi, üsluplaştırılmış çiçekler ve yapraklar görülmektedir. Nar motifinin içi kırmızı ve gümüş rengi ile doldurulmuştur. Motifler, düzgün sıralama ile kısa kenarlara ikişer adet yerleştirilmiştir. Nar motifleri basık formda, çatlamış, taç kısımları üç dilimlidir.

**Tarihlendirme:** Envanter kayıtlarından 1923 yılında müzeye geldiği anlaşılmaktadır. Kumaş ve süsleme özelliği dikkate alındığında 20. yüzyıla tarihlendiği düşünülmektedir.

**Örnek No:** 47. Konya - Etnografya Müzesi Peşkir



**Fotoğraf No:** 87



**Çizim No:** 50

**Fotoğraf No:** 87

**Envanter No:** 3985

**Fotoğraf No:** 87

**Bulunduğu Yer:** Konya Etnografya Müzesi teşhirde bulunmaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 14.12.2012

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Zemin kumaşı; pamuklu, işleme; çamaşır ipeği ve metal iplik.

**Teknik:** Türk işi

**Renk:** Krem rengi kumaş üzerine açık yeşil, pembe, açık mavi, altın sarısı, lacivert renkler kullanılmıştır. Nar motifinde ise pembe, altın sarısı, mavi ve yeşil görülmektedir.

**Tanımlama:** Dikdörtgen formda tasarlanan peşkirin iki kısa kenarı işlemelidir. İşlemede bir dal üzerinde nar motifi, narçiçeği, ikiye bölünmüş var ve yapraklar görülmektedir. İkiye bölünmüş nar motifinin içi pembe ile doldurulmuş ve altın sarısı ile taranmıştır. Narçiçekleri pembe yeşil renklerde, narlar küçük mavi renkte üç dilimli işlenmiştir. Bu motifler bağlantılı sıralama düzeni ile yerleştirilmiştir. Yuvarlak formda, ikiye bölünmüş, üsluplaştırılmış nar motifinin taç kısmı üç dilimlidir. Bu kompozisyonu aşağıda nar ve yapraklardan oluşan bordür sınırlamaktadır.

**Tarihlendirme:** Envanter kayıtlarına göre müzeye 1926 yılında getirilmiştir.

**Örnek No:** 48. Konya - Etnografya Müzesi Uçkur



**Fotoğraf No:** 88



**Fotoğraf No:** 89

**Envanter No:** 1098

**Fotoğraf No:** 88-89

**Bulunduğu Yer:** İzmir Arkeoloji Müzesi'ne bağlı Etnografya Müzesi'nde depoda yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 26. 07. 2017

**Bugünkü Durumu:** Sağlamdır

**Malzeme:** Kumaş; pamuklu, işleme; çamaşır ipeği ve metal iplik.

**Teknik:** Türk işi

**Renk:** Krem renk kumaş üzerine altın sarısı, açık yeşil, koyu yeşil, mavi, pembe ve bordo renklerin uygulandığı görülmektedir. Nar motifinde ise bordo, pembe, altın sarısı ve yeşil kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Dikdörtgen formda tasarlanan uçkurun iki kısa kenarı işlemelidir. İşlemede bir dal üzerine oturtulmuş üç adet nar motifi, dallar ve yapraklar görülmektedir. Nar motiflerinin içi, pembe, bordo ve altın sarısı renklerle işlenmiştir. Motifler, düzgün sıralama ile kısa kenarlara ikişer adet yerleştirilmiştir. Nar motifleri yuvarlak formda, ikiye bölünmüş olarak, taç kısımları ise üsluplaştırılmış bir şekilde uygulanmıştır. Bu kompozisyonu aşağıda dal ve yapraklardan oluşan bordür sınırlamaktadır.

**Tarihlendirme:** Envanter kaydında tarih belirtilmemiş olmasına rağmen kumaş yapısı ve süsleme tekniği dikkate alındığında 20. yüzyıla tarihlendirilebilir.

**3.2.4. Kumaş**

**Örnek No:** 49. Konya - Etnografya Müzesi Kemha Kumaş



**Fotoğraf No: 51**



**Fotoğraf No: 90**



**Fotoğraf No: 91**

**Envanter No:** 4361

**Fotoğraf No:** 90-91

**Bulunduğu Yer:** Konya, Etnografya Müzesi'nde, depoda yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 27. 02. 2014

**Bugünkü Durumu:** Kumaşta yer yer yırtılmalar görülmektedir.

**Malzeme:** İpek

**Teknik:** Dokuma

**Renk:** Açık yeşil zemin üzerine, koyu yeşil, krem renk, pembe, mavi kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Kemha kumaş, bitkisel motiflerle bezenmiştir. Yeşil zemin üzerinde taç kısımları sağ tarafa ve sol tarafa yönelen, üsluplaştırılmış nar motifleri bağlantılı sıralama düzeni ile dokuma yapılmıştır. Nar motiflerinin ve dallarının arasında çiçek ve yapraklar görülmektedir. Nar motiflerinin etrafını, krem renkli bulut motifi sarmaktadır. Nar motifinin içi mine çiçekleri ve lale ile doldurulmuştur. Ortada saplı mavi bir lale, taç kısmının hemen altında yer almaktadır. Çevresini pembe mine çiçekleri narın içini doldurmaktadır. Yuvarlak formulu nar motifinin taç kısmı dört dilimlidir.

**Tarihlendirme:** 16. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmektedir. Dönemi ile uyumlu olduğu düşünülmektedir.



**Çizim No: 52**

**Örnek No: 50.** Konya - Etnografya Müzesi Kemha Kumaş



**Fotoğraf No: 92**



**Fotoğraf No: 93**

**Envanter No:** 617

**Fotoğraf No:** 92-93

**Bulunduğu Yer:** Konya Etnografya Müzesi'nde depoda yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 27. 02. 2014

**Bugünkü Durumu:** Kumaşta yer yer yırtılmalar görülmektedir.

**Malzeme:** İpek

**Teknik:** Dokuma

**Renk:** Kırmızı zemin üzerine, sarı ve mavi kullanılmıştır. Nar motifleri sarı olarak renklendirilmiştir.

**Tanımlama:** Kemha kumaşta, üç benek, lale ve nar motifleri göze çarpmaktadır. Şemsevari motif içerisinde nar motifi ve lale motifi görülmektedir. Kırmızı zemin üzerinde taç kısımları yukarı bakan, üsluplaştırılmış nar motifleri atlamalı sıralama düzeni ile dokunmuştur. Nar motiflerinin üzerinde bir yapraklı lale yer almaktadır. Lalenin yanlarında üç benek motifi görülmektedir. Nar motifleri bir nar bir üç benek şeklinde yerleştirilmiştir. Nar motifinin içi hilal ve penç şeklindeki bir adet çiçekler ile doldurulmuştur. Yuvarlak formu nar motifinin taç kısmı beş dilimlidir.



Çizim No: 53

**Tarihlendirme:** Konya Etnografya Müzesi envanter kayıtlarında kesin olarak tarih belirtilmemiş olmasına rağmen Atasoy, İpek kitabında kumaşı 17. yüzyıl ikinci yarısına tarihlendirmektedir (2001: 289). Bakırcı ise Konya Müzesi Kumaş Kataloğu Saraydan Dergâha isimli kitabında kumaşı değerlendirmiş fakat tarihlendirme yapmamıştır (2012: 41).

### 3.3. Dökümlü ve Dövmeli Süslemeler

Bu başlık altında nar motifli madeni süslemeler incelenmiştir. İnceleme kapsamına 7 örnek alınmıştır. Tunç, demir, bakır, çelik ve bronz madenlerinden, döküm ve dövme teknikleri ile oluşturulan sürahi, gülabdan, kantar, vazo, lenger ve sini örnekler arasında bulunmaktadır.

Kitapta yer almayan fakat üzerinde nar motifi bulunan örnekler arasında, Topkapı Sarayı Müzesi'nde yer alan 2/160 envanter numaralı hançer bulunmaktadır. Kın ortasında, bitkisel bezemeli bir sepet yer almaktadır. Sepet içerisinde çiçek, yaprak, üzüm, armut, nar, erik, karpuz motifleri görülmektedir (İrepoğlu, 2014: 258). Ayrıca aynı müzede yer alan sürahi örneğinin, gövde kısmında "S" ve "C" kıvrımları, dallar, yapraklar ve nar motifleri görülmektedir. Ağız kısmında da üç boyutlu nar motifleri bulunmaktadır.

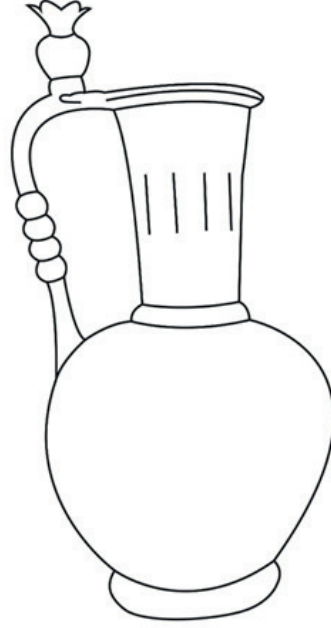


### 3.3.1. Maden

**Örnek No:** 51. Ankara - Etnografya Müzesi Sürahi



**Fotoğraf No:** 94



**Çizim No:** 54

**Envanter No:** 7347

**Fotoğraf No:** 94

**Bulunduğu Yer:** Ankara Etnografya Müzesi teşhirde yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 14. 10. 2013

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Tunç

**Teknik:** Gövde dövme, kulp döküm

**Renk:** Maden doğal rengine kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Yüksek kaideli, yuvarlak gövdeli, ince boyunlu ve tek kuplu sürahinin kulpunda dört adet boncuk sıralanmaktadır. Sürahinin üzerinde yer alan motifler belirgin değildir. Kulpun üst kısmında bir nar motifi görülmektedir. Nar motifi kaide üzerine uygulanmıştır. Basık yuvarlak formda yer alan motifin taç kısmı altı dilimlidir.

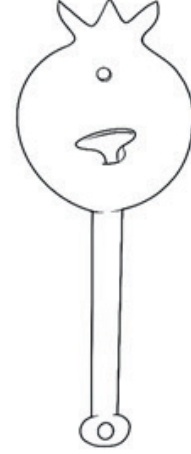
**Tarihlendirme:** İbriğin yanında yer alan bilgilendirme yazısına göre X. yüzyıl Erken İslâm dönemine tarihlendirilmektedir.

**Örnek: 52.** İzmir - Ödemiş Çakırağa Konağı Hizmetkarlar Oda Kapısı

Fotoğraf No: 95



Fotoğraf No: 96



Çizim: 55

**Envanter No:** -**Fotoğraf No:** 95-96

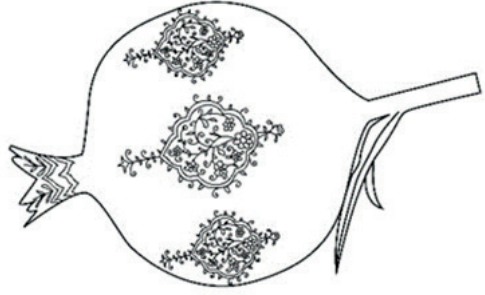
**Eserin Bulunduğu Yer:** İzmir'in Ödemiş ilçesinde bulunan, Çakırağa Konağı'nın hizmetkârlar oda kapısında yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 24. 07. 2014**Bugünkü Durumu:** Boyası dökülmüş paslanmış fakat kullanılabilir durumdadır.**Malzeme:** Demir**Teknik:** Dövme

**Renk:** Yeşil kapı üzerine mavi, sarı, pembe renkler kullanılmıştır. Nar motifi kapı ile birlikte yeşile boyanmıştır.

**Tanımlama:** Dikdörtgen kapı üzerinde yer alan, kapı mekanizmasının, aynalık kısmı nar motiflidir. Yuvarlak nar formunda olan nar motifinin, taç kısmı üç dilimlidir.

**Tarihlendirme:** Çakırağa Konağı 18. Yüzyıl ikinci yarısında Şerif Ali Ağa tarafından yaptırılmıştır. 1975 yılına kadar konut olarak kullanılmıştır. 1975 yılında müstemilatıyla birlikte Kültür Bakanlığı'na kamulaştırılarak restore edilmiştir. Kapı mekanizması ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Yapının inşa tarihi ve süsleme özellikleri dikkate alındığında 18. yüzyıl sonlarına tarihlendirilebileceği düşünülmektedir.

**Örnek No: 53.** Ankara - Etnografya Müzesi Gülabdan**Fotoğraf No: 97****Çizim No: 56****Envanter No: 205****Fotoğraf No: 97**

**Bulunduğu Yer:** Ankara Etnografya Müzesi Besim Atalay koleksiyonunda yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 14. 10. 2013**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.**Malzeme:** Bronz**Teknik:** Döküm**Renk:** Madenin doğal rengi ve altın yıldız kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Nar biçimli gülabdan saplı ve iki yapraklı olarak tasarlanmıştır. Nar motifinin üzerinde altı adet şemse formu süsleme yer almaktadır. Şemsenin içerisi ve çevresi bitkisel motiflerle bezenmiştir. Nar motifli gülabdan, yuvarlak nar formunda ve altı dilimli taç kısmına sahiptir.

**Tarihlendirme:** Müzede yer alan envanter kaydında herhangi bir tarih bulunmamaktadır. Üzerindeki motiflerden 19. yüzyıla tarihlendirilebilir.

**Örnek No: 54.** Konya - Koyunoğlu Şehir Müzesi Kantar

Fotoğraf No: 98

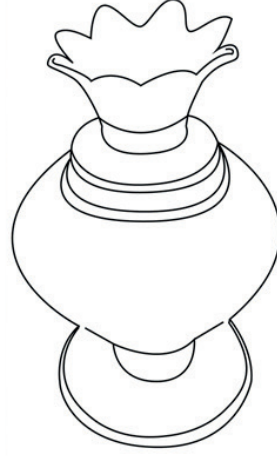


Fotoğraf No: 99



Çizim No: 57

**Envanter No:** 6419/2597**Fotoğraf No:** 98-99**Bulunduğu Yer:** Konya ili, Karatay ilçesi, Koyunoğlu Şehir Müzesi'nde bulunmaktadır.**İnceleme Tarihi:** 31. 01. 2013**Bugünkü Durumu:** Kantarın paslanmış olduğu görülmektedir.**Malzeme:** Demir**Teknik:** Döküm, delik işi**Renk:** Maden doğal renginde kullanılmıştır.**Tanımlama:** İki kısa ikisi uzun dört kancalı, ortasında ağırlığı bulunan kantarın üst kısmında nar motifi görülmektedir. Nar motifinin içi geometrik bezemelidir. Nar motifi yuvarlak formda ve taç kısmı üç dilimlidir.**Tarihlendirme:** Envanter kayıtlarına göre 19.yüzyıla tarihlendirilmektedir.

**Örnek No: 55. Konya - Koyunoğlu Şehir Müzesi Vazo****Fotoğraf No: 100****Çizim No: 58****Envanter No: 77/1375****Fotoğraf No: 100****Bulunduğu Yer:** Konya ili, Karatay ilçesi, Koyunoğlu Şehir Müzesi'nde bulunmaktadır.**İnceleme Tarihi:** 31. 01. 2013**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.**Malzeme:** Bronz**Teknik:** Döküm**Renk:** Maden doğal renginde kullanılmıştır.**Tanımlama:** Vazo, kaideli, yuvarlak gövdeli ve taçlı bir biçimde, nar formunda yapılmıştır. Nar biçimli vazonun üzerinde süsleme bulunmamaktadır. Nar motifi basık formda, taç kısmı sekiz dilimlidir.**Tarihlendirme:** Envanter kayıtlarına göre 20. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

**Örnek No: 56.** Konya - Etnografya Müzesi Lenger

Fotoğraf No: 101



Fotoğraf No: 102



Çizim No: 59

**Envanter No:** 4339**Fotoğraf No:** 101-102**Bulunduğu Yer:** Konya Etnografya Müzesi'nde teşhirde yer almaktadır.**İnceleme Tarihi:** 18.10.2012**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.**Malzeme:** Bakır**Teknik:** Dövme, kazıma**Renk:** Bakırın doğal rengi kullanılmıştır.

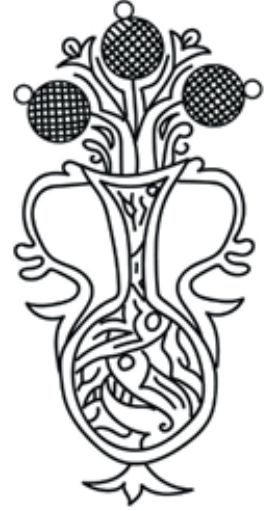
**Tanımlama:** Lenger düz dipli, geniş ve yüksek ağız kenarlıdır. Geometrik ve bitkisel motiflerle süslenmiştir. Merkezdeki altı kollu yıldız çevreleyen daire üzerinde servi motifleri yer almaktadır. Kenarlık kısmında ise bir şemse bir nar demeti olarak görülen motifler, atlamalı sıralama tekniği ile uygulanmıştır. Nar demetlerinde üç nar, dallar ve yapraklar bulunmaktadır. Nar motifleri armudi formda ortasından çatlamış ve taranmış olarak resmedilirken, taç kısımları görülmemektedir.

**Tarihlendirme:** Müzeden elde edilen envanter kayıtlarına göre;1961 yılında satın alma yoluyla müzeye gelen lenger Osmanlı Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Üzerindeki motifler dikkate alındığında 20. yüzyıla tarihlendirilebilir.

**Örnek No: 57. Konya - Etnografya Müzesi Sini****Fotoğraf No: 103****Fotoğraf No: 104****Envanter No:** 7259**Fotoğraf No:** 103-104**Bulunduğu Yer:** Konya Etnografya Müzesi'nde teşhirde yer almaktadır.**İnceleme Tarihi:** 13.12.2012**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.**Malzeme:** Bakır**Teknik:** Dövme, kazıma**Renk:** Bakırın doğal rengi kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Sini dairevi gövdeli olup, kenarları yüksektir. Üzerini bitkisel ve nesneli bezemeler doldurmaktadır. Ortasında çiçek motifinin olduğu büyük dairenin, dörtkenarında dört küçük daire yer almaktadır. Bu motifleri güneş motifi içine almaktadır. Güneş motifi dışında ise vazoda narlar, şemseler, stilize çiçek motifleri atlamalı sıralama tekniği ile uygulanmıştır. Üç adet nar, dallar ve yapraklar, ayaklı, yuvarlak gövdeli, ince uzun boyunlu, iki saplı vazoda resmedilmiştir. Nar motifleri yuvarlak formda, taç kısımları ise yuvarlak çizgi şeklinde bulunmaktadır.

**Tarihlendirme:** 20. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

**Çizim No:60**

### 3.4. Oymalı Süslemeler

Oymalı süslemeler başlığı altında ahşap ve taş üzerindeki nar motifli süslemeler incelenmiştir. İnceleme kapsamına 13 örnek alınmıştır. Ahşap eserlerde, minber gibi dini yapı elemanlarının yanı sıra merdiven trabzanı, uçluk gibi sivil mimari örnekleri de ele alınmıştır. Taş eserler arasında taç kapı, mezar taşı ve minber örnekleri bulunmaktadır.

Çalışma sırasında incelenen fakat kitapta yer almayan 4 örnek bulunmaktadır. Bu örneklerden Trabzon, Çaykara Filak Camisi ahşap mihrabında, mihrap nişinin sağında ve solunda kıvrım dallar arasında bitkisel ve geometrik motifler bulunmaktadır. Nar motifleri, en üstte daire oluşturan kıvrımın içerisinde geometrik motiflerin sağına ve soluna yerleştirilmiştir (Bölükbaşı, 2017)

Oymalı süslemeler arasında yer alan taş eserler ele alındığında ise; Erzurum İli, Çifte Minareli Medrese taç kapıda, hayat ağacı üzerinde nar motifi yer almaktadır. Yapraklar, çiçekler ve narlardan oluşan demet şeklindeki palmyeye benzer hayat ağacı motifinin alt dallarında kuşlar, üstünde kartal figürü görülmektedir. Hayat ağacındaki dalların uçlarında nar motifleri bulunmaktadır (Ögel, 1966: 47; Kuran, 1969: 122; Gündoğdu 1989: 167; Karpuz, 2015: 22).

Sivas, Gök Medrese taç kapıda, hayat ağacı üzerinde nar motifi bulunmaktadır. Yapraklar, çiçekler ve narlardan oluşan demet şeklindeki hayat ağacı motifinin üstünde kartal figürü görülmektedir. Alt dalda yaprakların ortasında tasvir edilmiş bir adet nar motifi bulunmaktadır. Üst dallarda boynu bükük resmedilmiş, yapraklı dallı ikişer adet nar betimlenmektedir (Fırat, 1996: 128; Ögel, 1966: 57; Kuran, 1969: 46; Üçer, 2015:5).



### 3.4.1. Ahşap

**Örnek:** 58. Manisa - Kula Beyler Evi



**Fotoğraf No: 105**



**Fotoğraf No: 106**

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 105-106

**Bulunduğu Yer:** Manisa İli, Kula İlçesi, Beyler Evi'nde merdiven trabzanlarında nar motifi yer almaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 24. 07. 2014

**Bugünkü Durumu:** Nar motifinin taç kısmında kırılmalar görülmektedir.

**Malzeme:** Ahşap

**Teknik:** Oyma

**Renk:** Ahşabın doğal rengi kullanılmıştır.

**Tanımlama:** İkinci katta merdiven trabzanında yer alan nar motifi, kaide ile yükseltilmektedir. Nar motifi altıgen formda köşeli nar şeklinde yer almaktadır. Taç kısmı altı dilimli olan nar motifinin taçlarında kırılmalar görülmektedir.

**Tarihlendirme:** Kesin tarihi bilinmemekle birlikte 18. yüzyılın sonuna tarihlendirilmektedir (Zeynep Pehlivanlar ile yapılan görüşme 01. 04. 2017)



**Çizim No: 61**

**Örnek: 59. İzmir - Ödemiş Kerimağa Konağı**

Fotoğraf No: 107



Fotoğraf No: 108

**Envanter No: -****Fotoğraf No: 107-108**

**Eserin Bulunduğu Yer:** İzmir İli, Ödemiş İlçesi, Birgi Bucağı, Kerimağa Konağı'nda elibelindenin uçluğunda nar motifi yer almaktadır (Altınoluk, 1998, 17).

**İnceleme Tarihi:** 26. 07. 2014**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.**Malzeme:** Ahşap**Teknik:** Oyma**Renk:** Ahşabın doğal rengi kullanılmıştır.

**Tanımlama:** İki katlı olan konağın, ikinci katında, sokağa doğru yapılmış olan çıkmayı yedi adet elibelindenin taşıdığı görülmektedir. Elibelindenin uçları nar ve bitki motifleri ile sonlandırılmaktadır. Nar motifli uçluğu olan elibelinde sokağın köşesinde bulunmaktadır. Uçlukta nar motifi ikiye bölünmüş olarak tasvir edilmektedir. Nar motifinin içini uslüplaştırılmış yıldız çiçeği motifi doldurmaktadır. Çiçek motifinin çevresi daire ile sınırlandırılmaktadır. Yuvarlak biçimli nar motifinin taç kısmı iki dilimli olarak betimlenmektedir.

**Tarihlendirme:** Sokak içerisinde bulunan bilgilendirme levhasında, konak 18. - 19. yüzyıla tarihlendirilmektedir.



Çizim No: 62

### Örnek No: 60. Manisa - Soma Emir Hızır Bey Camisi Minberi



Fotoğraf No: 109



Fotoğraf No: 110

**Envanter No: -**

**Fotoğraf No: 109-110**

**Bulunduğu Yer:** Manisa ili Soma ilçesi Emir Hızır Bey Camisi (Çarşı Camisi)'nde minberinin taç kısmında süsleme ögesi olarak görülmektedir.

**İnceleme Tarihi:** 22. 07. 2014

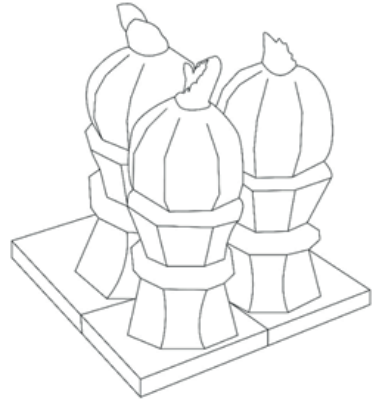
**Bugünkü Durumu:** Minber kullanılabilir durumdadır. Narın taç kısımlarında kırılmalar meydana gelmiştir.

**Malzeme:** Ahşap

**Teknik:** Oyma

**Renk:** Ahşabın doğal rengi kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Dilimli kemerli minber girişinin dört yönü ve kemerin üzerinde yer alan alınlık boyalıdır. Üçgen dilimli taç kısmı S ve C kıvrımlı olup, yüzeyinde yer alan meyve tabağı içine yerleştirilen iri güller, ahşap üzeri boyama tekniği ile süslenmiştir. Minberin taç kısmının sağında ve solunda bulunan, üç dilimli sütuncelerin üzerinde, üçer adet üç boyutlu nar motifi yer almaktadır. Narlar birbirinden bağımsız olarak yapılmış ve kaide üzerine yerleştirilmiştir. Nar motiflerinin oturduğu kaide sekizgendir, gövdesi bileziklidir. Nar motifleri köşeli formda ve üç dilimlidir. Nar motiflerinin bir tanesi minberin ön yüzünde iki tanesi de arka yüzünde görülmektedir. Minbere karşıdan bakıldığında, sol taraftaki nar motiflerinin taç kısımları kırıktır. Sağ tarafta öndeki ve arkadaki iki nar motifi sağlam durumdadır. Arkadaki nar motifinin bir tanesinin tacı kırıktır.



Fotoğraf No: 63

**Tarihlendirme:** Cami kitabesinden elde edilen bilgilere göre H. 1206-M. 1791/92 tarihi ve Süleyman Bey adı verilmektedir. Mahalli rivayetlere göre Süleyman Bey tarafından yaptırılan bu cami, geç devirde Emir Hıdır Bey tarafından yenilenmiştir. 1948 yılında onarıldığı da belirtilmektedir (Arık, 10, 1973). Minberin tarihlendirmesi ile ilgili bir kitabe bulunmamaktadır. Süsleme özellikleri dikkate alındığında, motiflerin 20. yüzyıla tarihlendirildiği düşünülmektedir.

### 3.4.2. Taş

**Örnek No:** 61. Konya - Beyşehir Eşrefoğlu Camisi Taç Kapısı



Fotoğraf No: 111



Fotoğraf No: 112

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 111-112

**Bulunduğu Yer:** Konya ili, Beyşehir ilçesi, Eşrefoğlu Camisi taş kapısında nar motifi bulunmaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 03. 09. 2016

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Mermer

**Teknik:** Oyma

**Renk:** Taşın doğal rengi kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Cami'nin kuzey doğu yönünde yer alan taş kapı üzerinde geometrik ve bitkisel süslemeler görülmektedir. Basık kemerli taş kapı mukarnaslı kavsara ile örtülmüştür. Mukarnasların yanlarında iki adet gülbezek yer almaktadır.



Çizim No: 64

Mukarnasları ve gülbezekleri bitkisel bordürlü kemer sınırlamaktadır. Kemerin sağ ve sol köşelerinde birer adet daha gülbezek bulunmaktadır. Taç kapıyı bitkisel süslemeli bordürler çevrelemektedir. Basık kemer açık ve koyu renkli taşlarla geçmeli olarak örülmüştür. Kilit taşı ve yanlarda bitkisel motifler yer almaktadır. Kilit taşı üzerinde bulunan yapraklar arasına simetrik bir biçimde üçer adet nar motifi yerleştirilmiştir. Altta bulunan iki adet nar motifi bütün olarak, üstte bulunan dört adet nar motifi ise taranmış şekilde, taneleri belirgin olarak tasvir edilmiştir. Nar motifleri yuvarlak formlu olarak verilmiştir. Taç kısımları belirgin ancak dilimleri belirgin değildir.

**Tarihlendirme:** Cami taç kapısı ve ondan sonra gelen kemerli iç geçit üzerindeki kitabelerden Eşrefoğlu Beyliğinin kurucusu, Seyfettin Süleyman Bey tarafından 1296-1299 yılları arasında inşa edildiği belirtilmiştir (Erdemir, 1999: 19; Efe, 2013: 33).

**Örnek No:** 62. Konya - İnce Minareli Medrese Müzesi Mezar Sandukası



**Fotoğraf No:** 113

**Envanter No:** 1055

**Fotoğraf No:** 113-114

**Bulunduğu Yer:** Konya ili, Selçuklu İlçesi, İnce Minareli Medrese Müzesi'nde (Taş ve Ahşap Eserler Müzesi) sanduka üzerinde nar motifi bulunmaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 18. 10. 2012

**Bugünkü Durumu:** Kırılmalar görülmektedir.

**Malzeme:** Mermer

**Teknik:** Oyma



**Fotoğraf No:** 114



**Çizim No:** 65

**Renk:** Taşın doğal rengi kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Konya Mevlana Dergahı'ndan getirilen mezar sandukası dikkörtgen formdadır. Üzerinde yazı ve bitkisel süslemeler yer almaktadır. Kaidenin yan ve ayak kısmında ard arda palmet ve lotus motifleri sıralanmıştır. Kaidenin baş kısmında, merkezdeki küçük daireden yanlara simetrik olarak dallı yapraklı birer adet nar motifi taç kısımları aşağı gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Merkezde ayrılan dalların arasında ise lotus motifi yerleştirilerek kompozisyon tamamlanmıştır. Yuvarlak formulu nar motifinin üzeri çapraz bir şekilde taranmış, aralarda taneler betimlenmiştir. Motifin dört dilimli taç kısmı aşağıya bakmaktadır

**Tarihendirme:** Müzede yer alan bilgilendirme yazısında 1456 yılına tarihlendirilmektedir. Motif özelliği göz önüne alındığında dönemi ile uyumludur.

**Örnek No:** 63. Ağrı – İshak Paşa Sarayı

**Envanter No:** -

**Fotoğraf No:** 115-116-117

**Bulunduğu Yer:** Ağrı ili, İshak Paşa Sarayı, ikinci avluya geçit veren taçkapı üzerinde bulunmaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 31. 07.2021

**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Taş

**Teknik:** Oyma

**Renk:** Taşın doğal rengi kullanılmıştır.

**Tanımlama:** İkinci avluya geçit veren dikkörtgen formulu taçkapı üzerinde geometrik, figürlü ve bitkisel bezemeler yer almaktadır. Kapının ön yüzünde yer alan, kapıyı üç yönden çeviren bordür kuşağı içerisinde aslan figürünün üzerinde, birbirini tekrarlayan bitkisel motifler arasına nar motifi işlenmiştir. Nar motifleri bordür boyunca atlamalı sıralama düzende devam etmektedir.



**Fotoğraf No:** 115



**Fotoğraf No:** 116

Yatay formda yapılan nar motifleri vazodan çıkar vaziyette olup dalları ile birlikte tasvir edilmiştir. Vazodan yükselen iki adet nar motifi sırt sırta vermiş simetrik şekilde işlenmiştir. Taç kısımları aşağıya ve yukarıya gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Basık yuvarlak formdaki nar motiflerinin taç kısımları belirgin, dilimleri belirgin değildir.



Fotoğraf No: 117

**Tarihlendirme:** Şehre hâkim yüksek bir tepe üzerinde doğu-batı yönüne genişleyen, yaklaşık 7600 metrekarelik bir alanı kaplayan İshak Paşa Sarayı, taçkapısında yer alan kitabeye göre H. 1199 (M. 1784) tarihinde İshak Paşa tarafından yaptırılmıştır (Bulat, 2014: 388).



Çizim No: 66

**Örnek No:** 64. İzmir - Kaymakam El-Said Musa Paşa Mezar Taşı**Fotoğraf No:** 118**Envanter No:** 800**Fotoğraf No:** 118-119**Bulunduğu Yer:** İzmir ili, Agora avlu alanı Osmanlı Mezarlarında bulunmaktadır.**İnceleme Tarihi:** 25. 06. 2014**Bugünkü Durumu:** Sağlam durumdadır.**Malzeme:** Mermer**Teknik:** Oyma**Renk:** Taşın doğal rengi kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Baş ve ayak taşı bulunan mezar taşı çerçeveli mezar tipindedir. Baş taşında kıvrım dallar üzerinde üzüm ve asma yaprakları görülmektedir. Baş taşı altında bulunan çerçeve kısmında, dilimli meyve tabağı içerisinde üst üste sıralanmış ve kabukları çatlamış narlar bulunmaktadır. Taç kısımları yukarıya doğru bakmaktadır. Çerçeve mezar taşının iki yan kısmı sütunlarla üç bölüme ayrılmıştır. Her bir bölümün içine meyve tabağı içerisinde düzgün sıralama ile nar ve üzüm meyveleri yerleştirilmiştir. Ayaklı meyve tabağında beş adet yapraklı nar

**Fotoğraf No:** 119**Fotoğraf No:** 67



bulunmaktadır. Narların taç kısımları yukarıya bakacak şekilde betimlenmiştir. Nar motifleri kabukları kesilmiş taneleri görülür şekilde resmedilmiştir. Yuvarlak formdaki nar motiflerinin, taç kısımları belirgin, dilimleri belli değildir.

**Tarihlendirme:** Mezar taşı kitabesine göre 1808 tarihlidir. Süslemede bu tarihe uygundur.

**Örnek No:** 65. İzmir - Hacı Mehmet Ağa Mezar Taşı



**Fotoğraf No:** 120



**Fotoğraf No:** 121

**Envanter No:** 1111

**Fotoğraf No:** 120-121

**Bulunduğu Yer:** İzmir ili, Agora avlu alanı Osmanlı Mezarlarında bulunmaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 25. 06. 2014

**Bugünkü Durumu:** Mezar taşında kırılmalar görülmektedir. Süslemeler sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Mermer

**Teknik:** Oyma

**Renk:** Taşın doğal rengi kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Çerçevesiz mezar taşı yan kısımlarında ortadaki Mühr-i Süleyman yanlarda gül bezek motifli üç adet daire görülmektedir. Dairelerin yanlarında ayaklı meyve tabağı içerisinde bir demet çiçek ve altında narlar ve armutlar bulunmaktadır. Yapraklı betimlenen armutlar yanlarda, narlar tabağın ortasında yer



**Çizim No:** 68

almaktadır. Narlar ortadan çatlamış olarak tasvir edilmiştir. Basık yuvarlak formda olan nar motiflerinin, taç kısımlarının belirgin olduğu görülmektedir.

**Tarihlendirme:** İzmir Eşrefpaşa Mezarlığı'ndan getirilen mezar taşı kitabesine göre 1817 tarihlidir. Süslemede bu tarihe uygundur.

**Örnek No:** 66. İzmir - Başkatip Sadullah Efendi Karısı Ayşe Sıdıka Hanım Mezar Taşı



Fotoğraf No: 122



Fotoğraf No: 123



Çizim No: 69

**Envanter No:** 1112

**Fotoğraf No:** 122-123

**Bulunduğu Yer:** İzmir ili, Agora avlu alanı Osmanlı Mezarlarında bulunmaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 25. 06. 2014

**Bugünkü Durumu:** Mezar taşında kırılmalar görülmektedir. Süslemeler sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Mermer

**Teknik:** Oyma

**Renk:** Taşın doğal rengi kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Baş ve ayak taşı bulunan çerçeveli mezar taşı, kartuşlar içerisine alınan daireler meyve motifleri ile süslenmiştir. Her bir kartuşun içine yerleştirilen dairelerde meyve tabağı içerisinde düzgün sıralama ile nar ve üzüm meyveleri görülmektedir. Kartuşların kısa kenarlarına yer alan üsluplaştırılmış narçiçekleri ayaklı meyve tabağındaki üç adet yapraklı nara vurgu yapmaktadır. Basık yuvarlak formdaki narlar ikiye bölünmüş, zarları ve taneleri görünür biçimde tasvir edilmiştir. Taç kısımları aşağıya gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Taç kısımları belirgin, dilimleri belirsizdir.

**Tarihlendirme:** İzmir Eşrefpaşa Mezarlığı'ndan getirilen mezar taşı kitabesine göre 1817 tarihlidir. Süslemede bu tarihe uygundur.

### Örnek No: 67. İzmir - Smyrna Antik Kenti Agora Ören Yeri Mezar Taşı



Fotoğraf No: 124



Fotoğraf No: 125

**Envanter No:** A.196/2

**Fotoğraf No:** 124-125

**Bulunduğu Yer:** İzmir ili, Smyrna Antik Kenti Agora Ören yerinde görülmektedir.

**İnceleme Tarihi:** 25.06. 2014

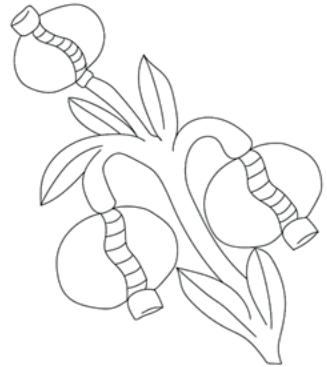
**Bugünkü Durumu:** Mezar taşının kırılmış olduğu görülmektedir. Nar motifi sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Mermer

**Teknik:** Oyma

**Renk:** Taşın doğal rengi kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Dikdörtgen biçimli baş taşının alt kısmının kırık olduğu görülmektedir. Mezar taşı üzerinde yer alan yazıların, üst kısmında cami ve yapraklı nar dalı resmedilmektedir.



Çizim No: 70

Cami düz bir zemin üzerine yerleştirilmiştir. Kesme taşlı, kubbeli ve minareli olarak tasvir edilmektedir. Nar dalı sağ köşeden üçgen alınlığa doğru eğimli olarak yerleştirilmiştir. Nar motiflerinin ikisi aşağıya, biri yukarı minareye doğru bakmaktadır. Narlar ortadan çatlamış olarak tasvir edilmiştir. Basık yuvarlak formda olan nar motiflerinin taç kısımlarının belirgin dilimlerinin ise belirsiz olduğu görülmektedir.

**Tarihlendirme:** Mezar taşı kitabesine göre 1832 yılına tarihlenir. Süslemede bu tarihe uygundur.

**Örnek No:** 68. İzmir - İzmir Valisi Hacı Kamil Paşa Mezar Taşı



**Fotoğraf No:** 126

**Envanter No:** 1197

**Fotoğraf No:** 126-127

**Bulunduğu Yer:** İzmir ili, Agora avlu alanı Osmanlı Mezarlarında bulunmaktadır.

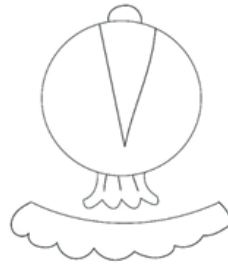
**İnceleme Tarihi:** 22. 07. 2014

**Bugünkü Durumu:** Mezar taşında kırılmalar görülmektedir.

**Malzeme:** Mermer



**Fotoğraf No:** 127



**Çizim No:** 71

**Teknik:** Oyma

**Renk:** Taşın doğal rengi kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Baş ve ayak taşı bulunan çerçevesiz mezar taşının, ayaktaşı kıvrım dallar üzerinde bulunan stilize çiçek ve yapraklarla süslenmiştir. Taşın alt kısmında, taç kısmı aşağıya bakan çatlamış bir nar motifi görülmektedir. Yuvarlak formu nar motifi dört dilimli olarak tasvir edilmiştir.

**Tarihlendirme:** Mezar taşı kitabesine göre 1859 tarihlidir. Süslemede bu tarihe uygundur.

**Örnek No: 69.** İzmir - Agora Osmanlı Mezarlığı Mezar Taşı



Fotoğraf No: 128



Fotoğraf No: 129

**Envanter No:** 2987

**Fotoğraf No:** 128-129

**Bulunduğu Yer:** İzmir ili, Agora avlu alanı Osmanlı Mezarlarında bulunmaktadır.

**İnceleme Tarihi:** 25. 06. 2014

**Bugünkü Durumu:** Mezar taşı kırık durumdadır.

**Malzeme:** Mermer

**Teknik:** Oyma

**Renk:** Taşın doğal rengi kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Elimizdeki bu örnek, mezar taşının kırık bir parçasıdır. Bu parçanın çerçevesiz bir mezar taşının yan kısımları olduğu düşünülmektedir. Mezar taşında bitkisel ve geometrik motiflere yer verilmiştir. İki büyük daire arasında ayaklı meyve tabağı içerisinde, meyveler ve stilize çiçek demeti görülmektedir. Tabağın ortasında yer alan narın etrafını meyveler çevrelemektedir. Yapraklı armutlar narın üzerinde yer



Çizim No: 72

almaktadır. Narın kabuğu kesilmiş ve taneleri ortaya çıkarılmıştır. Nar motifi basık yuvarlak formda, taç kısmı üç dilimli olarak tasvir edilmiştir.

**Tarihlendirme:** Mezar taşı, süslemesinden yola çıkılarak 19. yüzyıla tarihlendirilebilir.

**Örnek No: 70.** İzmir- Hisar Camisi Minberi



**Fotoğraf No: 130**



**Fotoğraf No: 131**



**Çizim No: 73**

**Envanter No: -**

**Fotoğraf No: 130-131**

**Bulunduğu Yer:** İzmir ili, Konak ilçesi, Hisar Camisi minberinde nar motifi görülmektedir.

**İnceleme Tarihi:** 25.06.2014

**Bugünkü Durumu:** Minber sağlam durumdadır.

**Malzeme:** Mermer

**Teknik:** Oyma

**Renk:** Taşın doğal rengi kullanılmıştır.

**Tanımlama:** Minber yüzeyinde geometrik bitkisel ve nesneli süsleme göze çarpmaktadır. Yan aynalıkların ortasında bulunan dairenin içi ve etrafı bitkisel süslemeler ile çevrelenmiştir. Korkulukta bulunan kıvrım dallar arasında, camiî tasviri yer almaktadır (Arık, 1988, 111). Yan aynalık ile korkuluk arasında yer alan bordür içerisinde stilize yaprakları birbirine bağlayan sarkık ve kıvrımlı kumaş üzerinde meyve motifleri görülmektedir. Ortada bulunan nar motifinin iki yanında armut motifi yerleştirilmiştir. Nar kabuğunun ortası kesilerek taneleri ortaya çıkarılmış vaziyette tasvir edilmektedir. Basık yuvarlak formu nar motifinin taç kısmı yukarıya bakmaktadır.

**Tarihlendirme:** Cami giriş kapısında yer alan kitabesine göre 1569 yılına tarihlenir. Minberin kaç yılında yapıldığına dair bilgi ve belgeye rastlanmamıştır. Ancak üzerindeki süslemeler minberin 19. yüzyıla ait olduğunu düşündürmektedir. Arık, Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı isimli kitabında, 16. yüzyılda yaptırılan cami'nin 18. ve 19. yüzyılda onarımlar geçirdiğini yazmaktadır.

#### 4. DEĞERLENDİRME

“Türk Süsleme Sanatlarında Nar Motifi” konulu bu çalışmada 70 eser araştırma kapsamına alınmıştır. Eserlerin özelliklerini belirlemek ve örnekleri sınıflandırmak üzere hazırlanan tabloya göre genel bir değerlendirme yapmak mümkündür. Değerlendirme formlarının sıralanması süsleme tekniklerine göre yapılmıştır. Bunlar **boyalı** (Örnek No: 1-35), **dokumalı** (Örnek No: 36-50), **döküm ve dövme** yöntemiyle yapılanlar (Örnek No: 51-57) ve **oymalı** süslemeler (Örnek No: 58-70) şeklinde düzenlenmiştir.

Boyalı süslemeler kendi içinde *ahşap* (Örnek No: 1-8), *alçı* (Örnek No: 9-10), *çini*, *seramik* (Örnek No: 11-15), *sıva* (Örnek No: 16-34) ve *taş* üzerinde (Örnek No: 35) olanlar şeklinde ayrılmıştır.

Dokumalı süslemeler de kendi içinde *halı* (Örnek No:36), *işleme* (Örnek No: 37-48), *kumaş üzerinde* (Örnek No: 49-50) olarak üç grupta ele alınmıştır.

Yine döküm ve dövme yöntemiyle yapılanlar olarak tanımlanan süslemelerde *maden* (Örnek No: 51-57) eserler ele alınmıştır. Oymalı narlar ise kendi içinde *ahşaptan* (Örnek No: 58-60) ve *taştan* (Örnek No: 61-70) olmak üzere iki gruba ayrılmıştır.

**Ahşap** üzerinde olan boyalı süslemelerden 1 adedi duvar (Örnek No:7), 2 adedi tavan (Örnek No: 3, 4), 1 adedi tavan bordürü (Örnek No: 5), 3 adedi tavan göbeği (Örnek No: 1, 2, 8), 1 adedi yüklük (Örnek No: 6), 1 adedi ise camiî harim duvarı (Örnek No: 7) üzerinde betimlenmiştir.

**Alçı** üzerindeki bulunan boyalı nar süslemelerinden 1 adedi tavanda (Örnek No: 9) ve 1 adedi sütunda (Örnek No: 10) yer almaktadır.

Çini ve seramiklerde karşımıza çıkan boyalı nar motiflerinden 4 adedi çini (Örnek No: 11, 12, 14, 15), 1 adedi seramik kase (Örnek No: 13) üzerinde görülmüştür.

**Sıva** üzerindeki boyalı nar örneklerinden 1 adedini duvar resmi (Örnek No: 25), 3 adedini son cemaat yeri (Örnek No: 16, 18, 19), 1 adedini kubbe (Örnek No: 20), 9 adedini camiî harim duvarı (Örnek No: 17, 21, 22, 23, 24, 29, 32, 33, 34), 2 adedini kemer (Örnek No: 26, 27), 1 adedini tavan (Örnek No: 28), 1 adedini taş kapı (Örnek No: 30), 1 adedini mihrap (Örnek No: 31) süslemesi oluşturmaktadır.

**Taş** üzerinde yer alan 1 adet boyalı nar motifi ise taş kapı üzerinde bulunmaktadır (Örnek No: 35).

Katalogda **dokumalı** nar örneği, halı seccade (Örnek No: 36) üzerindedir.

İşleme şeklindeki dokumalı nar motiflerinden 7 adedi peşkir (Örnek No: 37, 39, 40, 44, 45, 46, 47), 5 adedi uçkur (Örnek No: 38, 41, 42, 43, 48) üzerinde yer alır.

Yine dokumalı grubuna dâhil olan nar motifli **kumaş**lardan 2 adet kemha (Örnek No: 49, 50), kumaşın mevcut olduğu tespit edilmiştir.

Çeşitli türde **maden**lerden döküm ve dövme yöntemiyle yapılmış nar süslemelerinden 1 adedi sürahi (Örnek No: 51), 1 adedi kapı mekanizması (Örnek No: 52), 1 adedi gülabdan (Örnek No: 53), 1 adedi kantar (Örnek No: 54), 1 adedi



vazo (Örnek No: 55), 1 adedi lenger (Örnek No: 56) ve 1 adedi sini (Örnek No: 57) üzerinde bulunmaktadır.

**Oymalı** süslemelerin alt başlığını oluşturan **ahşap** örneklerinden 1 adet merdiven trabzani (Örnek No: 58), 1 adet uçluk (Örnek No: 59), 1 adet minber (Örnek No: 60) kataloğa dâhil edilmiştir.

**Taştan** oyularak yapılmış narlardan 2 adedi taçkapı (Örnek No: 61, 63), 1 adedi mezar sandukası (Örnek No: 62), 6 adedi mezar taşı (Örnek No: 64, 65, 66, 67, 68, 69) ve 1 adedi minber (Örnek No: 70) üzerinde yer alır.

Yukarıda sözü geçen ve “Türk Süsleme Sanatında Nar Motifi” açısından değerlendirme kapsamına alınan toplam 70 adet nar süslemeli örnekten X. (Örnek No: 51) yüzyıllara ait bir; XIII. yüzyıla ait 3 (Örnek No: 11, 12, 61), XIV. (Örnek No: 35) ve XV. (Örnek No: 62), yüzyıllara ait birer, XVI. yüzyıla ait 3 (Örnek No: 13, 14, 49), XVII. yüzyıla ait 2 (Örnek No: 15, 50), XVIII. yüzyıla ait 6 (Örnek No: 1, 16, 17, 37, 52, 63), XIX. yüzyıla 32 (Örnek No: 2-7, 9, 10, 18-29, 38, 53, 54, 58, 59, 64-70), XX. yüzyıla ait 21 adet örnek (Örnek No: 8, 30-34, 36, 39-48, 55-57, 60) mevcuttur. Örneklerin tarihlerine bakıldığında nar motifinin zaman içinde sürekli gündemde olduğu söylenebilir. Fakat yüzyıllara ait örneklerin mevcut sayılarına dayanarak tarihsel açıdan değerlendirme yapmak mümkün değildir. Günümüze ulaşan örneklerin sayı açısından farklılığını üretim yoğunluğu veya seyrekliği ile değil, geniş zaman dilimi içinde kimi yapıtların ayakta kalamamasıyla ilişkilendirmek daha gerçekçi bir yaklaşım olacaktır. Zira ulaşabildiğimiz sayıların da tam sayı olmadığı, gelecekte yeni örneklerin de ortaya çıkma ihtimalini göz önünde bulundurmamız gerekir.

Değerlendirme formuna dâhil edilmiş örneklerden 25 adedi müzelerden (Örnek No: 11, 12, 13, 36, 37, 38, 39-51, 53, 54, 55-57, 62) alınmış, mimaride bulunanlardan ise 11 adedi sivil mimaride *in-situ* (Örnek No: 2-6, 25, 28, 52, 58, 59, 63), 34 adedi dini mimaride *in-situ* (Örnek No: 1, 7-10, 14-24, 26, 27, 29-35, 60, 61, 64-70) şeklinde tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında bulunan örneklerden 40 tanesi tamamen sağlam (Örnek No: 3-10, 14-17, 20, 22-25, 28, 29, 32-34, 38, 41-48, 51, 53, 55-57, 59, 61, 63, 64), 29 tanesi kısmen sağlam (Örnek No: 2, 11-13, 18, 19, 21, 26, 27, 30, 31, 35-37, 39, 40, 49, 50, 52, 54, 58, 60, 62, 65-70) şeklindedir. 1 örnek günümüze ulaşamadığından yazılı kaynaktan (Örnek No: 1) alınmıştır.

Yapım ve süslemede kullanılan malzeme türleri incelendiğinde; ele alınan örneklerden 5 tanesinde **ahşap** (Örnek No: 1, 8, 58, 59, 60), 35 tanesinde **boya** (Örnek No: 1-35), 10 tanesinde **taş** (Örnek No: 61-70), 2 tanesinde **alçı** (Örnek No: 9, 10), 5 tanesinde **seramik** çamur (Örnek No: 11-15), 5 tanesinde **sır** (Örnek No: 11-15), 1 tanesinde **tunç** (Örnek No: 51), 2 tanesinde **bronz** (Örnek No: 53, 55), 2 tanesinde **bakır** (Örnek No: 56, 57), 2 tanesinde **demir** (Örnek No: 52, 54), 12 tanesinde çamaşır ipeği (Örnek No: 37-48), 12 tanesinde **metal iplik** (Örnek No:

37-48), 3 tanesinde **ham ipek** (Örnek No: 37, 49, 50), 8 tanesinde **keten** (Örnek No: 37-42, 44, 45), 4 tanesinde **pamuk** (Örnek No: 43, 46-48), 1 tanesinde yün (Örnek No: 36) malzeme kullanılmıştır.

Değerlendirme formundaki süsleme tekniklerinin alt başlıkları incelendiğinde; 15'inde oyma (Örnek No: 1, 8, 58-70), 6'sında ahşap üstü kalemişi (Örnek No: 2-7), 19'unda sıva üstü kalemişi (Örnek No: 16-34), 3'ünde dokuma (Örnek No: 36, 49, 50), 11'inde türkişi (Örnek No: 37, 39-48), 1'inde hesapişi (Örnek No: 38), 1'de suzeni (Örnek No: 59), 2'de kazıma (Örnek No: 56, 57), 1'inde delikişi (Örnek No: 54), 1'inde yaldızlama (Örnek No: 53), 5'inde sıraltı (Örnek No: 11-15), 6'sında kalıp döküm (Örnek No: 9, 10, 51, 53, 54, 55), 4'ünde dövme (Örnek No: 51, 52, 56, 57) teknikleri kullanılmıştır.

Kataloga dâhil edilmiş nar motifli süsleme kompozisyonlarından 11 adedi **mimari** yapı elemanı, 11 adedi ise **kullanım eşyası** üzerinde yer almaktadır.

**Mimarideki** örneklerden 8 adedi *tavan* (Örnek No: 1-5, 8, 9, 28), 1 adedi *dolap* (Örnek No: 6), 18 adedi *duvar* (Örnek No: 7, 11, 12, 14-19, 21-25, 29, 32, 33, 59), 2 adedi *kapı* (Örnek No: 30, 52), 3 adedi *taçkapı* (Örnek No: 35, 61, 63), 1 adedi *sütun* (Örnek No: 10), 1 adedi *kemer alınlığı* (Örnek No: 26), 1 adedi *saçak* (Örnek No: 27), 1 adedi *kubbe* (Örnek No: 20), 7 adedi *mezar taşı* (Örnek No: 62, 64-69), 2 adedi *minber* (Örnek No: 60, 70), 2 adedi *mihrap* (Örnek No: 31, 34) üzerine uygulanmıştır.

**Kullanım eşyalarındaki** örneklerden, 1 adedi *sürahi* (Örnek No: 51), 1 adedi *vazo* (Örnek No: 55), 1 adedi *kantar* (Örnek No: 54), 1 adedi *merdiven* (Örnek No: 58), 1 adedi *sini* (Örnek No: 57), 1 adedi *lenger* (Örnek No: 56), 1 adedi *kase* (Örnek No: 13), 1 adet *gülabdan* (Örnek No: 53), 1 adet *seccade* (Örnek No: 36), 2 adet *kumaş* (Örnek No: 49, 50) üzerinde yer almaktadır.

Mevcut örnekler arasında **nar tasviri**, 5 adedi *kumaş* üzerinde (Örnek No: 5, 16, 20, 25, 70), 1 adedi *hayat ağacı* tasvirinde (Örnek No: 61), 1 adedi *sepet* (Örnek No: 2), 1 adedi *saksı* (Örnek No: 35), 2 adedi *vazo* (Örnek No: 57, 63), 10 adedi *meyve tabağı* (Örnek No: 6, 18, 22, 23, 24, 27, 64, 65, 66, 69), 3 adedi *kâse* içerisinde (Örnek No: 19, 32, 45), 3 adedi *madalyon* içinde (Örnek No: 9, 31, 33) yer almaktadır. Bunlardan 13 adedi *dallı* (Örnek No: 11, 14, 15, 21, 37, 39, 40, 42, 46-50), 3 adedi *ağaçta* (Örnek No: 7, 29, 38), 2 adedi *avuç içerisinde* (Örnek No: 11, 12), 7 adedi *demette* (Örnek No: 13, 26, 43, 44, 56, 62, 67), 8 adedi *kaide* üzerinde (Örnek No: 17, 28, 30, 34, 41, 51, 58, 60), 14 adedi ise *serbest* (Örnek No: 1, 3, 4, 8, 10, 36, 41, 51-55, 59, 68) şeklinde betimlenmiştir. Nar örnekleri tek başına süsleme elemanı olarak tasvir edilmiş veya üç-boyutlu (Örnek No: 1, 8-10, 35, 51, 53-55, 58-70) betimlenmiştir. Bu durum, süslemelerdeki nar motifinin daha çok bitkisel kaynağı ve yenilebilir meyve oluşu ile ele alındığını ortaya koyar.

Araştırma kapsamına alınan nar motiflerini 2 *boyutlu* (Örnek No: 2-7, 11-34, 36-50, 52, 56, 57) ve 3 *boyutlu* (Örnek No: 1, 8-10, 35, 51, 53-55, 58-70) olarak ayırtmak mümkündür.

Değerlendirme formuna dâhil edilmiş **nar motiflerinden** 63 adedi *bütün* (Örnek No: 1-38, 40, 41, 43, 45, 46, 49-58, 60-65, 67-70), 7 adedi *yarım* (Örnek No: 39, 42, 44, 47, 48, 59, 66) şeklindedir. Bunları form açısından tanımlamak gerekirse, 16 adedinin çatlamış (Örnek No: 2, 3, 19, 27, 28, 33, 34, 37, 46, 56, 64, 65, 67-70), 43 adedinin tam *yuvarlak* (Örnek No: 3-7, 12-17, 19, 21, 23, 25, 26, 29-31, 33, 35, 37, 38, 40-45, 47-50, 52-54, 57, 59, 61, 62, 64, 68, 70), 18 adedinin *basık yuvarlak* (Örnek No: 2, 11, 17, 22, 24, 27, 28, 32, 34, 39, 46, 51, 55, 63, 65, 66, 67, 69), 7 adedinin *köşeli* (Örnek No: 1, 8, 9, 10, 36, 58, 60), 6 adedinin *armudi* (Örnek No: 18, 19, 20, 32, 41, 56) olduğu görülmüştür. Bazı kompozisyonlarda nar motifinin birden fazla sayıda ve farklı formlarda uygulandığı (Örnek No: 2, 3, 17, 19, 27, 28, 32-34, 37, 41, 46, 56, 64, 65, 68, 69, 70) dikkati çekmiştir. Bu form ve tasvir çeşitliliği Türk sanatındaki nar motifinin kesin bir ikonografisinden söz edilmesini oldukça zorlaştırmaktadır. Tek belirlenmesi mümkün olan husus ise nar meyvesinin genellikle çok taneli oluşuyla ele alınması ve muhtemelen bereket kavramıyla özdeşleştirilmesidir.

Mevcut örneklerdeki nar motiflerinden 69 adedinde **taç kısmı belirgin** (Örnek No: 1-55, 57-70), 1 adedinde *belirsizdir* (Örnek No: 56). Tabloda belirgin olarak tanımlanan taç kısımlarının yönü önemsenmiştir. Bunlardan 54 adedinde taçlardaki üçgen uçlar *yukarı* (Örnek No: 2-6, 12-20, 22-25, 27-45, 48-58, 60, 61, 63-65, 67, 69, 70), 22 adedinde *aşağı* (Örnek No: 1, 7, 8, 14, 21, 26, 29, 35, 37-39, 41, 44, 47, 59, 61-63, 66-68), 20 adedinde *yana doğru* (Örnek No: 9-11, 13-15, 29, 32, 35, 36, 39-43, 46, 48, 53, 56, 61) yönelmektedir. Ayrıca çoklu nar motifli kompozisyonlarda taç kısımları genellikle *birden fazla yöne* bakmaktadır (Örnek No: 14, 15, 29, 35, 36, 38, 39, 41, 44, 48, 53, 56, 61, 63, 67). Taç dilimi belirsiz olan nar motifinin nar motifi olduğunun tespiti için ağaç formu, yaprakları ve kompozisyonu incelenmiştir. Nar tasvirlerinde taç kısmının farklı yönlere doğru oryantasyonunun, nara yüklenmiş anlamla ilişkili olmadığı, tacın sadece meyvenin bir detayı şeklinde algılandığını ortaya koyar.

Nar örneklerindeki **taç dilimleri** dikkate alındığında, 18 adedinde dilimlerin *belirsiz* (Örnek: 5, 7, 8, 11, 16, 17, 27, 31, 35, 56, 57, 61, 63-67, 70), 1 adedinde *iki dilimli* (Örnek No: 59), 37 adedinde üç dilimli (Örnek No: 2-4, 6, 15, 18-26, 28-30, 32-34, 36-48, 52, 54, 60, 69), 4 adedinde *dört dilimli* (Örnek No: 14, 49, 62, 68), 7 adedinde *beş dilimli* (Örnek No: 1, 9, 10, 12-14, 50), 4 adedinde *altı dilimli* (Örnek No: 9, 51, 53, 58), 1 adedinde *sekiz dilimli* (Örnek No: 55) olduğu görülmüştür. Kompozisyonunda yer alan çoklu nar motiflerinde *birbirinden farklı taç dilimleri* olduğu (Örnek No: 9, 14) da saptanmıştır. Bu da yukarı bahsi geçen tacın nar simgeselliğinde fazla önem taşımadığını bir daha kanıtlamaktadır.

Nar betimlemelerindeki **nar tanelerinin** 11 adedi *belirgin* (Örnek No: 9, 14, 27, 61, 62, 64-67, 69, 70), 41 adedi *belirsizdir* (Örnek No: 1-8, 10-13, 15-26, 28, 30-36, 40, 45, 46, 49-55, 58-60, 63, 68). Taneleri belirginleştirmek için 20 örnekte nar motifin ortası *taranmıştır* (Örnek No: 29, 37-39, 41-44, 47, 48, 56, 57, 61, 62,

64-67, 69, 70). Nar tasvirlerinde tanelere verilen önem Türk sanatında bu meyveye yüklenmiş anlam ile ilişkilendirildiğini ortaya koyar. Buna göre taneler narın taşıdığı bereket simgeselliğine işaret etmelidir.

Nar motiflerini **renk** açısından değerlendirdiğimizde çok zengin renk yelpazesi görülmektedir. Örneklerden 22 âdetinde *yeşil* (3, 4, 6, 7, 14, 15, 19-24, 29, 35, 37, 39, 40, 42, 44, 45, 47, 48), 2 adedinde *açık yeşil* (Örnek No: 46, 49), 1 adedinde *koyu yeşil* (Örnek No: 49), 14 adedinde *kahverengi* (Örnek No: 1, 4, 17-19, 25, 27, 28, 30-34, 39), 4 adedinde *gümüş rengi* (Örnek No: 37,39, 44, 46), 7 adedinde *altın yıldız* (Örnek No: 9, 10, 41, 42, 45, 47, 48), 7 adedinde *krem renk* (Örnek No: 4, 13-15, 21, 27, 49), 6 adedinde *mavi* (Örnek No: 18, 39-41, 43, 49), 2 adedinde *turkuaz* (Örnek No: 11, 14), 5 adedinde *kobalt mavi* (Örnek No: 11-15), 1 adedinde *firuze* (Örnek No: 13), 3 adedinde *mor* (Örnek No: 11-13), 14 adedinde *pembe* (Örnek No: 3, 5, 16, 19, 36, 37, 39-41, 44, 45, 47-49), 21 adedinde *kırmızı* (Örnek No: 2, 5-8, 14, 15, 17, 20-24, 28, 29, 32, 37, 41-43, 46), 4 adedinde *bordo* (Örnek No: 36, 38, 43, 48), 1 adedinde *yavruağzı* (Örnek No: 45), 17 adedinde *sarı* (Örnek No: 2-6, 16, 18, 19, 25, 28, 30, 31, 34, 35, 36, 38, 44, 50), 3 adedinde *gri* (Örnek No: 24, 26, 36), 4 adedinde *siyah* (Örnek No: 3, 4, 24, 29), 3 adedinde *doğal ahşap rengi* (Örnek No: 58-60), 10 adedinde *doğal taş rengi* (Örnek No: 61-70), 7 adedinde *doğal maden rengi* (Örnek No: 51, 57), 2 adedinde *beyaz* (Örnek No: 22, 23) renk kullanılmıştır. Bu durum betimlemelerdeki rengin yüklenmiş anlam ile değil görsellikle ilişkili olduğunu gösterir.

Nar motiflerinin **farklı sanat dallarındaki uygulanış biçimi** incelendiğinde, 43 adedinde narların *içi boş* (Örnek No: 1-12, 16-35, 38, 46, 51, 52, 55, 58, 60, 61, 63, 65, 68), 2 adedinde *dışı dilimli* (Örnek No: 17, 49), 6 adedinde *içi bitkisel dolgulu* (Örnek No: 13, 15, 49, 50, 53, 59), 1 adedinde *içi nesneli* (Örnek No: 17), 22 adedinde *içi noktalı veya çizgisel dolguludur* (Örnek No: 14, 36, 37, 39-45, 47, 48, 54, 56, 57, 61, 62, 64, 66, 67, 69, 70). Farklı sanat dallarındaki yapım ve süsleme tekniklerinin çeşitliliğini göz önüne bulduğumuzda, yukarıda bahsi geçen betimleme şekillerini anlam ile değil malzemelere bağlı olan tekniklerle ilişkilendirmeği mantıklı kılar. Ele alınan örneklerin malzeme ve teknik çeşitliliği, Türk sanatındaki nar motifinin form oluşumu konusunda kesin bir tanımlama yapmayı mümkün kılmamaktadır.

Narın kullanıldığı kompozisyonlarda, meyvenin **yanında bulunan süsleme motiflerine** de dikkat edilmiştir. Bunlara bakıldığında, tüm örneklerde *bitkisel bezemenin* (Örnek No: 1-70) hâkim olduğu görülmektedir. Bitkisel süslemenin dışında 26 adedinde *geometrik* (Örnek No: 1-6, 8, 9, 11, 12, 25, 29, 36, 39, 40, 42, 43, 54, 56, 57, 58, 60, 61, 65, 66), 4 adedinde *figüratif süslemeye* (Örnek No: 11, 12, 16, 65), 23 adedinde gerçekçi *nesne* (Örnek No: 2, 2-7, 16-20, 22-28, 30, 45, 63, 64, 66, 69, 70) ve 6 adedinde *mimari obje* tasvirine (Örnek No: 16, 21, 31, 32, 67, 70), 3 adedinde ise *yazılı süslemeye* (Örnek No: 35, 62, 67) rastlanmıştır. Bu çeşitlilik Türk

sanatında nar motifinin belli bir nesne, tasvir veya obje ile ilişkilendirilmediğini, kendi başına bağımsız bir motif halinde ele alındığını ortaya koyar.

#### **4.1. Ahşap Üzerine Boyanarak Uygulanan Nar Motifleri (Örnek No: 1-8)**

Araştırma kapsamına alınan ve ahşap üzerinde yer alan örnekler, ahşaptan yapılmış ve ahşap üzerine süslenmiş olarak ayrışmaktadır. Üç boyutlu ve ahşaptan yapılmış olanlar 1, 8 örnek numaralıdır. Üç boyutlu nar motifleri (Örnek No: 1, 8) tavan göbeğinde avize işlevinde kullanılmaktadır. 18. yüzyılda yapılan tavan göbeği ile (Örnek No: 1) 20. yüzyılda yapılan tavan göbeği (Örnek No: 8) arasında işlev ve genel görünüm olarak bir fark olmadığı gözlemlenmiştir. Geometrik ve bitkisel bezemenin birlikte kullanıldığı bu örneklerde sekiz kollu yıldız ortasında nar motifi yer almaktadır. İkonografik olarak cennetin sekiz kapısını temsil eden sekiz kollu yıldızın ortasına yerleştirilen nar motifi ile cennet anlamını pekiştirdiği kanaatindeyiz.

İki boyutlu sadece nar motifinin resmedildiği (Örnek No: 3, 4) nar tasvirlerinin yanında, üst üste sıralanmış kumaş içerisinde (Örnek No: 5) resmedilen nar motifleri de görülmektedir.

Nar motiflerinin çatlamış nar şeklinde (Örnek No: 2, 3) ve bütün nar şeklinde tasvir edildiği ortaya çıkmıştır.

Sanatçılar narı tabiatta bulunduğu şekline ağaçta iken taç kısmı aşağıya doğru (Örnek No: 7) koparılmış, nesnelere içerisinde yer aldığına ise taç kısımları yukarı doğru işlemişlerdir.

#### **4.2. Alçı Üzerine Boyanarak Uygulanan Nar Motifleri (Örnek No: 9-10)**

Alçı üzerinde görülen nar motiflerinden sütun üzerinde ve tavandaki madalyon içinde yer alan süslemelerde ortak özellikler görülmektedir. Boya ile yapılan, her ikisi de bitkisel motiflerle kullanılan, köşeli ve üç boyutlu nar motiflerinde, dikkati çeken husus madalyonun içindeki nar motiflerinin tanelerinin belirgin (Örnek No: 9, 10) olmasıdır.

#### **4.3. Çini ve Seramik Üzerine Boyanarak Uygulanan Nar Motifleri (Örnek No: 11-15)**

Çini ve seramik üzerinde incelenen örneklerin 4 adedini çini, 1 adedini seramik oluşturmaktadır.

Çinilerde ve seramiklerde figürlü ve bitkisel bezemeler birlikte resmedilmektedir. 13 yüzyıl eserlerinde (Örnek No: 11, 12) figürlerin elinde nar tuttukları görülmektedir. Figürlerin ellerinde nar tutmaları saltanat anlamı ile açıklanabilir.

İncelenen örnekler arasında çini ve seramiklerde bulunan nar motifleri yuvarlak formda ve içleri dolgulu olarak tasvir edilirken, 13 yüzyıl çinilerinde (Örnek No: 11, 12) içinin boş olduğu dikkati çekmektedir. Çoruhlu örnek 12 de yer alan nar motifini, ay ve ay ilkeleri ile alakalı olan inci olarak değerlendirmiştir (2006: 157) fakat taç dilimi vurgusundan dolayı nar olduğu kabul edilebilir.

Çini ve seramikteki bütün örneklerde yüzyıl gözetilmeksizin kobalt mavi ve turkuaz kullanılırken, 16. yüzyıl ikinci yarısından itibaren kırmızı ve yeşilinde bu renklerle birlikte kullanılmaya başladığı görülmektedir.

Rüstem Paşa Camisi son cemaat yerinde panoda bulunan nar motifleri (Çağlıtütüncügil, 2013: 73) (Örnek No: 14), nar çiçekleri şeklinde betimlenirken (Aslanapa, 1980), haşhaş (Bakır, 1999: 211) olarak ele alan kaynaklarda bulunmaktadır. Motiflerin çiçekler arasında yer almasından dolayı nar çiçeği olarak yorumlanmasına neden olduğu düşünülmektedir. Nar motiflerinin tanelerinin belirginleştirilmiş olması bir diğer motifte balık pulu şeklinde taranmış olması, aynı dönemde yapılmış diğer nar motifli seramiklere benzemesi, işlemlerde de çizgisel şekilde nar motifinin ele alınması nar motifi olduğu kanaatini güçlendirmektedir.

#### **4.4. Sıva Üzerine Boyanarak Uygulanan Nar Motifleri (Örnek No: 16-34)**

İncelenen örnekler arasında sıva üzerinde bulunan nar kompozisyonları mimari yapıda ve genellikle duvar üzerinde yer almaktadır.

Tüm örnekler 18, 19 ve 20. yüzyıla (Örnek No: 16-34) aittir.

Nar motiflerinin hepsi bütün, yuvarlak ve basık yuvarlak şekilde, taç kısımları belirgin, üç dilimli ve yukarı doğrudur. Sıva üzerinde uygulanan nar motifinin sadece 1 adedinde taneler görülmektedir (Örnek No:27), 1 adedi de taranmış (Örnek No: 29) şekildedir. Sıva üzerindeki örneklerden göze çarpan, nar motiflerindeki farklı bir uygulama olan dışı dilimli, ortası nesneli (Örnek No: 17) nar motifidir. Bu örnekte nar motifinin içerisi nesneli bezeme olan şamdan motifi ile doldurulmuştur. Nar ile şamdan motiflerinin bir araya getirilmiş olması Karay ve Hazar Türklerinde mevcut Yedi kollu şamdan geleneğini akla getirmektedir (Demir, 2004; 12).

Nar motifleri genellikle kahverengi, sarı (Örnek No: 18, 19, 25, 27, 28, 30-34), kırmızı (Örnek No: 20, 23, 24) olarak kullanılmış bir örnekte gri (Örnek No: 26) renk ile karşılaşılmıştır.

Bitkisel ve nesneli bezeme kompozisyonu ağırlıkta kullanılan, boyalı olarak sıva üzerine uygulanan nar motifleri genellikle bir kumaş veya tabak içerisinde diğer meyvelerle (Örnek No: 18, 20, 22-25, 27, 28, 30-34) birlikte kullanıldığı görülmüştür. Kula Eski Camisi panolarında kumaş veya tabak içerisinden çıkan lalelerin çiçekler arasından yükselip en üstte resmedildiği görülür (Örnek No: 19, 23, 24). Ebcet hesabında Allah lafzı 66 rakamına tekabül eder. Aynı şekilde lale ve hilal kelimelerinin ebced hesabındaki değeri de 66'dır. Bu sebeple Allah'ı sembolize eden lalelerin daha yukarıda resmedildiği söylenebilir.

Denizli Merkez Yukarı Camiî hariminde bulunan nar ağacı motifi (Örnek No:29) ile Trabzon Çaykara İlçesi Kabataş Camiî hariminde bulunan nar ağacıyla (Örnek No:7) aynı görseleğe sahip olduğu görülmektedir. Camiîlerde yer alan nar ağacı motifinin benzerliği, Ege Bölgesinde görülen motifin Karadeniz Bölgesinde de görülmesi ortak kültürün etkisi olarak açıklanabilir.

#### **4.5. Taş Üzerine Boyanarak Uygulanan Nar Motifleri (Örnek No: 35)**

Araştırma kapsamına boyalı taş üzerine tek örnek alınmıştır. Bu örnekte nar motifleri saksı içerisinde çıkan ağaç üzerinde yer almaktadır. Nar motiflerinin bulunduğu saksı ve ağaç, giriş kapısı kilit taşı üzerinde yer almaktadır. İncelenen örnekler arasında yer alan Eşrefoğlu Camisi Taçkapısı'nda da kilit taşı üzerinde nar motifli hayat ağacı (Örnek No: 61) bulunmaktadır.

#### **4.6. Halya Dokumalı Olarak Uygulanan Nar Motifleri (Örnek No:36)**

İncelenen halı örneklerinden bir adedi araştırma kapsamına alınmıştır. Bu örnekte nar motifinin çok üsluplaştırılmış olduğu, taç kısmının hem alt hem üst kısma yapıldığı görülmektedir.

#### **4.7. İşlemeye Dokumalı Olarak Uygulanan Nar Motifleri (Örnek No: 37-48)**

İncelenen işlemeli örnekler 16. yüzyıldan itibaren görülmeye başlamış (Örnek No: 49) 20. yüzyıla kadar devam etmiştir (Örnek No: 39-48).

İşleme malzemesi olarak genellikle çamaşır ipeği ve metal iplik tercih edilmiştir (Örnek No: 37-48).

Kullanılan işleme teknikleri birbirine benzemekle birlikte, en çok türkişi tekniği (Örnek No: 39-48) uygulanmıştır.

İşlemedeki bütün örneklerin taç kısmı belirgin ve üç dilimli olduğu tespit edilmiştir. Genellikle taç dilimleri yukarı bakmakta, bazı örneklerde yukarı, aşağı ve yanlara (Örnek No: 39, 41) yöneldiği görülmektedir.

Nar taneleri işlemelerde, çizgisel şekilde taranarak belirginleştirilmiştir (Örnek No: 37-39, 41-44, 47, 48). Rüstem Paşa Camisi son cemaat yerinde bulunan pano içerisinde yer alan dört adet nar motifi (Örnek No: 14), form olarak yuvarlak ve birbirlerine benzer fakat motifin gövdesine yapılan süslemeler açısından birbirinden farklıdır. Nar motiflerinin içerisinde çizgisel, balık pulu şeklinde ve noktalı olarak taranmış olduğu görülmektedir. Örnek 56'da incelenen lengerinde içinin taranması nar motiflerinin farklı yüzyıllarda benzer şekillerde karşılaştığını belgelediği düşünülmektedir. Ayrıca tarama şekli ile sonsuzluk ve bereketi temsil etmektedir (Karpuz, 2001: 264). XX. yüzyıl işlemelerinde ise nar motiflerinin gövdesi Rüstem Paşa Camisi'ndeki çizgisel nar motifleri (Örnek No: 37, 40, 45) gibi işlenmiş olduğu araştırma kapsamına alınan nar motiflerinden anlaşılmaktadır.

Araştırma kapsamına alınan işlemeli örneklerde, nar kompozisyonlarında genellikle bitkisel bezeme ve bordür olarak geometrik bezeme (Örnek No: 39, 40, 42, 43) tercih edilmiştir. İşlemeli nar motiflerinde nesneli bezeme olan tek örnek bulunmaktadır (Örnek No: 45)

#### **4.8. Kumaşa Dokumalı Olarak Uygulanan Nar Motifleri (Örnek No: 49-50)**

Araştırma kapsamına alınan nar motifli örnekler 16. ve 17. yüzyıllar arasında yapılmıştır. Benzer özellikler açısından değerlendirildiğinde örneklerde ipek malzeme kullanılmıştır.

Kumaşta yer alan nar motifleri bütün, yuvarlak formda ve içleri lale, karanfil, tomurcuk gül, yanlarında üç benek motifi ile kompozisyonlar oluşturulmuştur. (Örnek No: 50). Sıva üzerine resmedilen nar motifleri (Örnek No: 22), oymalı süslemede resmedilen nar motifleri gibi nesne içerisinde meyve ve çiçeklerle birlikte (Örnek No: 65) oluşturulurken, işlemlerde dal ve yaprakla (Örnek No: 37, 39), kumaşlarda çiçek ve üçbenek (Örnek No: 50) motifleri ile oluşturulduğu incelenen örneklerden ortaya çıkmıştır.

Nar motifinin yanında yer alan motiflerden çintemani dokumalı süslemelerde daha çok karşımıza çıkmaktadır (Örnek No: 50). Boyalı süslemelerden seramik üzerinde görülen, maşrapa üzerindeki nar motifinin içi üç benek ile doldurulmuştur. Güç, kuvvet, saltanat anlamlarını taşıyan üç benek motifi ile saltanat, bereket anlamlarını taşıyan nar motifi birlikte kullanılarak hem görsel güzellik artırılmış hem de ikonografik anlam güçlendirilmiştir. Araştırma kapsamına alınan kumaşların daha çok saray halkı, padişahlar ve sultanlar, tarafından kullanılması, motif kompozisyonlarının estetiği kadar ikonografik anlamının da güçlü olması gerektiği anlamını ortaya çıkarmaktadır.

İncelenen nar motifleri içerisinde, nar motiflerinin birbirinden bağımsız (Örnek No: 50) oluşturduğu kompozisyonların yanı sıra birbirine dal ile bağlanarak (Örnek No: 49) oluşturdukları kompozisyonlar da yer almaktadır.

#### **4.9. Maden Üzerine Döküm ve Dövme Yöntemiyle Uygulanan Nar Motifleri (Örnek No: 51-57)**

Araştırma kapsamına alınan, maden üzerinde yer alan örnekler, madenden yapılmış ve maden üzerine süslenmiş olarak iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Üç boyutlu ve madenden yapılmış olanlar 51, 53, 54 örnek numaralıdır. Örnek 53'ü oluşturan gülabdan nar formu verilerek kullanım eşyası haline getirilmiştir.

10. yüzyıla ait olan sürahi (Örnek No: 51) dışında incelenen örnekler 18. ve 20. yüzyıllar arasını kapsamaktadır.

Maden içerisinde önemli örnekler arasında görülen kantarın (Örnek No: 54) ucundaki nar motifinin içi geometrik dolgulu olup sekiz kollu yıldız çağrıştırmaktadır. Nar motifinin içinin sekiz kollu yıldız ile doldurulması, cennetin sekiz kapısı ikonografisi ile ilişkilendirilirken nar motifi ile cennet anlamının vurgulandığı kanaatindeyiz.

Kullanım eşyası olan sini ve lengerde (Örnek No: 56, 57) nar motifinin içi taranmış, taç kısmı ve dilimleri belirginleştirilmemiştir. Bakır kaplarda görülen taralı, üsluplaştırılmış nar motifleri, Trabzon camiîlerinden Filak Camiî'nde Ahşap mihrabın sağında ve solunda rozetler içerisinde görülmektedir (Bölükbaşı, 2017). Bu örneklerden coğrafi bölge ve malzeme gözetilmeksizin sanat alanlarının birbiri ile etkileşim halinde oldukları tespit edilmiştir.

Dökümlü ve dövme olarak maden üzerine uygulanan nar motiflerinde doğal maden rengi kullanılmıştır (Örnek No: 51-57).



#### **4.10. Ahşap Üzerine Oymalı Olarak Uygulanan Nar Motifleri (Örnek No: 58-60)**

Araştırma kapsamına yer alan oymalı olarak yapılan nar motifleri 19. ve 20. yüzyılları kapsamaktadır. Tüm örneklerin 3 boyutlu olduğu göze çarpmaktadır. İncelenen örneklerden biri kullanım eşyası (Örnek No: 58) diğerlerinin mimari yapıda olduğu ortaya çıkmıştır.

Nar motiflerinin köşeli (Örnek No: 58, 60) ve yuvarlak (Örnek No: 59) formda yapıldığı, taç dilimlerinin her birinin farklı olduğu, taç kısımlarının yarısının aşağıya, yarısının yukarıya doğru yöneldiği tespit edilmiştir.

İncelenen örneklerin doğal ahşap renginde olduğu görülmüştür.

#### **4.11. Taş Üzerine Oyularak Uygulanan Nar Motifleri (Örnek No: 61-70)**

Araştırma kapsamına alınan oyma tekniği ile taştan oluşturulmuş nar motiflerinin en erken örneklerine 13. yüzyıl da (Örnek No: 61) rastlanmıştır. Erken dönem örnekleri dini yapı taç kapılarında bulunmaktadır. 19. yüzyıl örnekleri ise mezar taşlarında (Örnek No: 64-69) yer almaktadır.

Tüm örneklerin 3 boyutlu olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca dökümlü ve dövmeli süslemeler, boyalı süslemeler arasında da üç boyutlu yapılmış nar motifleri bulunmaktadır. Boyalı süslemeler ise iki boyutludur. Buradan nar motiflerinin, teknik hangi boyuta izin verirse o doğrultuda oluşturulduğu kanaatindeyiz.

İncelenen örnekler bütün halde betimlenmiş, bir adedi yarım nar (Örnek No: 66) olarak tasvir edilmiştir. Yuvarlak ve basık yuvarlak şekillerde yer alan nar motiflerinin taç kısımları yukarı (Örnek No: 61, 63, 67, 69, 70) ve aşağı (61, 62, 63, 66, 67, 68) bakmaktadır. Tanelerinin özellikle vurgulandığı (Örnek No:61, 64, 65, 67, 69, 70) tespit edilmiştir.

Mezar taşlarında nar motiflerinin taçlarının nesnelere içerisine dönük olarak aşağıda verilirken (Örnek No: 62, 66), boyalı süslemelerde nesne içindeki nar motiflerinin (Örnek No: 6, 18, 23) taç kısımları yukarı doğru resmedildiği görülmektedir. Örnekler dini mimari üzerinde yer aldığı için nar motiflerinin cenneti temsil ettiği düşünülmektedir fakat mezar taşında taç kısımlarının aşağı dönük olması ölünün arkasından tutulan yas ile ilişkilendirilebilir.

İncelenen örneklerin doğal taş renginde bırakıldığı görülmektedir.

Örnek No 61'de bulunan Beyşehir Eşrefoğlu Camisi Taçkapısı'nda yer alan hayat ağacı için, Çaycı, Eşrefoğlu Beyliği Dönemi Mimari Eserleri, isimli kitabında, taçkapı kilit taşı üzerinde bulunan motifi burmalı bir kökten çıkan hayat ağacı olarak yorumlamaktadır (2008: 29). İkonografisinde ise cennet olgusunu hayat ağacının zirvesine yerleştirildiğini ve hayat ağacını doğurganlık, verimlilik, sırra erme, ölümsüzlük, sürekli canlılığın simgesi olduğundan bahsetmiştir (2008: 132). Bu tanımlamalarla hayat ağacıyla birlikte tasvir edilen nar motifinin ikonografisini de vurguladığı düşünülmektedir. Erdemir ise yapraklar arasında yer alan motiflerin nar, haşhaş veya enginar motifi olabileceğini belirtmiştir (1999: 26). Buna karşılık

bu motiflerin formları ve taç kısımları dikkate alındığında nar motifi oldukları söylenebilir.

Nar motifinin yer aldığı kompozisyonlarda taç kapı üzerinde bulunan nar motifleri hayat ağacı içerisinde ve figürlü süsleme ile birlikte işlenmiştir (Örnek No: 61). Selçuklu Dönemi'nde hayat ağacı motifinin oldukça sık kullanıldığı görülmektedir. Şamaniz'e göre dünyanın merkezini belirleyen genellikle kuşlar ve kartalla betimlenen ağaç, hayat ağacıdır ve Selçuklu Döneminde cennet anlamını da kazanmıştır (Üçer, 2015: 8). Osmanlı Döneminde de hayat ağacının cennette olduğu ve cennet ağacı olduğu inancı devam etmektedir (Erdal, 2015: 359). Hayat ağacı üzerinde görülen nar motiflerinin cennet anlamını daha vurgulu hale getirmek için kullanıldığı düşünülebilir.

Mezar taşlarında meyve tabağı içerisinde sadece nar motifi olan (Örnek No: 64, 66) örneklerin yanı sıra nar motiflerinin etrafında çiçek ve meyve motiflerinin (Örnek No: 65, 69) yer aldığı örneklerde bulunmaktadır. Mezar taşlarında nar motifinin armut motifi ile çok kullanıldığı tespit edilmiştir. Bitkisel bezemeler nar motiflerinin içerisine yerleştirildiği meyve tabağı şeklindeki nesneli bezeme (Örnek No: 64, 65, 66, 69, 70) ile birlikte kullanılmıştır. Nesneli bezemeler arasında minber aynalığında (Örnek No: 70) resmedilen kumaş içerisindeki nar motifi ve yanlarındaki armut motifleri göze çarpmaktadır. Boyalı süslemelerden sıva üzerine yapılan (Örnek No: 16, 20, 27) ve oymalı taş örnekler arasında yer alan mezar taşları (Örnek No: 65, 69) ile Hisar Camisi minberinde (Örnek No: 70) meyve tabaklarının ve kumaşın içinde ortada nar kenarlarda armut motiflerinin olması; narın kadını, armudun erkeği temsil ettiği ikonografisini vurgulamaktadır.

## 5. SONUÇ

Geniş zaman dilimi ve malzeme-teknik çeşitliliği içeren çalışmamızda nar motifinin Türk sanatında işgal ettiği yeri genel hatlarla belirlememiz mümkün olmuşsa da, ikonografiye ve dönemsellik kullanıma yönelik kesin verilere ulaşılamamıştır. Bu sıkıntı belli objektif ve subjektif nedenlerden kaynaklanır.

Ön araştırma ve saha çalışması sırasında ulaşılabilecek örneklerin sayısı fazla olduğu halde bunlardan araştırma kapsamına dâhil edilen örneklerin zaman çerçevesi içinde tüm yapıları temsil etmediği kesindir. Yapıtların bir kısmı günümüze ulaşmamış, bir kısmı ise dikkat dışında kalmış olmalıdır. Bu nedenle ele alınan örneklerin tarihsel değerlendirmesi sırasındaki ortaya çıkan sayısal verileri gerçek bir veri olarak görmemiz ve bunların üzerinden yorumda bulunmamız imkânsızdır.

Bir diğer zorluk ise ele alınan malzemenin çeşitliliği ile ilgilidir. Bilindiği üzere Türk sanatında kullanılan taş, ahşap, maden, seramik ve diğer malzemelerin hepsi kendine özgü yapım ve süsleme teknik-teknolojisine sahiptir. Bu teknoloji eserin tüm oluşum sürecini tanımlayarak sonuçta ortaya çıkacak görselliği form ve şekil açısından belirlemektedir. Bu nedenle bazı renk, ton ve form sınırlamalarını da kullanımda bulunan boya türleri veya süsleme tekniklerine bağlamak gerekir.

Dolayısıyla bu durum elde edilen verileri Türk sanatında nar motifinin ikonografisi için kullanmayı mümkün kılmamaktadır. Bu ikonografi çok daha büyük olasılık veya bilimsel nesnellikle her malzemeye yönelik tespit edilebilmelidir.

Konunun geniş zaman ve malzeme çeşitliliği, konunun daha önce işlenmemiş olmasından kaynaklanır. Bu geniş çerçeveye her sanat dalının ayrı ayrı incelenmesini olanaklı kılmadığı gibi, her zaman dilimini kendi içinde değerlendirmeye imkân tanımamaktadır.

Araştırmada güdülen temel amaç Türk sanatında nar motifinin işkâl ettiği yeri belirlemek ve yüklenmiş olumlu anlamından kaynaklanan sürekli kullanımı tespit etmek olmuştur. Mevcut veriler bu varsayımları destekler niteliktedir.

Örneklerin istatistik değerlendirilmeleri belli sonuçlara ulaşmamızı sağlamıştır. Bu sonuçlar aşağıda kısa özetler şeklinde sunulmuştur.

- Türk sanatında nar motifi istisnasız olarak tüm malzemeler üzerinde kullanılmıştır.
- Türk sanatında nar hiç kopmalar yaşamadan sürekli gündemde bulunan süsleme motifi olmuştur.
- Türk sanatında nar motifi hem iki boyutlu hem de üç boyutlu şekilde betimlenmiştir.
- Türk sanatında nar motifinin formu ve rengi, kullanılan malzeme ve tekniğin özelliklerine dayanarak şekillenmiştir. Bu sırada belli istisnaların olduğuna rastlanmamıştır.
- Türk sanatında nar motifinin dini ve sivil yapılarda, gündelik kullanım eşyalarında ortak uygulandığı, her hangi türden bir istisnanın bulunmadığı görülmüştür.
- Türk sanatında nar motifi daha çok bitkisel nesne ve yenilebilecek yemiş şeklinde ele alınmış ve tasvir edilmiştir.
- Türk sanatında nar motifi özgün anlama sahip bağısız bir nesne şeklinde görülmüş ve çeşitli obje ve motiflerle bir arada uygulanmıştır. Nar ile diğer motifler arasında özel bir ilişkinin mevcudiyetine rastlanmamıştır.
- Türk sanatında nar motifine yüklenmiş anlam içeriğinde bereket kavramının ağır basması kendini çok taneli meyve tasviri şekliyle ortaya koymaktadır. Bu taneler hem iki hem de üç boyutlu olarak belirlenebilir.
- Türk sanatında narın taşıdığı anlam ile taç kısmı arasında bir bağlantı tespit edilmemiştir. Tacın dilim sayısı ve yönü nar tasvirlerinde anlam açısından önemsenmeyen bir özelliktir.

Türk sanatında İslâm Öncesi dönemlerden itibaren kullanılan nar İslâm kültürü tarafından da benimsenmiş, süslemenin hemen her grubunda oldukça önemli rol alarak sembolik anlamları içerisinde yaygın olarak kullanılmıştır. Nar, bitkisel süsleme gurubunda doğal görünümüyle her türlü malzeme üzerinde, malzemenin verdiği imkanlar çerçevesinde, işlenen motiflerin başında gelmektedir. Narın

bir meyve olarak sağlığa faydalı olması, İslâmiyetle beraber özellikle Kur'an da Cennet meyveleri arasında yer alması, sanatsal kullanımını da etkilemiş olmalıdır. Bu motifin sadece olumlu anlam taşıması istisnasız olarak tüm malzeme, dönem ve kullanım alanlarında ortaya çıkmasını sağlamıştır. Görünen o ki nar motifi Türk sanatında sürekli var olan bir süsleme ögesi olmuştur.

### KAYNAKÇA

- Akalın, Sami, **Türk Manilerinden Seçmeler I**, İstanbul, 1972
- Akalın, Şebnem, Yılmaz Bilgi, Hülya, **Yadigar-ı Kütahya Suna ve İnan Kırac Koleksiyonunda Kütahya Seramikleri**, İstanbul, 1997
- Akar Azade, Keskiner Cahide, **Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif**, İstanbul, 1978
- Akın Saka Emine, Hanoğlu Canan, “*Tokat Geleneksel Konut Mimarisi’nde İç Mekân Alçı Süslemeleri*”, **Vakıflar Dergisi 40 Özel Sayısı**, Ankara, 2013, s.163-184
- Akman, Eyüp, “*Azerbaycan Manilerinde/Bayatılarında Meyve*”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 3/5 Fall 2008, s. 205-216
- Akok, Mahmut, “*Konya Beyşehir Eşrefoğlu Camii ve Türbesi*”, **Türk Etnografya Dergisi**, Sayı: XV, Ankara, 1976, s. 5-34
- Aksoy, Ömer Asım, **Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996
- Alemdar, Nazım, **En Güzel Türküler**, Gül Yayınları, İstanbul, 2002
- Altınoluk, Ülkü, “*Selvi ve Nar*”, **İlgi Dergisi**, Sayı: 95, İstanbul, 1998, s. 13-17
- Altun Ara, Carswell John, Öney Gönül, **Sadberk Hanım Müzesi Türk Çini ve Seramikleri**, İstanbul, 1991
- Altun, Ara, **Türkiye’de Müzecilik 100 Müze 1000 Eser**, Cilt:2, İstanbul, 2007
- Anonim, **Eski Türk Halılarından ve Kilimlerinden Örnekler**, İstanbul, 1961
- Anonim, **Türk Halk Müziğinden Seçmeler II**, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Müzik Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2005
- Ant, Metin, **Osmanlı Tasvir Sanatları :I Minyatür**, İstanbul, 2004
- Arık, Rüşkan, Arık Oluş, **Anadolu Toprağın Hazinesi Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri**, İstanbul, 2007
- Arık, Rüşkan, **Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı**, Ankara, 1988
- Arık, Rüşkan, **Kubad Abad**, İstanbul, 2000
- Arık, Sibel, “*Efsanelerden Tekstillere Bir Motif: Side’nin Anlamı Nar*”, **11. Uluslararası Akdeniz Gençlik Şenliği Güzel Sanatlar Etkinlikleri**, Antalya, 06-10 Mayıs 2008, s. 43-47
- Arık, Sibel, “*Türk Dokumacılık Sanatında Nar Motifi*”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1, 2009, s. 583-593
- Arlı Demirsal, Belgin, Altun Ara, **Anadolu Toprağının Hazinesi Çini Osmanlı**

- Dönemi**, İstanbul, 2008
- Arseven, Celal Esad, **Türk Sanatı**, İstanbul, 1984
- Aslanapa, Oktay, “*Rüstem Paşa Camii*”, **Sanat Dünyamız**, Sayı:18, İstanbul, 1980, s. 2-9
- Atasoy, Nurhan, **Hasbahçe Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek**, İstanbul, 2002
- Atasoy, Nurhan, Walter B. Denny, Louse W. Mackie, Hülya Tezcan, İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul, 2001
- Atasoy, Nurhan, Raby Julian, İznik Seramikleri, İstanbul, 1989
- Atasoy, Nurhan, **Surname-i Hümayun**, İstanbul, 1997
- Atasoy, Nurhan, **Otağ-ı Hümayun**, İstanbul, 2000
- Ateş, Mehmet, **Mitolojiler ve Semboller**, İstanbul, 2001
- Atlan Sabahat, , **Grek Sikkeleri**, Çeviren: Nezih Başgelen, İstanbul, 1993
- Atlan, Sabahat, **Side'nin Milattan Önce V. ve IV. Yüzyıl Sikkeleri Üzerinde Araştırmalar**, Ankara, 1967
- Aydın, Hilmi, **Sultanların Silahları Topkapı Sarayı Silah Koleksiyonu**, İstanbul, 2007
- Bakır, Sitare Turan, İznik Çinileri ve Gülbenkyan Koleksiyonu, Ankara, 1999
- Bakırcı, Naci, **Konya Müzesi Kumaş Kataloğu Saraydan Dergaha**, Konya, 2012
- Baldıran, Asuman, “*Yunan Roma Mitolojisi*”, **Mitoloji ve Din**, Editör: Remzi Duran, Eskisehir, 2012, s. 82-103
- Başkan, Seyfi, **Karamanoğlu Dönemi Konya Mezar Taşları**, Ankara, 1996
- Başkan, Seyfi, “*İstanbul'un Yalı Köşk ve Kasırları*”, **İlgi**, Sayı: 78, İstanbul, 1994, s. 12-21
- Bayhan, Ahmet Ali, “*Osmanlı Döneminde Batılılaşma Sürecinin Ortadoğu'ya ve Afrika'ya Yansıması: Mısır ve İsrail'den Örnekler*”, **Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 19, Erzurum, 2007, s. 24-36
- Bayram, Yavuz, “*Klasik Türk Şairlerinin Gözüyle Meyveler*”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 2/4, Fall 2007, s.220-234
- Beğenç, Cahit, **Anadolu Mitolojisi**, İstanbul, 1974
- Beydili, Celal, “*Mucizevi Doğuş*”, **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük**, Ankara, 2004
- Bilge, Mustafa Lütfi, “*Sultanahmet Camii ve Külliyesi: Kuruluş Öncesi ve Sonrası Belgeler*”, **Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu**, İstanbul, 19-21 Mayıs 2017, s.523-531
- Bilgi, Hülya, Ateşin Oyunu, İstanbul, 2009
- Bilgi, Hülya, Çatma Kemha, İstanbul, 2007

- Bilgin, Ziyaeddin, “*Çakırağa Konağı, Birgi*”, **Ege Mimarlık Dergisi**, İzmir, 1995, s. 52-56
- Bonnefoy, Yves, “Eros”, **Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü**, Çeviren: Levent Yılmaz, Cilt: I, Ankara, 2000
- Bonnefoy, Yves, “Ölüm”, **Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü**, Çeviren: Levent Yılmaz, Cilt: 2, Ankara, 2000
- Bozer, Rüstem, “*Kula Emre Köyünde Resimli Bir Cami*”, **Türkiyemiz**, Yıl:18, Sayı:53, İstanbul, 1987, s. 20-33
- Bölükbaşı, Atilla Alp, **Trabzon Camileri**, Trabzon, 2017
- Bulat, Serap, “İshak Paşa Sarayı Cami Güney Cephe Süslemelerine Tahlilci Bir Yaklaşım”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 8, 2014, s. 386-402
- Bussagli, Mario, **Central Asian Painting**, Geneva, 1978
- Campbell, Joseph, **Doğu Mitolojisi Tanrının Maskeleri**, Çeviren: Kudret Emiroğlu, İstanbul, 2015
- Campbell, Joseph, **İlkel Mitoloji Tanrının Maskeleri**, Çeviren: Kudret Emiroğlu, İstanbul, 1995
- Cantay, Gönül, “*Türk Süsleme Sanatında Meyve*”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 3/5, Fall 2008, s. 33-47
- Celebioğlu Amil, **Türk Ninniler Hazinesi**, İstanbul, 1995
- Celebioğlu Amil, Öksüz Yusuf Ziya, **Türk Bilmeceler Hazinesi**, İstanbul, 1995
- Cıbrıoğlu, Yıldız, “*Mustafa Akyol’u Büyüleyen Nar İmgesi ve Can Şöleni*,” **Artist Modern Dergisi**, Sayı:8, İstanbul, 2003, s.1-5
- Çağlıtütüncügil, Ersel, “*Urla (İzmir) Merkezdeki Cami Hazirelerinde Yer Alan Cami ve Manzara Tasvirli Mezar Taşları*”, **Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi**, Sayı:11, Ankara, 2015, s. 91-104
- Çağlıtütüncügil, Ersel, “*Türk Süsleme Sanatının Birbirine Karıştırılan İki Motifi: “Nar ve Haşhaş”*”, **Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, Yıl:11, Sayı: 27, Erzurum, 2011, s. 32-43
- Çağlıtütüncügil, Ersel, “*Türk Süsleme Sanatlarında Nar: Form Köken ve İkonografik Anlamı*”, **Türlük Bilimi Araştırmaları**, Yıl:18, Sayı:33, Niğde, 2013, s.61-92
- Çal, Halit, “*Tokat Evleri*”, **Türk Tarihinde ve Türk Kültüründe Tokat Sempozyumu**, 2-6 Temmuz 1986, Ankara, 1987, s.379-385
- Çal, Halit, **Tokat Evleri**, Ankara, 1988
- Çal, Halit, “*Türk Sivil Mimarisinin En Güzel Örnekleri Tokat Evleri*”, **Kültür ve Sanat Tokat Özel Sayısı**, Sayı:24, Aralık 1994, s.42-45
- Çal, Halit, İltar Gazanfer, **Giresun İli Osmanlı Mezar Taşları**, Ankara, 2011

- Çaycı, Ahmet, **Selçuklularda Egemenlik Sembolleri**, İstanbul, 2008
- Çaycı, Ahmet, **Eşrefoğlu Beyliği Dönemi Mimari Eserleri**, Ankara, 2008
- Çelik, Sümeyya, **İslâm Öncesi Türk Sanatında Bazı Hayvansal ve Bitkisel Kültür Öğeleri**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007
- Çiftçi, Cafer, “*Osmanlıda Meyve Alım Satımı: Mekânlar, Görevliler, Vergiler ve Standartlar*”, **Meyve Kitabı**, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Dilek Herkmen, İstanbul, 2006, s. 455-475
- Çobanoğlu, Ahmet Vefa, “*Şadırvanaltı Camii*”, **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 38, İstanbul, 2010, s. 222-223
- Çoruhlu, Yaşar, “*Eyüp ve Çevresindeki Mezar taşlarında Görülen Kâse İçinde Meyve Tasvirlerinin Sembolizmi*”, **Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu II**, İstanbul, 1998, s. 115-127
- Çoruhlu, Yaşar, “*Meyve Sunma Sahnelerinin Anlamı*”, **Meyve Kitabı**, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Dilek Herkmen, İstanbul, 2006, s. 3-23.
- Çoruhlu, Yaşar, “*Türk Sanatındaki İnsan Figürlerine Elleri Tutukları Nesnelere Açısından Bir Bakış*”, **Sanatta Anadolu Asya İlişkileri** (Prof. Dr. Beyhan Karamağralı'ya Armağan), Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2006, s. 149-167
- Dağlı, Yücel, “*Evlîya Çelebi Seyahatnamesi'nde Meyve*”, **Meyve Kitabı**, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Dilek Herkmen, İstanbul, 2006, s. 225-289
- Demir, Necati, “*Trabzon ve Yöresinde Ahşap Camiler*”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Sayı:29, Ankara, 2004, s. 9-17
- Demirtaş, Ahmet, “*Meyveli Atasözleri*”, **Meyve Kitabı**, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Dilek Herkmen, İstanbul, 2006, s. 169-173
- Deniz, Sebahat, “*Meyveli Teşbihler*”, **Meyve Kitabı**, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Dilek Herkmen, İstanbul, 2006, s. 579-596
- Dinge, **Gitar Bağlama Org İçin 50 Halk Türküsü**, İzmir, 1998
- Dumezil, Georges, **Kafkas Hakları Mitolojisi**, Ankara, 2000
- Durgut, Hüseyin, “*Anadolu Ağzlarında Meyvenin Yan Ürünleri*”, **Meyve Kitabı**, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Dilek Herkmen, İstanbul, 2006, s. 415-435
- Dvori, Klovıcevi Galejia, **The Treasures Of The Ottoman Art**, Zagreb, 1999
- Efe, İsmail, **Eşrefoğlu Camii ve Külliyesi**, Konya, 2013
- Elçin, Şükrü, **Türk Bilmeceleri**, Ankara, 1983
- Eldem, H.Sedat, “*Birgi'deki Çakırağa Konağı*”, **Türkiyemiz**, Sayı: 1, İstanbul, 1970, s. 12-20
- Eliade, Mircea, **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi**, İstanbul, 2003
- Erdal, Gültekin, “*İstanbul II. Bayezid Cami Haziresi Mezar Taşlarında Meyve Motifleri*”, **Turkish Studies**, Volume: 10/2, Ankara, 2015, s. 355-378
- Erhat, Azra, **Mitoloji Sözlüğü**, İstanbul, 1972

- Erbek, Mine, Çatalhöyük'ten Günümüze Anadolu Motifleri, Ankara, 2002
- Erdemir, Yaşar, **Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi**, Konya, 2009
- Erdemir, Yaşar, **Beyşehir Eşrefoğlu Süleyman Bey Camii ve Külliyesi**, Beyşehir, 1999
- Erginsoy, Ülker, **İslâm Maden Sanatının Gelişmesi (Başlangıcından Anadolu Selçukluların Sonuna Kadar)**, İstanbul, 1978
- Ersoy, Ayla, “On Dokuzuncu Yılda Tokat'ta Bir Türk Evi”, **Türkiyemiz**, Yıl: 24, İstanbul, 1994, s. 4-13
- Ersoy, Ayla, **Türk Tezhip Sanatı**, İstanbul, 1988
- Erol, Mehmet, “Elma Yanaklı Kiraz Dudaklı”, **Meyve Kitabı**, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Dilek Herkmen, İstanbul, 2006, s.129-152
- Esemenli, Deniz, “Türk İslâm Mimarisinde Harem”, **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:XVI., İstanbul, 1997, s. 145-146
- Esin, Emel, **Orta Asya'dan Osmanlı'ya Türk Sanatında İkonografik Metinler**, İstanbul, 2004
- Estin, Colette, Laporte Helene, **Yunan ve Roma Mitolojisi**, Çeviren: Musa Eran, 2002
- Eyüboğlu, E. Kemal, **On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler**, İstanbul, 1973
- Eyüboğlu, E. Kemal, **On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler-Tabirler**, İstanbul, 1975
- Fırat, Sıtkı, **Selçuklu Sanatı**, Ankara, 1996
- Gökçe, Enver, **Eğin Türküleri**, Ankara, 1982
- Gültekin, Eser, R., “Türklerde Bereket Sembolü Olarak Kullanılan Meyve Motifleri ve Mimaride Değerlendirilmesi”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 3/5, Fall 2008, s. 9-31
- Halıcı, Mehdi, **Konya Sazı ve Türküleri**, İstanbul, 1985
- Halman, Talat Sait, Osman Horata, Yakup Çelik, Nurettin Demir, Mehmet Kalpaklı, Ramazan Korkmaz, M. Öcal Oğuz, **Türk Edebiyatı Tarihi I**, İstanbul, 2007.
- Harman, Mürüvet, “Geç Devir Osmanlı Resim Sanatında Cennet İmgesi: Duvar ve Kitaplarda Yer Alan Şematize Cennet Tasvirleri”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:8, Sayı: 39, 2015, s. 354-379
- Harmancı, M.Esat, “Klasik Türk Şiirinde Üzüm”, **Meyve Kitabı**, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Dilek Herkmen, İstanbul, 2006, s. 107-127
- Hatipoğlu, Emrullah, Necati Sönmez, İbrahim Girgine, Ramazan Apaydın, Yakup Kaya, Hasan Kara, İsmet Ünal, “Çini”, **Sultanahmet Camii**, Sayı:2, İstanbul, 1996, s. 11-24



- İnal, Güner, **Türk Minyatür Sanatı Başlangıcından Osmanlı'ya Kadar**, Ankara, 1995
- İnce, Kasım, “*Kabataş Köyü Merkez Camii/ Çaykara/ Trabzon*”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı: XXVIII, Ankara, 2004, s. 224-232
- İskenderzade, Lale, **Anadolu Selçuklu Saray Çinilerinde İnsan Figürü**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2010
- İskenderzade, Avşar, Lale, “*Dede Korkut Hikayelerinin Türk Plastik Sanatlara Yansıması*,” **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:17, Konya, 2007, s. 319-340
- İsmail, Mehmet, “*Azerbaycan Sözlü ve Yazılı Edebiyatında Nar*”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 3/5, Fall 2008, s. 217-226
- İrepoğlu, Gül, **Gül**, İstanbul, 2014
- Kara, Hacer, **Konya- Hadim ve Taşkent Türk Devri Yapıları**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006
- Karakurt, Deniz, “*Od Ana*”, **Türk Mitoloji Ansiklopedisi**, Türk Söylence Sözlüğü, Türkiye, 2011, s.572-577
- Karamağralı, Yörükan Beyhan, “*İslâm Sanatında Haşhaş ve Hint Keneviri Motifleri*”, **İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi**, Sayı: V, Ankara, 1982, s. 465-484
- Karpuz, Emine, “*Süsleme Sanatında Nar Motifi ve Konya Örnekleri*”, **İpekyolu Özel Sayı**, Aralık, 2001, s. 263-266.
- Karpuz, Haşim, “*Anadolu Selçuklu Yapılarında Çift Başlı Kartal*”, **Hayat Ağacı**, Sayı: 10, Sivas, 2015, s. 20-24
- Karpuz, Haşim, “*Doğu Karadeniz Bölgesinde Bazı Ahşap Camiler*”, **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt:2, Sayı: 2, 1989, s. 37-45
- Karpuz, Haşim, **İslâm Öncesi Türk Sanatı Ders Notları**, Konya, 2009
- Kaya, Mehmet Kenan, Yaşar Yılmaz, Sara Boynak, Vahide Gezgör, **Milli Saraylar Koleksiyonunda Hereke Dokumaları ve Halıları**, İstanbul, 1999
- Kaygısız, Himmet, “*Narın Tarihçesi ve Önem Kazanmasının Nedenleri*”, **Hasad**, Yıl:4, Sayı:285, İstanbul, 2009, s. 64-67
- Kervan, Gülseren, Önel Lütüf, **Konya Müzesi Halı Kataloğu**, Konya, 2012
- Kıbrıslı, İbrahim, **Uygulamalı Çocuk Edebiyatı**, Ankara, 2000.
- Koç, Aylin, “*Meyvelerin Sohbeti*”, **Meyve Kitabı**, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Dilek Herkmen, İstanbul, 2006, s. 207-223
- Konukçu, Enver, Gündoğdu, Hamza, Hayati Doğanay, Bilge Seyidoğlu, Naci Sami Okcu, Turgut Karabey, **Şehr-i Mübarek Erzurum**, Ankara, 1989
- Kortantamer, Samira, “*Memlûk Toplum Hayatında Meyve*”, **Meyve Kitabı**, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Dilek Herkmen, İstanbul, 2006, s. 483-490

- Koyaş, Erdoğan Ferit, Azak Gürbüz, “*Osmanlı Kumaş Motifleri*”, **Başlangıcından Bugüne On Bin Türk Motifi Ansiklopedisi**, İstanbul, 1984
- Kuban, Doğan, **Osmanlı Mimarisi**, İstanbul, 2007
- Kunos, İgnacz, **Türk Halk Türküleri**, Çev: Ali Osman Öztürk, 1998
- Kuran, Abdullah, **Anadolu Medreseleri**, Ankara, 1969
- Kurt, Halil, Şahin, Güven, “*Bir Ziraat Coğrafyası Çalışması: Türkiye’de Nar (Punica Granatum L.) Tarımı*,” **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı: 27, İstanbul, 2013, s. 551-572
- Kuyulu, İnci, “*Geç Dönem Anadolu Tasvir Sanatından Yeni Bir Örnek: Soma Damgacı Cami*”, **Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi**, Sayı: IV, İzmir, 1988, s.67-85
- Kuyulu, İnci, “*İzmir*”, **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:23, İstanbul, 2001, s.527
- Küçükkaşçı, Mustafa S., “*Ortaçağda Meyve Sembolizmi*”, **Meyve Kitabı**, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Dilek Herkmen, İstanbul, 2006, s. 545-559.
- Küçüker Paki, Yıldız, Yasemin, “*Tercüme-i Müfredât-ı İbn-i Baytar’daki (1b-150a) Bitki Adları Üzerine Bir İnceleme*”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Number: 44, 2016, s. 23-34
- Mackenzie, Donald A., Çin ve Japon Mitolojisi, Çeviren: Koray Akten, İstanbul, 1996
- Necatigil, Behçet, **100 Soruda Mitolojya**, İstanbul, 1988
- Nielsen, Sanne, Palmqvist Anna, **Blavitt Blue & White**, Stokholm, 2008
- Oğuz, Burhan, **Türkiye Halkının Kültür Kökenleri Tarım, Hayvancılık, Meteoroloji 2/A**, İstanbul, 2002
- Oğuz, Burhan, **Türkiye Halkının Kültür Kökenleri Teknikleri, Müesseseleri, İnanç ve Adetleri 1**, İstanbul, 2002
- Oğuz, Tarcan, **Yatağanın Dünü-Bugünü**, Yatağan, 1999
- Oğuz, Tekin, **Grek ve Roma Sikkeleri**, İstanbul, 1994
- Okumuş, Asiye, **Türk Süsleme Sanatlarında Barok ve Rokoko**, İstanbul, 2016
- Onur, Caner, “*Nar*”, **Derim**, Cilt:5, Sayı:4, Antalya, 1988, s.147-158
- Ögel, Bahaeddin, “*Nar*”, **Türk Kültür Tarihine Giriş**, Türklerde Köy ve Şehir Hayatı, Cilt:2, Ankara, 2000, s.317-318
- Ögel, Bahaeddin, **Türk Mitolojisi**, Cilt:2, Ankara, 2006
- Ögel, Semra, **Anadolu’nun Selçuklu Çehresi**, İstanbul, 1994
- Ögel, Semra, **Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı**, Ankara, 1966
- Ölmez, F.N., “*Dokumalarda Meyve*”, **Meyve Kitabı**, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Dilek Herkmen, İstanbul, 2006, s.23-41
- Öney, Gönül, **Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları**, Ankara, 1976

- Öney, Gönül, “*Anadolu Selçuklu Sanatında Hayat Ağacı Motifi*”, **Bellekten**, Sayı:125, Ankara, 1968, s.25-50
- Öney, Gönül, Çobanlı Zehra, **Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı**, İstanbul, 2007
- Öz, Tahsin, **Türk Kumaş ve Kadifeleri I**, İstanbul, 1946
- Öz, Tahsin, **Türk Kumaş ve Kadifeleri II**, İstanbul, 1951
- Özbek, Mehmet, **Türkülerin Dili**, İstanbul, 2009
- Özgüven, Ahsen Işık, Yılmaz Cenap, **Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Nar Yetiştiriciliği, Türkiye Tarımsal Araştırma Projesi Yayınları**, Adana, 2000
- Özpinar, Savaş, **Atasözleri Deyimler Ninniler Maniler Tekerlemeler Türküler Bilmeceler**, İstanbul, 2005
- Öztoprak, Nihat, “*Meyve ile İlgili Adetler*”, **Meyve Kitabı**, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Dilek Herkmen, İstanbul, 2006, s. 563-577
- Petit, Leonard, “*Le Magazine D’art des Plus de 7 Ans*” **Le Monde des Anciens Egyptiens**, No:135, April, 2009
- Rodela I.J., Robert Rodela, J. Olds, M. C. Goldman, M. Franz, J. Minnich, **The Encyclopedia Of Organic Gardening**, United, State, Tarihsiz
- Rosenberg, Donna, **Dünya Mitolojisi Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi**, Çevirenler: Koray Akten, Erdal Cengiz, Atıl Ulaş Cüce, Kudret Emiroğlu, Tuluğ Kenanoğlu, Tahir Kocayigit, Erhan Kuzhan, Bengü Odabaşı, İstanbul, 2003
- Salman, Hüseyin, “*XIII-XV. Asırlar Arasında Orta Asya’da Yetişen Meyveler ve Ekonomik Değerleri*”, **Meyve Kitabı**, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Dilek Herkmen, İstanbul, 2006, s. 505-515
- Sıtkı, Fırat, **Selçuklu Sanatı**, Ankara, 1996
- Soustiel,L., **Osmanlı Seramiklerinin Görkemi, XVI.-XIX. Yüzyıl Suna-İnan Kıraç ve Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonundan**, İstanbul, 2002
- Sözen, Metin, **Geleneksel Türk El Sanatları**, İstanbul, 1998
- Sun, Muammer, **Çoksesli Türküler**, Ankara, 1981
- Sun, Muammer, **Kır Çiçekleri**, Ankara, 2000
- Sürür, Ayten, **Türk İşleme Sanatı**, İstanbul, 1976
- Şahin Alpaslan, Yazıcı Kezban, **Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Çiftçi Eğitim Serisi Nar Yetiştiriciliği**, Tarihsiz
- Şen, Mesut, “*Bâburnâme’de Meyveler*”, **Meyve Kitabı**, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Dilek Herkmen, İstanbul, 2006, s. 291-333
- Şener, Dilek, **XVIII ve XIX Yüzyıllarda Anadolu Duvar Resimleri**, Ankara Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2011
- Şirin, Mustafa Ruhi, **Ninni Bebeğim Ninni Şiirleri Antolojisi**, Ankara, 1990
- Tanses, Hamdi, **Beste ve Güfteleriyle Halk Türküleri**, İstanbul, 1998

- Tanses, Hamdi, **Notalarıyla Karadeniz Türküleri**, İstanbul, 1997
- Tansuğ, Sabiha, “*Doğumdan Ölüme Anadolu’da Meyvelerin Dili*,” **Türkiyemiz** Kültür ve Sanat Dergisi, Yıl:21, Sayı:64, İstanbul, 1991, s. 56-59
- Tansuğ, Sezer, **Şenlikname Düzeni**, İstanbul, 1993
- Tarlabası, Burhan, **Eğın (Kemaliye) Havaları**, Ankara, 1995
- Taşkale, Faruk, **2. Uluslararası Avrasya Türk Sanatları Kongresi Nar Sergisi**, İstanbul, 2015
- Tezel, Naki, **Türk Masalları**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971
- Tosun, Necdet, “*Tasavvufta Meyve*”, **Meyve Kitabı**, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Dilek Herkmen, İstanbul, 2006, s. 55-67
- Tosun, Necdet, “*Tasavvuf Kültüründe Tekke Yemekleri*”, **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, Sayı:12, Ankara, 2004, s.123-135
- Tuncor, Ferit Ragıp, **Çocuklarla Bilmeceler**, İstanbul, Tarihsiz
- Türkmen, Nalan, “*Anadolu Konut Mimarisinde Meyve Motifleri*”, **Meyve Kitabı**, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Dilek Herkmen, İstanbul, 2006, s.41-53
- Uraz, Murat, **Türk Mitolojisi**, İstanbul, 1994
- Uymaz, Emine, “*XI- XIV. Yüzyıllarda Anadolu’da Yetişen Meyveler*”, **Meyve Kitabı**, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Dilek Herkmen, İstanbul, 2006, s.491-503
- Üçer, Müjgan, “*Gökmedrese ve Bezemeleri*”, **Hayat Ağacı**, Sayı:12, Sivas, 2015, s. 4-11
- Ülkü, Osman, “*Osmanlı Mimarisinde Manzara Resimleri Süslemeciliği Bağlamında Koçarlı –Cincin Köyü Cihanoğlu Hacı Abdülaziz Efendi Camii Duvar Süslemelerinin Değerlendirilmesi*”, **Sanat Tarihi Dergisi**, Sayı: XXV, 2016, s. 279-294
- Ünver, Süheyl, **Süheyl Ünver’in Bursa Defterleri**, İstanbul, 2011
- Ünver, Süheyl, **Sevâkıb-ı Menâkıb Mevlana’dan Hatıralar**, İstanbul, 1973
- Yaldız, Adem, “*Meyveli Bilmeceler*”, **Meyve Kitabı**, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Dilek Herkmen, İstanbul, 2006, s. 175-183
- Yarcı, Güler, “*Osmanlı Gümrük Kayıtlarında Meyve*”, **Meyve Kitabı**, İstanbul, 2006, s. 517-543
- Yavuz, Mehmet, “*Doğu Karadeniz Köy Camilerinde Bezeme Anlayışı*”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Volume 2/6, Winter 2009, s. 306-322
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, **Kur’an-ı Kerim ve Kelime Meali**, Konya
- Yılmaz, Cenap, **Nar**, İstanbul, 2007
- Yurtsal, T., **Aydın ve Denizli Camilerinde Duvar Resimleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2009
- [https://tr.wikipedia.org/wiki/Murat\\_Köşkü](https://tr.wikipedia.org/wiki/Murat_Köşkü), Erişim Tarihi: 25. 03. 2017
- [www.ediyanet.com/nar/](http://www.ediyanet.com/nar/) Erişim Tarihi: 18.01.2017

[www.kulturportali.gov.tr/turkiye/denizli/gezilecekyer/akkoy-yukari-camii](http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/denizli/gezilecekyer/akkoy-yukari-camii) Erişim

Tarihi: 25. 03. 2017

[www.tdk.gov.tr/bilmece](http://www.tdk.gov.tr/bilmece)/Erişim Tarihi: 06.06. 2015

### **Kaynak Kişi Künyeleri:**

Zeynep Pehlivanlar

Restoratör

Kula Belediyesi

Görüşme Tarihi: 06. 04. 2017

Mesut Suna

İnşaat Mühendisi

Kula Belediyesi

Görüşme Tarihi: 01. 04. 2017

### **FOTOĞRAFLAR LİSTESİ**

Fotoğraf No: 1, Duvarlara Asılan Nar Örneği, (Tansuğ, 1991: 59)

Fotoğraf No: 2, Behram'a Nar Sunulması, (Çoruhlu, 2006: 19)

Fotoğraf No: 3, Murad-ı Hüdâvendigâr Hazretleri Türbe Bahçesinde Bulunan Nar Ağacı, (Ünver, 2011: 143)

Fotoğraf No: 4, Örnek: 1. Konya - Taşkent Büyük (Uzun Şih) Cami Harim Tavan Göbeği, (Kara, 2006:176)

Fotoğraf No: 5, Örnek No: 2. İzmir - Birgi Çakırağa Konağı Sofada Bulunan Tavan Göbeği

Fotoğraf No: 6, Örnek No: 2. İzmir - Birgi Çakırağa Konağı Sofada Bulunan Tavan Göbeği

Fotoğraf No: 7, Örnek No: 3. İzmir – Birgi Çakırağa Konağı Eyvan Tavanı

Fotoğraf No: 8, Örnek No: 3. İzmir – Birgi Çakırağa Konağı Eyvan Tavanı

Fotoğraf No: 9, Örnek No: 4. İzmir - Birgi Çakırağa Konağı İstanbul Odası Tavanı

Fotoğraf No: 10, Örnek No: 4. İzmir - Birgi Çakırağa Konağı İstanbul Odası Tavanı

Fotoğraf No: 11, Örnek No: 5. Tokat -Madımağın Celal Evi Başoda Tavan Eteği, (Nurcan Bahargülü Arşivinden)

Fotoğraf No: 12, Örnek No: 5. Tokat -Madımağın Celal Evi Başoda Tavan Eteği, (Nurcan Bahargülü Arşivinden)

Fotoğraf No: 13, Örnek No: 6. Tokat-Madımağın Celal Evi Başoda Yüklük (Nurcan Bahargülü Arşivinden)

Fotoğraf No: 14, Örnek No: 6. Tokat-Madımağın Celal Evi Başoda Yüklük (Nurcan Bahargülü Arşivinden)

- Fotoğraf No: 15, Örnek No: 7. Trabzon - Kabataş Köyü Merkez Camisi Harim Duvarı, (Bölükbaşı, 2017)
- Fotoğraf No: 16, Örnek No: 8. Konya - Taşkent Sarılar Mescidi Harim Tavan Göbeği (Kara, 2006:261)
- Fotoğraf No: 17, Örnek No: 9. İzmir - Kemer Altı Camisi Harimi
- Fotoğraf No: 18, Örnek No: 9. İzmir - Kemer Altı Camisi Harimi
- Fotoğraf No: 19, Örnek No: 10. İzmir - Kemer Altı Camisi Harimi
- Fotoğraf No: 20, Örnek No: 10. İzmir - Kemer Altı Camisi Harimi
- Fotoğraf No: 21, Örnek No: 11. Konya – Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi Kubad Abad Sarayı Çinisi
- Fotoğraf No: 22, Örnek No: 12. Konya – Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi Kubad Abad Sarayı Çinisi
- Fotoğraf No: 23, Örnek No: 13. İstanbul - Arkeoloji Müzesi Kâse
- Fotoğraf No: 24, Örnek No: 14. İstanbul - Rüstem Paşa Camisi Duvar Çinisi,
- Fotoğraf No: 25, Örnek No: 14. İstanbul - Rüstem Paşa Camisi Duvar Çinisi
- Fotoğraf No: 26, Örnek No: 15. İstanbul - Sultan Ahmet Camisi Duvar Çinisi
- Fotoğraf No: 27, Örnek No: 15. İstanbul - Sultan Ahmet Camisi Duvar Çinisi
- Fotoğraf No: 28, Örnek No: 16. Aydın – Koçarlı Cihanoğlu Abdülaziz Efendi Camisi Son Cemaat Yeri, (Ülkü, 2016: 283)
- Fotoğraf No: 29, Örnek No: 17. Aydın – Koçarlı Cihanoğlu Abdülaziz Efendi Camisi Harim Batı Duvarı, (Ülkü, 2016: 283)
- Fotoğraf No: 30, Örnek No: 18. Manisa - Kula Eski Camisi Son Cemaat Yeri Sol Kubbe Altındaki Güney Kemer İçi
- Fotoğraf No: 31, Örnek No: 18. Manisa - Kula Eski Camisi Son Cemaat Yeri Sol Kubbe Altındaki Güney Kemer İçi
- Fotoğraf No: 32, Örnek No: 19. Manisa -Kula Eski Camisi Son Cemaat Yeri Sağ Kubbe Altındaki Batı Kemer İçi
- Fotoğraf No: 33, Örnek No: 19. Manisa -Kula Eski Camisi Son Cemaat Yeri Sağ Kubbe Altındaki Batı Kemer İçi
- Fotoğraf No: 34, Örnek No: 20. Manisa - Kula Eski Camisi Harim Kubbesi
- Fotoğraf No: 35, Örnek No: 20. Manisa - Kula Eski Camisi Harim Kubbesi
- Fotoğraf No: 36, Örnek No: 21. Manisa - Kula Eski Camisi (Cârullah Bin Süleyman Camisi) Harim Güney Duvarı
- Fotoğraf No: 37, Örnek No: 21. Manisa - Kula Eski Camisi (Cârullah Bin Süleyman Camisi) Harim Güney Duvarı
- Fotoğraf No: 38, Örnek No: 22. Manisa - Kula Eski Camisi Harim Güney Duvarı
- Fotoğraf No: 39, Örnek No: 22. Manisa - Kula Eski Camisi Harim Güney Duvarı
- Fotoğraf No: 40, Örnek No: 23. Manisa - Kula Eski Camisi Harim Güney Duvarı

- Fotoğraf No: 41, Örnek No: 23. Manisa - Kula Eski Camisi Harim Güney Duvarı
- Fotoğraf No: 42, Örnek No: 24. Manisa - Kula Eski Camisi Harim Kuzey Duvarı
- Fotoğraf No: 43, Örnek No: 24. Manisa - Kula Eski Camisi Harim Kuzey Duvarı
- Fotoğraf No: 44, Örnek No: 25. İzmir –Ödemiş Çakırağa Konağı Eyvan Duvarı
- Fotoğraf No: 45, Örnek No: 25. İzmir –Ödemiş Çakırağa Konağı Eyvan Duvarı
- Fotoğraf No: 46, Örnek No: 26. İzmir - Şadırvan Camisi Şadırvanı Kemer Alınlığı
- Fotoğraf No: 47, Örnek No: 26. İzmir - Şadırvan Camisi Şadırvanı Kemer Alınlığı
- Fotoğraf No: 48, Örnek No: 27. Manisa – Soma Damgacı Camisi Kemer
- Fotoğraf No: 49, Örnek No: 27. Manisa – Soma Damgacı Camisi Kemer
- Fotoğraf No: 50, Örnek No: 28. İzmir – Bornova Muratbey Köşkü Tavanı
- Fotoğraf No: 51, Örnek No: 28. İzmir – Bornova Muratbey Köşkü Tavanı
- Fotoğraf No: 52, Örnek No: 29. Denizli – Akköy Merkez Yukarı Camisi Harim Duvarı
- Fotoğraf No: 53, Örnek No: 30. Manisa – Soma Emir Hacı Hıdır Bey Camisi Kuzey Giriş Kapısı
- Fotoğraf No: 54, Örnek No: 30. Manisa – Soma Emir Hacı Hıdır Bey Camisi Kuzey Giriş Kapısı
- Fotoğraf No: 55, Örnek No: 31. Manisa – Soma Emir Hacı Hıdır Bey Camisi Son Cemaat Yeri Güney Mihrap
- Fotoğraf No: 56, Örnek No: 31. Manisa – Soma Emir Hacı Hıdır Bey Camisi Son Cemaat Yeri Güney Mihrap
- Fotoğraf No: 57, Örnek No: 32. Manisa – Soma Emir Hacı Hıdır Bey Camisi Mahfil Katı
- Fotoğraf No: 58, Örnek No: 32. Manisa – Soma Emir Hacı Hıdır Bey Camisi Mahfil Katı
- Fotoğraf No: 59, Örnek No: 33. Manisa – Soma Emir Hacı Hıdır Bey Camisi Harim Güney Duvarı
- Fotoğraf No: 60, Örnek No: 33. Manisa – Soma Emir Hacı Hıdır Bey Camisi Harim Güney Duvarı
- Fotoğraf No: 61, Örnek No: 34. Manisa – Soma Emir Hacı Hıdır Bey Camisi Harim Güney Duvarı
- Fotoğraf No: 62, Örnek No: 34. Manisa – Soma Emir Hacı Hıdır Bey Camisi Harim Güney Duvarı
- Fotoğraf No: 63, Örnek No: 35. İzmir – Ödemiş Aydınöglu Mehmet Bey Camisi Giriş Kapısı
- Fotoğraf No: 64, Örnek No: 35. İzmir – Ödemiş Aydınöglu Mehmet Bey Camisi Giriş Kapısı
- Fotoğraf No: 65, Örnek No: 36. Konya - Etnografya Müzesi Halı Seccade

- Fotoğraf No: 66, Örnek No: 36. Konya - Etnografya Müzesi Halı Seccade
- Fotoğraf No: 67, Örnek No: 37. Konya - Koyunoğlu Şehir Müzesi Peşkir
- Fotoğraf No: 68, Örnek No: 37. Konya – Koyunoğlu Şehir Müzesi Peşkir
- Fotoğraf No: 69, Örnek No: 38. Konya – Koyunoğlu Şehir Müzesi Uçkur
- Fotoğraf No: 70, Örnek No: 38. Konya – Koyunoğlu Şehir Müzesi Uçkur
- Fotoğraf No: 71, Örnek No: 39. Ankara - Etnografya Müzesi Peşkir
- Fotoğraf No: 72, Örnek No: 39. Ankara - Etnografya Müzesi Peşkir
- Fotoğraf No: 73, Örnek No: 40. Ankara - Etnografya Müzesi Peşkir
- Fotoğraf No: 74, Örnek No: 40. Ankara - Etnografya Müzesi Peşkir
- Fotoğraf No: 75, Örnek No: 41. Ankara - Etnografya Müzesi Uçkur
- Fotoğraf No: 76, Örnek No: 41. Ankara - Etnografya Müzesi Uçkur
- Fotoğraf No: 77, Örnek No: 42. İzmir – Etnografya Müzesi Uçkur
- Fotoğraf No: 78, Örnek No: 42. İzmir – Etnografya Müzesi Uçkur
- Fotoğraf No: 79, Örnek No: 43. İzmir – Etnografya Müzesi Uçkur
- Fotoğraf No: 80, Örnek No: 43. İzmir – Etnografya Müzesi Uçkur
- Fotoğraf No: 81, Örnek No: 44. İzmir – Etnografya Müzesi Peşkir
- Fotoğraf No: 82, Örnek No: 44. İzmir – Etnografya Müzesi Peşkir
- Fotoğraf No: 83, Örnek No: 45. Ankara - Etnografya Müzesi Peşkir
- Fotoğraf No: 84, Örnek No: 46. Konya - Etnografya Müzesi Peşkir
- Fotoğraf No: 85, Örnek No: 46. Konya - Etnografya Müzesi Peşkir
- Fotoğraf No: 86, Örnek No: 47. Konya - Etnografya Müzesi Peşkir
- Fotoğraf No: 87, Örnek No: 47. Konya - Etnografya Müzesi Peşkir
- Fotoğraf No: 88, Örnek No: 48. Konya - Etnografya Müzesi Uçkur
- Fotoğraf No: 89, Örnek No: 48. Konya - Etnografya Müzesi Uçkur
- Fotoğraf No: 90, Örnek No: 49. Konya - Etnografya Müzesi Kemha Kumaş
- Fotoğraf No: 91, Örnek No: 49. Konya - Etnografya Müzesi Kemha Kumaş
- Fotoğraf No: 92, Örnek No: 50. Konya - Etnografya Müzesi Kemha Kumaş
- Fotoğraf No: 93, Örnek No: 50. Konya - Etnografya Müzesi Kemha Kumaş
- Fotoğraf No: 94, Örnek No: 51. Ankara - Etnografya Müzesi Sürahi
- Fotoğraf No: 95, Örnek: 52. İzmir - Ödemiş Çakırağa Konağı Hizmetkârlar Oda Kapısı
- Fotoğraf No: 96, Örnek: 52. İzmir - Ödemiş Çakırağa Konağı Hizmetkârlar Oda Kapısı
- Fotoğraf No: 97, Örnek No: 53. Ankara - Etnografya Müzesi Gülabdan
- Fotoğraf No: 98, Örnek No: 54. Konya - Koyunoğlu Şehir Müzesi Kantar
- Fotoğraf No: 99, Örnek No: 54. Konya - Koyunoğlu Şehir Müzesi Kantar
- Fotoğraf No: 100, Örnek No: 55. Konya - Koyunoğlu Şehir Müzesi Vazo



- Fotoğraf No: 101, Örnek No: 56. Konya - Etnografya Müzesi Lenger
- Fotoğraf No: 102, Örnek No: 56. Konya - Etnografya Müzesi Lenger
- Fotoğraf No: 103, Örnek No: 57. Konya - Etnografya Müzesi Sini
- Fotoğraf No: 104, Örnek No: 57. Konya - Etnografya Müzesi Sini
- Fotoğraf No: 105, Örnek: 58. Manisa - Kula Beyler Evi
- Fotoğraf No: 106, Örnek: 58. Manisa - Kula Beyler Evi
- Fotoğraf No: 107, Örnek: 59. İzmir - Ödemiş Kerimağa Konağı
- Fotoğraf No: 108, Örnek: 59. İzmir - Ödemiş Kerimağa Konağı
- Fotoğraf No: 109, Örnek No: 60. Manisa - Soma Emir Hızır Bey Camisi Minberi
- Fotoğraf No: 110, Örnek No: 60. Manisa - Soma Emir Hızır Bey Camisi Minberi
- Fotoğraf No: 111, Örnek No: 61. Konya - Beyşehir Eşrefoğlu Camisi Taç Kapısı
- Fotoğraf No: 112, Örnek No: 61. Konya - Beyşehir Eşrefoğlu Camisi Taç Kapısı
- Fotoğraf No: 113, Örnek No: 62. Konya - İnce Minareli Medrese Müzesi Mezar Sandukası
- Fotoğraf No: 114, Örnek No: 62. Konya - İnce Minareli Medrese Müzesi Mezar Sandukası
- Fotoğraf No: 115, Örnek No: 63. Ağrı – İshak Paşa Sarayı
- Fotoğraf No: 116, Örnek No: 63. Ağrı – İshak Paşa Sarayı
- Fotoğraf No: 117, Örnek No: 63. Ağrı – İshak Paşa Sarayı
- Fotoğraf No: 118, Örnek No: 64. İzmir - Kaymakam El-Said Musa Paşa Mezar Taşı
- Fotoğraf No: 119, Örnek No: 64. İzmir - Kaymakam El-Said Musa Paşa Mezar Taşı
- Fotoğraf No: 120, Örnek No: 65. İzmir - Hacı Mehmet Ağa Mezar Taşı
- Fotoğraf No: 121, Örnek No: 65. İzmir - Hacı Mehmet Ağa Mezar Taşı
- Fotoğraf No: 122, Örnek No: 66. İzmir - Başkatip Sadullah Efendi Karısı Ayşe Sıdika Hanım Mezar Taşı
- Fotoğraf No: 123, Örnek No: 66. İzmir - Başkatip Sadullah Efendi Karısı Ayşe Sıdika Hanım Mezar Taşı
- Fotoğraf No: 124, Örnek No: 67. İzmir - Smyrna Antik Kenti Agora Ören Yeri Mezar Taşı
- Fotoğraf No: 125, Örnek No: 67. İzmir - Smyrna Antik Kenti Agora Ören Yeri Mezar Taşı
- Fotoğraf No: 126, Örnek No: 68. İzmir - İzmir Valisi Hacı Kamil Paşa Mezar Taşı
- Fotoğraf No: 127, Örnek No: 68. İzmir - İzmir Valisi Hacı Kamil Paşa Mezar Taşı
- Fotoğraf No: 128, Örnek No: 69. İzmir - Agora Osmanlı Mezarlığı Mezar Taşı
- Fotoğraf No: 129, Örnek No: 69. İzmir - Agora Osmanlı Mezarlığı Mezar Taşı
- Fotoğraf No: 130, Örnek No: 70. İzmir- Hisar Camisi Minberi
- Fotoğraf No: 131, Örnek No: 70. İzmir- Hisar Camisi Minberi

## ÇİZİMLER LİSTESİ

- Çizim No: 1, Örnek No: 1. Konya - Taşkent Büyük (Uzun Şıh) Cami Harim Tavan Göbeği, (Kara, 2006:176)
- Çizim No: 2, Örnek No: 2. İzmir - Birgi Çakırağa Konağı Sofada Bulunan Tavan Göbeği
- Çizim No: 3, Örnek No: 3. İzmir – Birgi Çakırağa Konağı Eyvan Tavanı
- Çizim No: 4, Örnek No: 3. İzmir – Birgi Çakırağa Konağı Eyvan Tavanı
- Çizim No: 5, Örnek No: 4. İzmir - Birgi Çakırağa Konağı İstanbul Odası Tavanı
- Çizim No: 6, Örnek No: 5. Tokat -Madımağın Celal Evi Başoda Tavan Eteği, (Nurcan Bahargülü Arşivinden)
- Çizim No: 7, Örnek No: 6. Tokat-Madımağın Celal Evi Başoda Yüklük (Nurcan Bahargülü Arşivinden)
- Çizim No: 8, Örnek No: 7. Trabzon - Kabataş Köyü Merkez Camisi Harim Duvarı, (Bölükbaşı, 2017)
- Çizim No: 9, Örnek No: 8. Konya - Taşkent Sarılar Mescidi Harim Tavan Göbeği (Kara, 2006:261)
- Çizim No: 10, Örnek No: 9. İzmir - Kemer Altı Camisi Harimi
- Çizim No: 11, Örnek No: 10. İzmir - Kemer Altı Camisi Harimi
- Çizim No: 12, Örnek No: 11. Konya – Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi Kubad Abad Sarayı Çinisi
- Çizim No: 13, Örnek No: 12. Konya – Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi Kubad Abad Sarayı Çinisi
- Çizim No: 14, Örnek No: 13. İstanbul - Arkeoloji Müzesi Kâse
- Çizim No: 15, Örnek No: 14. İstanbul - Rüstem Paşa Camisi Duvar Çinisi
- Çizim No: 16, Örnek No: 14. İstanbul - Rüstem Paşa Camisi Duvar Çinisi
- Çizim No:17, Örnek No: 14. İstanbul - Rüstem Paşa Camisi Duvar Çinisi
- Çizim No:18, Örnek No: 15. İstanbul - Sultan Ahmet Camisi Duvar Çinisi
- Çizim No: 19, Örnek No: 16. Aydın – Koçarlı Cihanoğlu Abdülaziz Efendi Camisi Son Cemaat Yeri, (Ülkü, 2016: 283)
- Çizim No: 20, Örnek No: 17. Aydın – Koçarlı Cihanoğlu Abdülaziz Efendi Camisi Harim Batı Duvarı, (Ülkü, 2016: 283)
- Çizim No: 21, Örnek No: 18. Manisa - Kula Eski Camisi Son Cemaat Yeri Sol Kubbe Altındaki Güney Kemer İçi
- Çizim No: 22, Örnek No: 19. Manisa -Kula Eski Camisi Son Cemaat Yeri Sağ Kubbe Altındaki Batı Kemer İçi
- Çizim No: 23, Örnek No: 20. Manisa - Kula Eski Camisi Harim Kubbesi
- Çizim No: 24, Örnek No: 21. Manisa - Kula Eski Camisi (Cârullah Bin Süleyman Camisi) Harim Güney Duvarı

Çizim No: 25, Örnek No: 22. Manisa - Kula Eski Camisi Harim Güney Duvarı

Çizim No: 26, Örnek No: 23. Manisa - Kula Eski Camisi Harim Güney Duvarı

Çizim No: 27, Örnek No: 24. Manisa - Kula Eski Camisi Harim Kuzey Duvarı

Çizim No: 28, Örnek No: 25. İzmir –Ödemiş Çakırağa Konağı Eyvan Duvarı

Çizim No: 29, Örnek No: 26. İzmir - Şadırvan Camisi Şadırvanı Kemer Alınlığı

Çizim No: 30, Örnek No: 27. Manisa – Soma Damgacı Camisi Kemer

Çizim No: 31, Örnek No: 28. İzmir – Bornova Muratbey Köşkü Tavanı

Çizim No: 32, Örnek No: 29. Denizli – Akköy Merkez Yukarı Camisi Harim Duvarı

Çizim No: 33, Örnek No: 30. Manisa – Soma Emir Hacı Hıdır Bey Camisi Kuzey Giriş Kapısı

Çizim No: 34, Örnek No: 31. Manisa – Soma Emir Hacı Hıdır Bey Camisi Son Cemaat Yeri Güney Mihrap

Çizim No: 35, Örnek No: 32. Manisa – Soma Emir Hacı Hıdır Bey Camisi Mahfil Katı

Çizim No: 36, Örnek No: 33. Manisa – Soma Emir Hacı Hıdır Bey Camisi Harim Güney Duvarı

Çizim No: 37, Örnek No: 34. Manisa – Soma Emir Hacı Hıdır Bey Camisi Harim Güney Duvarı

Çizim No: 38, Örnek No: 35. İzmir – Ödemiş Aydınoğlu Mehmet Bey Camisi Giriş Kapısı

Çizim No: 39, Örnek No: 36. Konya - Etnografya Müzesi Halı Seccade

Çizim No: 40, Örnek No: 37. Konya - Koyunoğlu Şehir Müzesi Peşkir

Çizim No: 41, Örnek No: 38. Konya – Koyunoğlu Şehir Müzesi Uçkur

Çizim No: 42, Örnek No: 39. Ankara - Etnografya Müzesi Peşkir

Çizim No: 43, Örnek No: 40. Ankara - Etnografya Müzesi Peşkir

Çizim No: 44, Örnek No: 41. Ankara - Etnografya Müzesi Uçkur

Çizim No: 45, Örnek No: 42. İzmir – Etnografya Müzesi Uçkur

Çizim No: 46, Örnek No: 43. İzmir – Etnografya Müzesi Uçkur

Çizim No: 47, Örnek No: 44. İzmir – Etnografya Müzesi Peşkir

Çizim No: 48, Örnek No: 45. Ankara - Etnografya Müzesi Peşkir

Çizim No: 49, Örnek No: 46. Konya - Etnografya Müzesi Peşkir

Çizim No: 50, Örnek No: 47. Konya - Etnografya Müzesi Peşkir

Çizim No: 51, Örnek No: 48. Konya - Etnografya Müzesi Uçkur

Çizim No: 52, Örnek No: 49. Konya - Etnografya Müzesi Kemha Kumaş

Çizim No: 53, Örnek No: 50. Konya - Etnografya Müzesi Kemha Kumaş

Çizim No: 54, Örnek No: 51. Ankara - Etnografya Müzesi Sürahi

Çizim No: 55, Örnek: 52. İzmir - Ödemiş Çakırağa Konağı Hizmetkârlar Oda Kapısı

Çizim No: 56, Örnek No: 53. Ankara - Etnografya Müzesi Gülabdan

- Çizim No: 57, Örnek No: 54. Konya - Koyunoğlu Şehir Müzesi Kantar
- Çizim No: 58, Örnek No: 55. Konya - Koyunoğlu Şehir Müzesi Vazo
- Çizim No: 59, Örnek No: 56. Konya - Etnografya Müzesi Lenger
- Çizim No: 60, Örnek No: 57. Konya - Etnografya Müzesi Sini
- Çizim No: 61, Örnek: 58. Manisa - Kula Beyler Evi
- Çizim No: 62, Örnek: 59. İzmir - Ödemiş Kerimağa Konağı
- Çizim No: 63, Örnek No: 60. Manisa - Soma Emir Hızır Bey Camisi Minberi
- Çizim No: 64, Örnek No: 61. Konya - Beyşehir Eşrefoğlu Camisi Taç Kapısı
- Çizim No: 65, Örnek No: 62. Konya - İnce Minareli Medrese Müzesi Mezar Sandukası
- Çizim No: 66, Örnek No: 63. Ağrı – İshak Paşa Sarayı
- Çizim No: 67, Örnek No: 64. İzmir - Kaymakam El-Said Musa Paşa Mezar Taşı
- Çizim No: 68, Örnek No: 65. İzmir - Hacı Mehmet Ağa Mezar Taşı
- Çizim No: 69, Örnek No: 66. İzmir - Başkatip Sadullah Efendi Karısı Ayşe Sıdıka Hanım Mezar Taşı
- Çizim No: 70, Örnek No: 67. İzmir - Smyrna Antik Kenti Agora Ören Yeri Mezar Taşı
- Çizim No: 71, Örnek No: 68. İzmir - İzmir Valisi Hacı Kamil Paşa Mezar Taşı
- Çizim No: 72, Örnek No: 69. İzmir - Agora Osmanlı Mezarlığı Mezar Taşı
- Çizim No: 73, Örnek No: 70. İzmir- Hisar Camisi Minberi

